Дм. НИТЧЕНКО

Листи Письменників

Дмитро Нитченко

ЛИСТИ ПИСЬМЕННИКІВ

І. Багряний
В. Винниченко
В. Ґайдарівський
А. Гак
А. Ґалан
В. Ґжицький
О. Кобець
Ў. Самчук

Дорогій і милій приятельці пані Валі Кравченко, разом з родиною, на знак пошани і вдячности.

Д. Нитченко
Донкастер
30.4.1999 р.

Dm. NYTCHENKO

LETTERS OF WRITERS

ISBN 0 949617 13 X

Щиро дякую артистці Любі Кириленко за безкорисливе виготовлення написів для обкладинки і титульної сторінки.

Дм. Нитченко

LASTIVKA PRESS

Melbourne 1992 Australia

Дм. НИТЧЕНКО

Листи Письменників

Мельборн — 1992 — Австралія

На фото, починаючи зліва, сидять: Таня Самчук, Докія Гуменна, Галина Багряна з моєю донечкою Галиною, Рая Костюк та Улас Самчук з Тодею Костюком. Стоять. зліва: Іван Багряний, Олекса Веретенченко, Григорій Костюк та Дмитро Нитченко.

Корнталь біля Штутгарту в Німеччині. 1947 рік.

З ЕПІСТОЛЯРНОЇ СКАРБНИЦІ ДМИТРА НИТЧЕНКА

Минуло вже шість років, як Дмитро Нитченко уперше поділився з українським читачем частиною багатого архіву свого листування, видавши «Двісті листів Б. Антоненка-Давидовича (Мельборн, 1986). Трохи пізніше Нитченко звернувся до іншого джерела свого персонального минулого, до ретельно плеканих щоденників, щоб у книзі «Із Зінькова до Мельборну» (Мельборн, 1990) створити неповторний, але рівночасно і типовий образ страхіть і перипетій, крізь які пройшла одна українська людина в першій половині нашого століття.

Сьогодні Нитченко знову черпає зі свого резервуару документів минулого. Цим разом він розгортає листи вісьмох письменників - колег — сімох з діяспори та одного, Володимира Гжицького, з України.

Що єднає Нитченкових партнерів у кореспонденції — Івана Багряного, Володимира Винниченка, Василя Гайдарівського, двох Анатолів — Гака і Галана, Олексу Кобця-Варавву, Гжицького, Самчука (і до речі, також Антоненка-Давидовича та самого Нитченка)? Всі вони, від найвідомішого й найширше публікованого Винниченка до авторів, про яких читач, можливо, й не чув, — за самосвідомістю й самовизначенням українські письменники, де б вони не жили і чим би не заробляли на хліб насущний. Всі вони — чоловіки, всі, крім Винниченка, народжені всередині двох десятиліть 1889 - 1909, всі за винятком Гжицького і Самчука, родом з центральних та східніх українських земель. Всі вони були в більшій чи меншій мірі перешкоджені в житті і творчості важкою зустріччю з радянською владою, внаслідок чого втратили свою батьківщину. Виняток тут становить Гжицький, який вернувся на Україну після двадцять одного року сталінської каторги. Словом, люди, які оживають у цьому збірнику,— це Нитченкові майже - земляки й майже - однолітки (він сам народився в Зінькові у 1905 р.), його колеги за долею й за нахилом душі. Не дивно, що історія їхніх знайомств з Нитченком у майже всіх випадках починається в Харкові 30-тих років та років війни, і що ці знайомства пов'язані з працею Нитченка у видавництві «Література і мистецтво» чи, потім, у редакції «Українських вістей». Не дивно-

но, що саме з цими знайомими Нитченко відновляє зв'язок на еміграції. Всі вони члени одного літературного покоління.

Тому особистості, які стоять за зібраними в цій книжці листами, цікавлять нас не тільки індивідуально, але також як сукупність. Нитченко дарує нам — а «ми» це сьогодні, крім діяспорної, також і велика публіка українського материка, яка прагне правди та повноти фактів про минуле — збірний соціяльно-психологічний автопортрет українського літератора з одного важкого етапу в розвитку української культури. Можливо, ця збірка допоможе побороти певні ідеалізації еміґрантського буття, які ще досі поширені на Україні. У багатьох із цих листів створюється картина важкого, деколи й дуже важкого, побуту українського письменника на чужій землі. У майже всіх випадках, незабезпеченість у новому суспільстві супроводиться почуттям дезорієнтації, не так серед нового оточення, як серед змін у культурі еміґрантів-земляків. Ми зустрічаємо як повторний мотив розчарування новим матеріялізмом, який, мовляв, завоював еміґрацію. нарікання на незацікавленість публіки, скарги на пожадливість видавців і на недбальство продавців, і — що найболючіше — часті роздуми над власною периферійністю в житті спільноти, переміщеної на нові континенти.

Але було б несправедливістю перед самими кореспонтами Нитченка, якби створилось враження, що вони стають цікавими тільки тоді, коли на них ґрунтувати якісь культурологічні узагальнення. Навпаки, до Нитченка пишуть неабиякі індивідуальності, з яких кожен сам по собі вартий всієї нашої уваги.

Образ Винниченка вже досить детально вималюваний джерельними публікаціями в Україні і діяспорі, але цікаво його доповнити матеріялами, які збереглися в Нитченка. Правда, листи, що їх тут поміщено, навряд чи змодифікують наше уявлення про своєрідного (а може й ексцентричного) мислителя, дещо самозакоханого, трохи аґресивного і роздратованого, розчарованого тим, що нова еміґрація не принесла йому ні ідейних послідовників, ні широкої публіки.

Наймажорніший тон у збірці задає Багряний. Звідкіля ж береться його оптимізм, його войовничість серед ру-

їн післявоєнної Німеччини? 1948 року, відгукуючись на вагання Нитченка, чи їхати до Австралії, чи ні, Багряний пише: «Їхати, пане Дмитре! Нема чого тут гнити й розкладатися. А зберегти себе під оглядом національним і духовним можна прекрасно і в Австралії». Багряний заохочує, підбадьорює: він весь звернений до нового світу, хоч і не зміг покинути зненавиджену Европу. Він єдиний серед авторів листів цієї публікації, який збентежений тим, що «наші люди не опановують і не освоюють тих країн, куди їх закинула доля».

Кількома листами представлений у збірці Улас Самчук. Навіть із цієї невеликої добірки, однак, випромінює дух самовпевности автора широкого розмаху. Життєві труднощі існують у нього на периферії уваги, турботи про типографічну акуратність у виданнях його романів — теж.

Василь Гайдарівський для багатьох читачів буде приємною знахідкою. Він легко переходить в сатиричний тон та іронізує над окремими явищами культурного життя еміграції («під час з'їзду було упоряджено поганенький літературний вечір і гарний бенкет»; певний автор «займає місце в нашій літературі приблизно таке, як мухомор серед їстивних грибів»). Гайдарівський, безсумнівно, заслуговує на безсмертність ще й тому, що він – герой природи, яка для української, долею захищеної, культури ледве чи не алегорична; написавши роман «Украдений батько» (назва, сказали б критики — психоаналітики, не випадкова), письменник загубив типоскрипт у філядельфійському метро.

Анатоль Гак, Анатоль Галан та Олекса Кобець-Варавва, кожен за своїм стилем, домальовують штрихи до портрета українського літератора в Північній Америці. У кожного свої ентузіязми й антипатії, свої побутові труднощі, свої замилування. Один з найсимпатичніших епізодів у цілій книжці створюють ті листи Кобця-Варавви, в яких він розповідає колезі-педагогові Нитченкові про те, як у нього народжується й росте захоплення навчанням і як у праці з дітьми він знаходить задоволення й почуття власної соціяльної корисности.

Окреме місце в збірці займає Володимир Гжицький. Гжицький чимало завдячував Нитченкові; у 1932 р. Нит-

ченко, молодий працівник видовництва, не зважаючи на можливі наслідки для себе (про що його коментар у цій книзі, з типовою скромністю, не згадує нічого), «загубив» документ, який мав повернути на перегляд вже майже надрукований роман Гжицького «Чорне озеро». У листах Гжицького, які б вони не були тематично звужені невимовленою присутністю цензури, найгостріше відчувається радість людини самою можливістю міжконтинентального спілкування, самим, ледве ймовірним, фактом, що його пам'ятають, читають і шанують в Австралії, на протилежному боці землі і за нібито непроникненою залізною запоною ідеології й пропаґанди.

Хоч у цій книзі надруковано листи вісьмох письменників, насправді вона містить у собі дев'ять літературних портретів. Дев'ятий — це портрет, присутній своєю неприсуністю, партнера в тих діялогах, тільки половина яких увійшла в книжку: упорядника збірки Дмитра Нитченка, відомого багатьом читачам як Дмитро Чуб.

У кінці формується імпліцитний образ адресата листів — образ досить детальний і близький до життєвої правди. З листів виступає постать Нитченка — літератора, видавця, педагога, громадського діяча, літературного організатора, журналіста, критика, редактора; людини з неймовірними резервами енерґії й необмеженою працездатністю; людини, яка до глибини душі відчуває приналежність до письменницького цеху і солідарність з іншими його членами; людини, яка живе в листуванні, яка любить продовжувати й розвивати знайомство й приязнь шляхом листів і спроможна до листування прихилити й інших; людини, яка навіть в Австралії без вагання усвідомлює значення поняття «Україна» і обов'язки, що їх така свідомість накладає; людини, яка з пошани й любови до своїх приятелів і до спільної для них національної культури мусіла зберегти, вибрати, упорядкувати, відредаґувати і видати цей збірник листів.

Марко Павлишин
Мельборн, липень 1992

ТРІШКИ ПРО ЛИСТИ ПИСЬМЕННИКІВ

У моєму архіві зберігаються тисячі листів різних українських письменників, видатніших і менш відомих. Листи кожного письменника — це окремий світ, кожен має інший життьовий шлях, погляди, уподобання, випадки і пригоди. Їхні листи — це своєрідний скарб. Була б велика шкода, щоб таке добро загинуло. А відомо, що епістолярна спадщина письменників завжди стає найкращим джерелом для вивчення життя того чи іншого автора.

Бачачи, як літературознавці, дослідники, що живуть в Україні, цікавляться біографіями та творчістю тих письменників, що вже померли, публікую листи низки видатніших літераторів, що лишили помітніший слід у нашому поцейбічному житті, були авторами цікавих і оригінальних творів, і з якими довелося мені протягом довгого чи коротшого часу провадити дружнє листування.

Наші книголюби, зрозуміло, знають твори більшості цих письменників, як Улас Самчук, Володимир Винниченко, Іван Багряний, Олекса Кобець (Варавва), Анатоль Гак, він же знаний гуморист і сатирик Мартин Задека, Василь Гайворонський (Гайдарівський), Володимир Ґжицький, автор славного роману «Чорне озеро», Анатоль Галан (Калиновський), він же Евентуальний; Михайло Орест (рідний брат неоклясика Миколи Зерова) та, як вистачить місця в заплянованому розмірі книжки, то будуть ще й інші.

Друкуючи згадані листи, виправляю лише недогляди та ортографічні помилки, не втручаючись у лексику. Також зберігаю мову і правопис листів Вол. Ґжицького, який тримався, зрозуміло, того правопису, який існує в Україні.

Варто зазначити й те, що друкую не всі листи, що збереглися (листи деяких письменників сягають вище сотні), а лише ті, які кидають світло на життя їх автора, погляди, діяльність, творчі особливості тощо.

Чи виправдає себе цей задум, покаже майбутнє, проте відомо, що видані мною «Двісті листів Б. Антоненка-Давидовича» мали найкращий успіх і відгуки. Протягом року майже весь тираж (1000 прим.) був випроданий,

лише 154 з них були роздаровані або повисилані до критиків, дослідників, бібліотек, музеїв та добрих людей, яких, на щастя, маю чималенько. Але з певністю можу сказати, що це видання розраховане лише на збиток, проте, сподіваюся, що воно принесе користь, а це головна мета публікації.

Дмитро Нитченко

Сидять зліва Галина Багряна і Докія Гуменна. Наступний ряд, трохи вище, починаючи зліва: Іван Багряний, Григорій Костюк, за його головою виглядає голова Тані Самчук, праворуч від Костюка його дружина пані Рая. Задній ряд, починаючи зліва: Улас Самчук, Олекса Веретенченко та Дмитро Нитченко. Спереду присіли — Тодьо Костюк та Галя Нитченко.

Фото зроблене в Корнталі, Німеччина в 1947 році.

ІВАН БАГРЯНИЙ

Моя перша зустріч і знайомство з письменником Іваном Багряним відбулось у Харкові десь навесні 1930 року, коли він зайшов до нашого В-ва «Література і мистецтво», яке містилось, після реорганізації ДВУ на вулиці Вільної Академії 5. Я працював секретарем, і він відразу звернувся до мене у справі свого віршованого роману «Скелька», який подав свого часу ще до ДВУ. Роман лежав без руху. Причина була не тільки в тому, що твір був патріотичний, історичний, а і в тому, що лише недавно був сконфіскований його інший твір — поема «Аве Марія», яку надрукували охтирські друкарі за одну ніч. А присвята на ній була така:

Вічним бунтарям і протестантам,
Всім, хто родився рабом і не хоче бути ним,
Всім скривдженим і зборканим,
І своїй бідній матері крик свого серця присвячую.

Уже ця присвята насторожила й налякала партійні кола та редакторів. А ще як прочитали його передмову, то висновок був певний. Вона починалась рядками:

Друже мій любий! Прошу, не називай мене поетом, бо це мене жорстоко ображає. Не іменуй мене поетом, друже мій, бо поети нині — це категорія злочинців, до якої я не належав і не хочу належати. Не іменуй мене поетом, бо слово поет скорочено стало визначати: хамелеон, проститутка, спекулянт, авантурник, ледар...

Не іменуй же мене поетом, друже мій. Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі, я хочу бути тільки нею...

Зрозуміло, що після такої передмови в ті часи інакшої реакції цензури й не могло бути, як заборона. І на третій день книжка, яку було видано в 1929 році тиражем 1200 прим. зникла з продажу, хоч більшість її тиражу була за цей час розкуплена.

Та відвідавши наше В-во, Багряний незабаром забрав свій рукопис і віддав до «Книгоспілки», де редактором був Олекса Слісаренко, а наприкінці 1930 року «Скелька» вже вийшла з друку. Але не минуло багато часу, як появилась гостра погромна рецензія О. Правдюка «Куркульським шляхом», де була перекреслена вся творчість Багряного. А незабаром заарештували і його самого.

Народився Іван Багряний (справжнє прізвище Лозов'яга), як сам розповідав, 2–го жовтня, 1907 року в м. Охтирка на Полтавщині (тепер Сумська обл.) в родині муляра. Вчився спочатку в церковноприходській школі в Охтирці, а з 1916 по 1919 рр. в так званій вищій початковій школі, а з 1920 р. в Охтирській технічній школі навчався слюсарської справи, але, не закінчивши, переходить до Краснопільської художньокерамічної школи, яку закінчив у 1922 році. У 1926 р. вступає до Київського художнього інституту, але в 1929 р. його звільняють за «націоналізм». Мати Багряного походила з с. Куземин, біля Груні. Він був ще 10–річним хлопцем на пасіці в діда, як у 1920 році прийшли чекісти та члени «истреботряда» і в жорстокий спосіб убили його 92–річного діда, який навіть не мав однієї руки, а також дідового сина, або дядька Багряного. Вони кололи цих нещасних багнетами, стріляли на них з пістолів, брудно лаялись, розмовляли російською мовою.

Пізніше Багряний бачив як жорстоко, по–звірячому, відбувалась колективізація, як скрізь бачив знущання над невинними людьми, як влада винищувала інтелігенцію — все це і змусило його в своїй творчості почати боротьбу проти неправди і сваволі комуністичної влади.

Літературні здібності прокинулись у ньому ще з дитячих років, але друкуватись почав з 1925 року в ж. *Глобус, Плужанин, Гарт, Кіно, Червоний шлях, Життя й революція.* Перша його книжка поезій *До меж заказаних* виходить у 1927 р. У 1929 р. згадана поема *Аве Марія,*

що була сконфіскована, у 1930 — віршований роман *Скелька,* який свідчив не про абияку майстерність 21-річного автора. З арештом Багряного у 1932 році всі його твори були заборонені, а під час трусу забрані рукописи збірки поезій *Золотий бумеранг,* поему *Маруся Богуславка* та роман *Марко Когут.*

У 1937 році Багряний втік з заслання, але в 1938 р. був знову заарештований і звільнений у 1940 р. Працював в Охтирському державному театрі декоратором. За німців працював редактором газети «Голос Охтирщини». Опинившись під час війни у Львові, пише роман *Тигролови,* в якому розповідається про життя й долю в'язня Многогрішного, який втік з ешелону, що віз людей на заслання, до Сибіру. Цей твір у скороченому вигляді був надрукований в журналі «Вечірня година» у Львові в 1944 році. А пізніше в повному обсязі надрукований в Німеччині в 1947 та в 1955 роках. Ще у Львові на конкурсі за цей твір автор одержав першу нагороду, поділену з Тодосем Осьмачкою за його повість *Старший боярин.* Роман *Тигролови* був потім виданий англійською мовою в трьох видавництвах — у Канаді, Америці й Англії, викликавши захопливі відгуки чужинецької преси. У 1950 а, вийшов роман «Сад Гетсиманський», в якому майстерно показані часи Єжовщини.

Незабаром виходять нові твори Багряного: драматична повість *Морітурі,* повість — вертеп *Розгром* (1948), *Генерал.* Виходять з друку також його романи: *Вогнене коло* — про нещасливий бій дивізії «Галичина» з радянським військом під Бродами, далі — роман *Маруся Богуславка* (частина трилогії *Буйний вітер)* про політику більшовиків у перші роки влади на Україні, обставини і дії ЧК. І вже посмертно вийшов роман *Людина біжить за прірвою.*

Всі ці твори створили імені Багряного велику славу й авторитет як видатного майстра літератури. Помер І. Багряний 25.8.1963 р. в санаторії Сант Блазієн в Німеччині.

Серед доробку І. Багряного є ще відома брошура *Чому я не хочу повертатись до СССР* (1946), яку написав в час репатріяції. Вона була видана багатьма мовами й допомогла у вирішенні долі нашої політичної еміграції.

Крім цього, вийшли дві книжки для дітей: *Телефон* та *Про Павлика — мандрівника,* які сам автор ілюстрував, маючи чималий художній талант. Недавно в Києві І. Багряний одержав посмертно нагороду ім. Т. Шевченка.

Довелося зустрітися з ним лише під час німецької окупації в Харкові, а потім у Львові і, нарешті, у Новому Ульмі, де він редагував «Українські Вісті». З того часу й почалися наші добрі дружні взаємини та листування. Багряний організував та очолював партію УРДП.

* * *

Перший лист І. Багряного

Нижчеподаний лист Іван Багряний писав у квітні 1944 року. Зворотня адреса: Турка (пов. Самбір), Український Допомоговий Комітет. Адресований мені до м. Кракова, до запитання. Потім перекреслено і спрямовано до табору в Форст (Ляузітц), Німеччина. Лист був написаний на готовій картці і так зліплений, що при розкриванні з боків текст надірвався і деякі слова тяжко прочитати. Надірване і саме звертання кінчалося словами: ...*привіт, і кутя.* А далі був лист:

Не лайся, що мовчу. Але ж я не знав, куди Тобі писати.

Зворушений Твоєю увагою і радий, що не забуваєш. Лист Твій був приємною несподіванкою. Дістав і я оце «Веч. год.» (Львівський журнал «Вечірня година», який редагував Василь Чапленко — Дм. Н.) і до того лютий, що Ти не уявляєш. Мало того, що повість зіпсована тим, що скорочена, але п. Чапленко (до речі, щиро вітай його, бо одно діло література, а друге, що я його цілком щиро поважаю. Написав би йому листа, але не знаю адреси) взяв та й доклав охоти, попереставлявши епізоди, повставлявши деякі свої фрази тощо. Я розумію, що, видираючи шматки, треба було якось зв'язувати кінці чи сюжет, зшивати роз..., але все таки прикро авторові... ну та бери його дир... Я вже перезлостився, і тепер мене більше цікавить питання, чи вцілів той примірник рукопису «Тигроловів», що був на конкурсі і що разом з іншими відправлений до Кракова. Це єдиний рукопис. Якщо матимеш час, то зайди до В-ва і поцікався. І напиши мені. Ду-

же об цім прошу. Якщо вцілів, то добре було б його переписати ще на машинці (за мій рахунок) і десь розтикати, щоб зберігся. А іще ліпше видати його десь у Празі, якщо їх... не збирається видавати повністю ..(Нерозбірливо).

Якщо маєш охоту, зайди до «Краківських вістей» і одерж за мене гонорар на підставі цього листа. Гроші ті Тобі здадуться. Уповноважую Тебе на їх одержання і використання. Вітай всіх.. Тисну руку Іван Багряний

Квітень 1944

А на штампі дата 22. 5. 1944

* *

10.10.1948 р.

З лікарні (Дм. Н.)

Дорогий Дмитре Васильовичу!

Дуже дякую Вам за листа й за увагу до моєї особи запроторенoї. Пробачте, що не зразу відписав. Тут такий собачий холод ці дні, так що я взагалі не дуже рухаюсь. — А ці дні і зовсім лежу носом угору. Сьогодні трохи краще — і ось сів писати листи, бо вже набралася ціла черга.

З Вашого листа бачу, що Ви пишете вірші й тепер. Це добре. Це мусить бути системою. І колись — відобразивши отак нашу скитальщину в слові, видасте збірку в науку нащадкам.

Кажете, що Ви записались до Австралії та й не знаєте — їхати чи ні.

Їхати, пане Дмитре! Нема чого тут гнити й розкладатися. А зберегти себе під оглядом національним і духовним можна прекрасно і в Австралії, — мавши добру матеріяльну базу і людські умови життьові. Якщо ж нам судилося повертатися додому, то при теперішній техніці можна й з кінця світу дістатися до Зінькова. Адже так?

Проте я зовсім не збираюся виганяти Вас до Австралії, я тільки висловлюю свою думку.

Дуже шкодую, що так склалося, що перед від'їздом не побачився з Самчуком. Бо чи доведеться тепер побачитись взагалі.

Ви даремно так багато йому ставите вимог щодо роботи в Канаді та Америці. Ніякої роботи він там не розгорне серед тих канадських міщан, та й не треба йому її розгортати. Нехай робить хто інший, а Улас Олексійович якби написав там *одну добру книжку,* то то б було найкраще і найбільше з усього, що там можна зробити.

Я Вас попрошу, пане Дмитре, якщо матимете його адресу — надішліть мені. Добре? Буду дуже вдячний. Бо він сам може й не надіслати її мені, вважаючи мене вже за мертвого.

Чи буваєте Ви в редакції «У.В»? (Має на увазі «Українські вісті» — Дм. Н.). Щось мені звідти ніхто нічого не напише. Які таки вони? Забули сукини сини.

Вас, звичайно, цікавить стан мого здоров'я. Проходжу капітальний ремонт, пане Дмитре. Якщо все добре піде – то може ще поживу і попрацюю. Одно зле – тепер мені всі шляхи закриті на виїзд за океан. Доведеться жити в Европі. А я її ненавиджу, цю дурну, ідіотську, справді і безнадійно таки гнилу Европу разом з нашими гнилими її апологетами.

Пробачте, що так мало і так зле надряпав — пишу лежачи. Іншим разом напишу ліпше і докладніше про все.

Тим часом вітаю Вас і Вашу родину. Якщо їхатимете за океан — бажаю щасливої подорожі.

Тисну Вашу руку.

З пошаною І. Багряний

* * *

В/Шан. п. Нитченкові. 9. 12. 1948

В/Ш. п. Дмитре!

У мене до Вас є прохання, а саме:

В зв'язку з моєю поїздкою до Парижу на *процес Кравченка* (про що прошу мовчати покищо і не розголошувати цього до часу, поки не довідаюся про це з перебігу процесу), а це має бути в кінці січня 1949 року, — прошу на той час позичити мені «Скельку». Зобов'язуюся повернути її зразу після процесу.

Сподіваюся, що Ви не відмовите мені.

Вас може цікавити, навіщо вона мені потрібна? Скажу.

Вона мені потрібна, як документ, що я таки в 1930-1931 році був українським письменником і був друкований радянським державним Видавництвом, таким, як «Книгоспілка», за що й сидів у тюрмі.

Це важливо. На процесі буде багато чужинецьких кореспондентів, і такий «документ» притягне велику увагу. Адже ж так?

Я розумію, що Вас може лякати можливість втрати того, що належить Вам. Але думаю, що буде все в порядку. Тут для Вас ризик не великий. В кожнім разі, я ризикую більшим, пане Дмитре, — ризикую життям.

Отже, якщо Ви згодні мені допомогти позичкою «Скельки», то прошу переслати її або передати моїй дружині в Н. Ульмі.

Буду дуже і дуже вдячний.

Вітаю Вас щиро. З щирою пошаною І. Багряний

* * *

Дорогий Друже Ніценко! 29.12.1949

Не гнівайтесь на мене, що довго не писав. Я Вас ані забув, ані гніваюсь на Вас. Забути я не міг, а гніватись не маю за що. Ви маєте підставу гніватись на мене, що довго мовчав, але тому немає ніякої іншої причини, крім страшної перевантажености, та ще при лихому стані здоров'я. Я просто не маю часу до путтяя вгору глянути. Але це теж не виправдання. Звичайно, це свинство, що я не писав скільки. Але Ви все таки не гнівайтесь. Я завжди мав Вас в числі найближчих і найдавніших друзів і так буде завжди, хоч може часом я й довго мовчатиму з листами.

Насамперед дякую за подарунок — він надійшов щасливо. Тільки мені прикро, що Ви витрачаєтесь, адже Вам там тяжко ведеться з заробітками.

А тепер — Ви нічого не пишете про своїх діток, а мене цікавить, як їм ведеться. Як почувається й що пороблює Ваша старшенька доня, й як менша? Я б хотів зробити їм якийсь подарунок, та шкода, що Ви так далеко, а

такого чогось манюсінького не придумаю, щоб його послати в листі. Посилаю найщиріші мої та найсердечніші побажання, щоб вони на чужині росли міцні, розумні й вірні своїй батьківщині. Це вже Ви мусите подбати, щоб нове покоління не зденаціоналізувалось серед широкого чужого моря.

Дякую за інформації ділового характеру. Я просив дирекцію надсилати Вам потроху всього, що виходить. Щойно вийшли з друку три цікавих речі — Шереха — *Думки проти течії*, Лісового (Рудка) — *Розлам ОУН* та Дивничева книжка. Вам вишлють.

Тепер починає друкуватися в «УВ» роман В. Винниченка *Нова Заповідь* і по скінченні друку вийде окремою книжкою. Вам тоді пришлють. Вона вийде десь в квітні 1950 р.

Ті речі, які Ви надсилаєте до редакції, використовуються. Якщо Ви акуратно дістаєте всі числа газети, то будете стежити. Присилайте все щось цікавого, і редакція Вам буде за це тільки вдячна.

Тепер Вас цікавить, як же наші справи. Тримаємось потрохи. Працюємо. Воюємо. Тяжко доводиться крутитися в тутешній ситуації, особливо в умовах безперервного виїзду людей і упливання кадрів, але нічого не зробиш. Треба працювати, не зважаючи ні на які труднощі. Ми — група завзятих — лишаємось в Европі. УНРада теж. Будемо якось крутитися. З Вашою поміччю. Проблема нашого успіху упирається в тираж та кольпортаж нашої газети як і іншої літератури за кордоном, цебто в усіх країнах, де є українці, що мають працю і «гріш». Намагаємось все те наладити, але труднощі величезні. Та «якось то буде». Це чудесна українська приказка, коли вже людині ні на що покладатися, тоді вона покладається на «якось». Але, на щастя, ми ще маємо на що покладатися без «якось».

Я, по змозі, буду до Вас писати частіше, інформуючи про наше життя — буття.

Мої особисті справи — так собі. Я багато працюю і в той же час лікуюсь. Галя на курсах англійської мови. Вже кінчає. Вона часто згадує Вас і Вашу родину. Ось і тепер, розмовляючи на тему, де ж ми будемо святкувати Різдво, згадуємо Корнталь, нашу «п'ятику» й співи, особ-

ливо ту пісню про вдову і смерть. То були гарні хвилини. Зараз ми не маємо особливих близьких і добрих друзів, як раніше. Все пороз'їздилось. Лишилось кілька родин всього. Звичайно, багато є людей добрих і щирих, хороших наших приятелів та однодумців, але того тісного стовваришування, що робиться лише часом, обмаль. Як там Ви святкуєте свята тепера?

Вітаємо Вас і Вашу родину від усього серця та бажаємо Вам всього, що є, найкращого. Бажаємо щасливого Нового Рку та веселих різдвяних свят. Хоч на Новий Рік цей лист може й спізниться, але до Різдва, я думаю, дійде.

Випийте за нас по чарці, а ми вип'ємо за Вас.

Не гнівайтесь і пишіть. З правдивою пошаною до Вас — за себе й за дружину:

Ваш — І. Багряний

P.S. В Нью-Йорку, нібито в архівах Державного департаменту деякі особи розкопали купи радянських українських журналів та газет за 1930 рік і за раніші й пізніші роки, а в числі них — журнал «КРИТИКА», а в тім журналі погромну статтю О. Правдюка про мене під н. «КУРКУЛЬСЬКИМ ШЛЯХОМ». Ви пригадуєте цю статтю? І американці нібито дуже зацікавились моєю особою й щось там комбінують. Подивимось, що з того вийде. Я потім Вам про це напишу, якщо буде щось цікаве. А може Ви й так взнаєте, з преси.

Чи Ви слухаєте «Голос Америки» українською мовою?

І.Б.

* * *

лікарня Сант Блазієн
Німеччина,
Великдень, 1953 р.

Дорогий Пане Дмитре!

Відчуваю, що Ви на мене дуже гніваєтесь за мовчанку. Але якби Ви знали моє вічне переобтяження, плюс до того — мій фізичний стан, то перемінили б гнів на милість. Я не виправдуюсь, боронь Боже (моя провина

Іван Багряний з родиною

перед Вами поза виправданням), але я хочу, щоб Ви були милостиві і на мене не гнівались. Якби Ви знали, скільки мені за Вас дістається від дружини! Вона мене картає й кожного разу нагадує, чи написав я до Вас. А я хотів би все написати листа більш-менш порядного, докладно, а не так собі відмахнутися парою фраз, та тільки ж часу викроїти на такий добрий лист все не можу. Зокрема я мусів би якось розкопати ту справу, про яку Ви мене все питаєте (про рецензування якоїсь моєї повісти п. Брауде). Але це треба пожертвувати чималим часом, бо слово чести, я навіть уявити собі не можу, про що саме мова. Сором, але факт. Ви ж знаєте, що я ніколи не зберігав ані вирізок з преси, ані рецензій, *ані не зберігав власних рукописів,* анічогісінько. Це варварство, це жах. але це факт.

Якби Ви мені в двох словах написали: хто це такий Брауде, коли приблизно вся та історія була, та де — чи в Харкові чи в Києві, чи деінде? Чи до війни, чи під час війни? Тоді би я може трохи зорієнтувався й пригадав.

Ваші казочки і книжки для дітей одержав. Мені дуже сподобалась Ваша книжка новельок про австралійських тварин (він має на увазі книжку *Це трапилось в Австралії,* 1953 — Дм. Н.). Думаю, що для юнацтва це цінний вклад в юнацьку бібліотеку. І видано гарно. Є трохи технічних помилок, але де їх не буває. Ті помилки ані в якому разі не змалюють вартости речі.

Ви пишете про Ваші книжечки — це ніби «бульбашки над потопаючим». Сказано дуже образно, і зміст цього дуже трагічний. Але я думаю, що це неправда, що це бульбашки, за якими (так Вас треба розуміти) приходить завмирання, засипання чи небуття. Не вірю. Ви людина молода і дуже здібна і творчездатна. Ви маєте Божий дар, і тому — Вам і карти в руки. Та якби Ви випустили ще з десяток таких «бульбашок», то це було б набагато більше, ніж сотворили деякі письменники з *великими* іменами. Та ж це би було саме те, чого у нас немає, попри всі потуги *великих* майстрів, — а саме — дитячої літератури немає, а Ви би її в якійсь мірі створили. Хіба це небуття? Не нарікайте, пане Дмитре, і не грішіть. Та великі речі доконують не ті, що багато шумлять (шум той щезає, як піна на воді або як кола на воді), а ті, що

отак помаленьку довбають велику скалу. Але вони систематично її довбають і тому залишають непроминальний слід.

Працюйте над дитячими книжками, і Ви доконаєте великої справи! Я Вам не раз хотів про це гукнути і якраз в такій формі. І тим більше, Ви можете створити спеціяльний, так би мовити, розділ дитячої літератури, цікавий і захоплюючий, і повчальний, — розділ про далеку, фантастичну (у дитячій уяві) заокеанську Австралію. Я це особливо відзначив зразу ж, бо пильно спостерігаю за всіма нашими письменниками й поетами за морями — океанами, і давно вже відзначив, що наші люди не опановують і не освоюють тих країн, куди їх закинула доля. І тільки Ви є приемним вийнятком. Говорю про освоєння тих всіх країн для *нашої літератури, для нашої духовної скарбниці.*

Бажаю Вам у Вашій творчій праці багато успіхів, багато моральної і фізичної витривалости та душевного задоволення. Це головне. Решта додасться само.

Про політичні й громадські справи не пишу, бо те й так багато забирає енерґії й нервів і, кажучи щиро, багато убило в мене гарних творчих задумів і починань в літературі! Бо забирало увесь час і нерви. Тому зараз обминаю. Зрештою, Ви про головне знаєте з преси: про переведення сесії УНРади тощо. Я зараз, користуючись з того, що перебуваю в санаторії, хотів би в якійсь мірі наверстати втрачене і щось створити. Чи вдасться, не знаю, але працюю багато. Дуже багато! Можу поцілитися секретом: хочу написати роман... про що б Ви думали? Про повстання на панцерику «Потьомкин». Поштовх дала мені фраза, вичитана в одних мемуарах російського автора, про те, що повстання почалося з фрази, сказаної «малоросом» Вакуленчуком «по — малоросійськи» — *та доки ж ми будемо рабами!*

От ця фраза піддала мені цілу концепцію твору й ідею написання роману в піку росіянам, під новим, нашим, українським кутом, — як повстання української стихії, колишніх кріпаків Потьомкина, нащадків Самійла Кішки й цілого українського Запоріжжя. Пишу книгу й всіх експлуатую у всіх світах на предмет присилки лі-

тератури про Потьомкина–князя, про Кубань, про заселення Чорномор'я тощо.

І Вас теж прошу, — якщо Ви маєте щось з книжок про князя Потьомкина (не про панцерник, про це я маю досить джерел) або книгу «Лейтенант Шмідт», або наукові праці про Кубань (крім Іваниса, це я маю), то пришліть. Буду безмежно вдячний.

Ви на мене маєте жаль, що не відповів досі Вам на питання про початки моєї літературної творчости тощо. Я радий би Вам відповісти на все, що Вас цікавить, з пошани до Вас.

Літературою почав займатися дуже рано, якщо мати за літературу працю дитяче писання віршів. Вірші я почав писати (і то по–українськи) ще в російській церковно–приходській школі. Почав їх писати з протесту проти вчителя і вчительки, які називали мене злісно «мазепинцем», бо я лічив (рахував) в аритметиці не так, як вони веліли, а так, як навчила мати: один, два, три, чотири... шість... вісім... тощо. Це було завзяте змагання. І от під впливом збірки байок Глібова та *Катерини* Шевченка, які я дістав нелеґально (це було за царату), я почав писати войовничі вірші в другій клясі церковно-приходської школи. Восьмирічним хлоп'ям, у 1915 році (почав учитися 6-річним). Звідси й почалися мої митарства. Три роки пізніше чи чотири в Вище-початковій школі я вже був редактором журналу — шкільного «Надія», що виходив в українській мові, бо вже тоді школа була українська.

Друкуватися по-справжньому почав в 1926 році, в Києві, в «Глобусі», а потім вже в усіх інших журналах, як то «Життя і революція», «Червоний шлях», «Всесвіт» тощо. Організаційно належав до «Марсу», що вважався неофіційно київською філією ВАПЛІТЕ. Але далі Ви все самі знаєте. Ви не знаєте тільки, що при першому арешті ҐПУ, по рокові сидіння в камері самотнього ув'язнення, мені пропонували орден, якщо я здамся, засуджу офіційно, в пресі своє минуле й всіх своїх соратників, засуджу свою літературну творчість, як клясово ворожу тощо й напишу велику поему про Сталіна.

Я все це відкинув геть. Хотів би я знати, хто би з теперішніх моїх супротивників встояв в такій ситуації, й при виборі між орденом і смертю чи каторгою — вибрав

би останнє? Але про все це я колись напишу, спеціяльні посмертні мемуари. Тим часом я ще не збираюся вмирати й не маю на це часу.

Що ж до книги (чи рукопису), який рецензував п. «Бравде», то єйбо не знаю про що мова. Зітерлось геть з пам'яти. Так як зітерся вже зміст тієї рецензії культпропа ЦК Барана, яку Ви колись давали по-секрету для ознайомлення. Час, події, різні клопоти й інші заінтересовання багато затирають з пам'яти.

Вітаю Вас сердечно.

Привіт усій Вашій родині. Зокрема Вашій заміжній донечці. Боже, як ще зовсім недавно це було дитя, а тепер вже мама! Господиня!

Вітаю Вас з Великодніми святами! Христос Воскрес!

З пошаною, завжди Ваш І. Багряний

* * *

Дорогий мій Друже! 4.10.1955

Дякую за поздоровлення. Я завжди радий Вашим листам і Ви в цьому певні. А як ні, то мусите бути певні. Я Вас в цьому запевняю. Що ж до моєї неакуратности в листуванні, то прошу сердечно мені це вибачити. Це зовсім не зі злої волі, а тому, що останній час я буквально зборканий, і мене нехватає і на одну третину того, що я мусів би (повинен був би). Якщо у цім змаганні за життя я вийду переможцем, то тоді спокутую всі свої гріхи перед Вами.

А покищо прошу прийняти від мене запевнення, що моє найкраще ставлення до Вас і моя щирість до Вас лишаються незмінними, незалежно від того, пишу я до Вас чи ні, і чи Ви пишете до мене чи ні. Слава Богу наше знайомство має за собою скоро 30-річний стаж випробування і початок нашої все ж таки прекрасної молодости. І та перша людська щирість і довір'я, що виникли так давно, виявилися непроминальними.

З тих давніх моїх друзів є тут ще тільки Г. Костюк.

Вітаю Вас щиро і прошу на мене не гніватися. Привіт Вашій родині.

Ваш завжди І. Багряний

Дорогий друже Дмитре! 7. 5. 1956

Дякую за листа. Дякую за пораду щодо лікування легенів. Між іншим, я вже раз колись чув про це, лише не так докладно, тобто про таку народну методу лікування сосновими бирками (до речі, коли йдеться про мовні наші огріхи, то майте на увазі, що по-українськи соснова «шишка» називається від віків б и р к о ю; але ця заувага для розваги, як вставна новеля в повість). Я цю методу конче спробую. Лише як буду поза санаторієм, бо тут не можна це здійснити, — лікарі вважатимуть за глумління над медициною.

Щодо 1000-го числа УВ, — дійсно, досадно, що Вас пропустили в перелікові. Але Ви не журіться і не надавайте тому жодного значення, бо то сталося і не зі злої волі чи якогось злого наміру супроти Вас. Та й то був *не перелік*, а тільки монтаж газетних шматочків для прикраси (для кліше). Тому пропущено не тільки Вас, а дуже багатьох заслужених і поважних співтворців УВ, примірем: Мартина Задеку, Проф. Орла, Митр. Полікарпа, Проф. Подоляка, Паладійчука, Д. Гуменну, Т. Осьмачку, Ю. Косача тощо, тощо, тощо, тощо. А все тому, що нікому було укласти докладний реєстр імен, як я велів, а зробили все отак з вивертом. Бо мало працівників в редакції і нікому все допильнувати. І працівники нові, не пам'ятають дечого.

Але Ви не беріть того пропуску близько до серця. Не в тім суть. А суть в тім, що одного дня буде укладено спеціяльний збірник статтей та інших матеріялів УВ, і там буде докладний реєстр імен всіх співтворців УВ, і там буде Ваше ім'я в числі перших.

Щодо «Українського Прометея», — я й досі не знаю докладно, що ж там сталося. Дуже і дуже шкода мені газети. Прекрасна була газета. Та будемо надіятись, що її відновлять.

Ви й досі цікавитесь назвою роману, що його рецензував Баран, а я все забуваю відповісти. Отже, якщо мені не зраджує пам'ять, то був роман про молодь під назвою «МАРЕВО». Чому я кажу, *якщо не зраджує пам'ять?* Тому що їх було кілька речей в моєму письменницькому столі, чи архіві, якщо хочете, які всі десь пропали в бе-

зодні ҐПУ, а потім НКВД, конфісковані при арешті. І я за прозовими речами чомусь не дуже шкодую, більше шкодую за втраченим поетичним доробком, — тому навіть зміст їх порозпорошувався десь на роздоріжжях пам'яти. Тобто зміст моїх перших, ранніх прозових повістей. З цієї речі, що цензурував Баран, лишилась в душі найяскравіше лише назва; вона мені й зараз дуже подобається, і я її колись використаю *Назва до роману про рознесену бурями, трагічну, але ж прекрасну нашу молодість, про казковий світ надій і сподівань, віри в людей, в добро, в чари й глибінь прикрасу людської душі, в хороші величні людські ідеали, в непроминальну і вічно живу героїку боротьби за них, — словом про молодість... МАРЕВО.* Може навіть добре, що та перша річ з цією назвою пропала. Тепер, після колосального життьового досвіду, в життьовій брудній баюрі, в якій душа все дужче спалахує тугою за втраченим і неповторним, я маю до цієї назви інший зміст.

І я колись цю книгу напишу. Вона буде першою з циклю, який я почну, коли вже обернуся очима назад, бо марево лишиться позаду, а попереду вже маячітиме зовсім прозаїчний кінцевий пункт. Вибачте за цей такий відступ. Але це в якійсь мірі стосується тієї речі, про яку питаєте.

Заходи по влаштуванню літературного вечора мене глибоко зворушують, і я щиро Вам вдячний .

Вітаю Вас сердечно і бажаю Вам успіхів у всьому.

Сьогодні 2-гий день Великодня, і я згадав, що не послав Вам своєчасно привітання. А все тому, що перед цим пару тижнів почувався дуже кепсько і взагалі нікому не писав, не в стані був.

Але я вітаю Вас зараз з тим таки днем Воскресіння Правди, бо це ж сталося не ради одного дня і має вимір не одного дня. І зичу Вам непохитної віри в добро, та великого — великого оптимізму.

Привіт Вашій родині. Тисну руку. Пишіть!

Щиро Ваш — І. Багряний

* * *

Дорогий Друже Дмитре! 10.5.1956

В листі, що я його Вам послав оце недавно, дуже мені хотілося спитати Вас докладніше про Ваші враження

ня від «АНТОНА БІДИ», бо Вашою думкою дорожу. Але якось утримався морочити голову. Та потім вирішив все таки поморочити і от це бажання пишу тепер додатково. Вправді, якщо матимете час і охоту, *напишіть мені про ці Ваші враження. Об'єктивно і немилосердно. Бо автор все сліпий на свої власні речі і допомога читачів йому потрібна як повітря.*

І думаю, що Ваші думки можуть бути настільки цікавими та вартісними, що можуть бути повчальними та корисними не тільки для автора.

Тому, було би не зле, якби Ви зформулювали свої враження й думки спеціяльно для УВ також. Як мав би це робити якийсь ляїк, то ліпше нехай зробить це фахова і тямуща людина.

Знаю, що редакція й видавництво мають комусь замовляти статтю на цю тему, і як Ви їм таку статтю пришлете, то вони радо надрукують і будуть Вам дуже вдячні.

Чи маєте Ви змогу діставати там київський журнал «ДНІПРО»? Зверніть увагу на нарис О. ДОВЖЕНКА в березневому числі (за цей рік) — «ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА». Раджу конче прочитати. Знаменита річ. Я не сподівався, що Довженко має такий несамовитий літературний хист. Конче розшукайте цей журнал.

Привіт! Прийміть найкращі мої побажання.

З пошаною — Ваш І. Багряний

* * *

Санаторія Сант Блазієн
Шварцвальд, Німеччина. 6.7.1956

Дорогий Друже Дмитре!

Дякую за листа. А особливо дякую за героїчну працю по влаштуванню літературного вечора. Мені аж незручно, що з-за моєї скромної особи Ви (і Ваші колеги) завдали собі стільки труду.

Окремо дякую за присланого, підписаного так багатьма особами листа *привіту*. Коли би Ви знали, як це дорого для мене коштує в моїх тяжких умовах такого душевного і нервового перенапруження. Це більше як тисячі

грошей. Взагалі цього жодною мірою не можна виміряти, бо почуття недаремности своєї праці і своїх терпінь не вкладається в звичайний вимір.

Тут посилаю Вам, а через Вас усім, хто листа підписав, мою щиру писемну подяку. А з нею й подяку неписемну, яку Ви передасте живим словом.

Я не знаю адреси ЛМК, а тому шлю на Вас, завдаючи й ще клопоту.

Добре би було, якби це було оприлюднено в тамтешній пресі, а тоді ще й тутешня преса передрукує. Щоби люди не думали, що я невдячний.

Тепер щодо Вашого запитання про «Скельку»: дійсно, я мав тоді 22 роки (не повних), як її написав. І дійсно написав її «одним духом» і таки, здається, за 22 дні. Але звідки Ви про це знаєте? Я ж, здається, ніколи про це не писав ніде, бо ще не мав нагоди. Щодо писання цієї речі, то можу тепер подати таку деталь: коли я над нею працював, забувши про увесь світ, з усією моєю тодішньою здібністю поринати в роботу з головою, мене одвідували тоді студенти Охтирського Педтехнікуму і, хвилюючися й переживали, немов повитухи *носили мені махорку*. Якби не та махорка, то може би я й не написав цієї книги. Я не міг працювати, не куривши, а курив, як швець. Цю махорку я й оспівав у «Скельці», тільки зараз не певен, чи те місце увійшло в виданий варіянт, бо ГОЛОВЛІТ (Калюжний) страшенно домагався, щоби я хоч сакраментальне місце вилучив, інакше не можна друкувати, або принаймні справив. Я справив у той спосіб, що зробив гострий закид про безправність українського народу не в сучасному пляні, а вставив слово «було», і тим, мовляв, переніс його в плян минулий. Без цього слова «було» ціле те місце про махорку виглядало так:

...Один працює — другий ходить слідом,
Одні біжать — а другі зверху їдуть
Та ще й співають... Мудрі та живі!
І не дізнатися найменшому й повік,
Хто поцілує, а хто в око свисне.
Ніяк не розбереш, де друзі й де чужі,
Бо хто біжить — так до кінця біжить,
А хто ухоркує, так до «отказу» хорка,
Отак, як бачите...

А ВСЕ Ж ЯК НЕ КАЖІТЬ,
БЛАГОСЛОВЕН, ХТО ВИГАДАВ МАХОРКУ!
Не легко змовчати про те, що бачив, чув,
І я тримаюсь, міцно серце зборкав,
Щоб не сказати зайвого, не плачу й не кричу, —
Двадцяту пачку допалю і тихо закінчу,
І не зіб'юсь ніде в словах...
Благословен, хто вигадав махорку!
Така скупа на скарги і слова!
Обступить душу — і не вийти з диму грому.
Неначе нянька, колисає і співа.
Десь сивим мохом болі накрива
Гірка й рачительна махорка-Наркомпрому!

Ось так от було написано. Не ручаюсь зараз за абсолютну точність і навіть чи щось з цього увійшло в виданий варіянт. Голова моя вже зовсім затуркана.

Якщо увійшло, то добре. А як ні, то бережіть цей запис на пам'ять.

Вітаю Вас і міцно тисну Вашу працьовиту руку. Привіт Вашій родині.

Щиро Ваш І. Багряний

* * *

Санаторія Сант Блазієн,
Шварцвальд, Німеччина 16.6.1956

Дорогий Друже Дмитре!

У мене був тільки один вірш про Ленінград. На щастя, він зберігся в моїй пам'яті, і я його тут Вам подаю. Контекст точний.

Вірш написаний в 1927 році. Це з числа захалявних. На еміграції я його багато разів читав на літературних вечірках, і тому він не дався зітертися з пам'яті.

Привіт! Тисну Вашу руку. Привіт Вашій родині.

Ваш завжди І. Багряний

* * *

ВІДЗНАЧЕННЯ 30-ЛІТТЯ ТВОРЧОСТИ БАГРЯНОГО

У червні 1956 року Літературно-мистецький клюб в Народнім домі в Південному Мельборні відзначив 30-

тиліття творчости письменника Івана Багряного. Доповідь про його життя і творчість прочитав голова клюбу Дмитро Нитченко, а супровідні поезії читали члени клюбу та запрошені декляматори. Серед декляматорів були: В. Павлюк, Кость Гіммельрайх, артистка Ірина Залеська, артистка Люся Максимишин, Іван Дорник та інші.

Присутніх було понад 100 осіб. По закінченні мистецької програми присутні, з ініціятиви клюбу, підписали спільне привітання Іванові Багряному.

В середині липня на адресу Дм. Нитченка надійшов лист подяки від Багряного. Він писав:

Санаторія Санг Блазіен, Шварцвальд,
Німеччина 6. 7. 1956

Управі і членам Літературно-мистецького клюбу в Мельборні (Австралія), редакторові газети «Єдність» та всім тим, хто привітав мене спільним листом з нагоди відзначення 30-ліття моєї скромної літературної діяльности, моя сердечна подяка.

Глибоко зворушений увагою та моральною підтримкою, що для кожного працівника пера в наших тяжких умовах, є НЕОЦІНИМА.

Зичу всім добра, сили і душевної та фізичної витривалости, щоби перебути найтяжчі часи нашого скитання та повернутися на звільнену землю наших предків, про яку ми вдень і вночі мрієм.

Гаряче всім тисну руку. *Ваш І. Багряний*

* * *

Дорогий Друже! 10.4.1958

Дякую за надіслані *передмову* й *пролог* з «Аве Марія». Я це видрукую в УВ.

При цій нагоді прошу Вас нікому тієї книжки не позичати на руки, щоб не щезла вона десь. Добрі люди можуть прикарманити або й просто знищити. Тому — читати й дивитись людям давайте, але з рук не випускайте. Бо це єдиний примірник. Ця передмова й пролог так приголомшує наклепників і дезінформаторів, що вони хотіли би аби такого документу не було в природі. Так само журналу «КРИТИКА» зі статтею Правдюка. До речі, при-

мірник цього журналу зберігається в Нью-Йоркській публічній бібліотеці й їм там можна замовити фотокопію цієї статті. Вони роблять і висилають фотокопії на замовлення, з якого завгодно друкованого журналу, що в них зберігається. Я таку фотокопію маю. Ви могли би теж собі замовити безпосередньо в тій бібліотеці, листовно. Це не дорого коштує, а добре би було, щоби така копія зберігалася ще в декого. Бо, як бачите, йде боротьба за честь не тільки мою, а й цілого покоління, яке злосливі люди хотіли би оганьбити й очорнити, відмовити йому в елементарних людських чеснотах.

Звернутись треба на адресу Нью-Йоркської бібліотеки. Журлал «Критика» ч. 10 за жовтень 1931 року. Видання Культпрому ЦК КПбУ. Держлітвидав, Харків.

Просити фотокопію сторінок зі статтею О. ПРАВДЮКА «КУРКУЛЬСЬКИМ ШЛЯХОМ». Це сторінки: 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83. А також не зашкодить і фотокопія сторінки, де надруковано *зміст*, та й копію титульної сторінки й обладинки. Це вони зроблять за недорогу ціну.

Привіт! Привіт усій Вашій родині!

Завжди Ваш — І. Багряний

* * *

Дорогий Друже Дмитре! 16. 4. 1958

В попередньому листі я не написав про головне — про п'єсу *Маруся Богуславка*.

Отже, мені дуже шкода, що я не можу стати в пригоді тому театральному колективові, який цю п'єсу просить, але в мене п'єси, на жаль, немає. Колись, рівно 10 років тому, ця книжка випадково потрапила мені до рук, і я поробив з неї деякі виписки, бо вже тоді носився з проектом написати БУЙНИЙ ВІТЕР, перший том якого мав би бути присвячений темі, яка в нім і порушена. Поробивши виписки, я книгу повернув її господареві, комусь з театрального колективу табору Зоммер-касерне, в Авсбурзі, зараз навіть не пригадую точно, хто то іменно був. Не хочу помилитися. Давно бо було діло. Ось така історія з тим усім.

Дуже мені шкода, що не можу зробити приємности людям.

Щодо грошей, про які пишете, — вони вже прийшли, на ім'я Широкостепа. Все в порядку. Дякую сердечно.

Питаєте, як переказувати гроші надалі? Як Вам зручніше. Як Вам найменше клопітно. Можна так, як і цей раз. Можна переказувати на ім'я А. НІКІТИНА. На це (останнє) прізвище було б зручніше. З мотивів документального оформлення.

За Ваші зауваги щодо мовних гріхів у моїй книзі — сердечно дякую. Маєте цілковиту слушність. Не хочу навіть виправдовуватися, хоч виною всьому шалена перевантаженість і велика поквапливість при друкуванні. Не було часу як слід доглянути.

Мушу признатися, що мені викорінювати провінціоналізми типу *на плечіх, на грудіх* тощо страшенно тяжко. Бо така мова живе в моїй душі, — так бо говорила моя мати увесь рід, і я ніяк не можу дати з тим ради. Розуміти розумію, а персонажі в моїй уяві конче говорять такою мовою, а за ними я й сам. Проте буду старатись виправляти сам себе.

Привіт. Привіт Вашій родині!

З пошаною — Ваш завжди — І. Багряний

* * *

Дорогий Друже Дмитре! 27. 4. 1958

Дякую за листа. Отже — до заторкнутих у ньому питань:

Щодо супровідної статті до передмови і прологу з *Аве Марія,* — в цьому не було потреби. Вони видруковані в УВ майже без жодних коментарів, лише з малесенькою реплікою — чи мають рацію ті, хто (*Шлях Перемоги)* схвалюють конфіскацію більшовиками цієї речі. Цього цілком вистачало, бо передмова й Пролог говорять яскраво самі за себе.

Щодо відомістей про час написання *Аве Марії,* — то це би треба було колись зробити; взагалі варто мені колись написати спеціяльно спогади про цілу історію з *Аве Марією.* Може й зроблю це колись.

Щодо мого віку в час редаґування шкільного часопису, — що бандерівська преса глузує, то їхня справа, не-

хай то буде справою їхньої совісти. Але такий факт в моїй біографії був. Інша справа, чи мені було тільки 11 років, а чи 13, але чи те має зрештою таке принципове й вирішальне значення. Можемо вирахувати: народився я в 1907 році, скінчив церковно-приходську школу (до речі, вступивши до неї 6-річним хлоп'ям, тобто на рік молодшим за встановлену норму для прийняття в початкову школу), отже — скінчив у 1916 році, вступив у «Висшеє Начальноє Учіліще» в 1917 році, а по короткому часі ця школа була вже українською, ВИЩЕ ПОЧАТКОВОЮ ШКОЛОЮ, з українською мовою, українською літературою, історією і т. д., і вже в другій клясі *вміщав* свої вірші й малюнки в шкільному журналі «Надія», а в 3-ій клясі я вже редагував цей журнал сам. Отже, як говорити про вік, в якому я почав друкуватися в шкільному журналі й найактивнішу участь в його видаванні, то це буде 11 років з хвостиком, а коли про редагування, то це буде 13 і 14 років. Пам'ятаю ще, що пару років пізніше, коли я вчився вже в Краснопільській Художньо-керамічній Школі, на Сумщині, я там був засновником і редактором шкільного журналу «ДО СВІТЛА». Це було в 1922 році, тобто на 15 році мого життя.

Може би про ці речі серед нашого дикого суспільства не варто згадувати, бо тенденція зненависти певних кіл до тамтешньої дійсности й іронія в трактуванні тієї дійсности непереборима. Але, зрештою, то не має значення.

За хорошу думку про книгу — дякую. Це мене підбадьорює.

Статтю про шкільництво для журналу «УКРАЇНА» конче напишіть. Конче. Це солідний журнал і дуже солідна людина його видавець, проф. БОРЩАК.

За надіслані книги для моєї дружини сердечно дякую. Це її потішить. Так само дуже вдячний за дитячі книжечки для Нестора.

І нарешті щодо ГІЛЬОВА,* — я його дуже шаную й

* Михайло Гільов — колишній секретар ж. «Червоний шлях» у Харкові, а пізніше, здається, і секретар «Літературного журналу», що виходив перед війною в Харкові. Приятелював з Б. Антоненком-Давидовичем, який у нього й зупинявся, приїжджаючи до Харкова. Останньо жив в Австрії, де й помер.

хотів би його якось притягти до праці в УВ. Якщо Ви листуєтесь з ним, то спробуйте його намовити, аби він прийшов на працю в УВ, на ролю навіть редактора (головного), якщо би він хотів. Я би на це згодився й підтримав. Або на ролю редактора літературного й мовного. Оплата праці була би людська. Не пишна, але людська, достатня для життя в Німеччині, не бідуючи. Якби його удалось притягти до праці, я би дуже тішився.

На цім дозволю собі скінчити цього листа. Вітаю Вас щиро! Привіт Вашій родині.

З пошаною — Ваш І. Багряний

* * *

Дорогий Друже Дмитре! 16.7.1958

Переказані Вами на моє ім'я 15 ф. — сдержав. Дуже й дуже дякую. Я чомусь думав, що вже відповів Вам за це. Отак можна закрутитися! Вибачайте!

Тепер хочу Вас пробрати: як це Вам може приходити до голови, нібито я на Вас гніваюся за рецензію на книгу, Я не тільки не гніваюсь за Ваші зауваги щодо мови, а вдячний Вам. Так само мене пробрав за мову добре СВАРОГ. І інші чешуть, не жаліючи моєї голови. Й це дуже добре. Знаю, що неохайний, що наробив до того ж і технічних помилок, і тому покірно вислухую зауваження та поради. І щиро вдячний кожному, бо знаю, що то робиться в найкращих інтенціях щодо мене, як автора. А тим більше знаю Ваше якнайкраще до мене наставлення, ті зауваги робивши.

Відносно ж передруковування Вашої статті в УВ, то я тут взагалі бунтуюся проти того, що УВ багато приділяють моїй особі уваги. Не можна ж так захаращувати газету моїм прізвищем та матеріялами про мене. Й так їх було забагато. В цім і причина. І прошу на мене не гніватися. Скажу щиро, мене просто мучить морально цей факт, що в УВ так часто друкуються матеріяли про мене. Всі бо знають, що я до цієї газети близько стою. Не всі тільки знають, що я в тих друкуваннях не винен, бо роками був геть далеко, в санаторії і ні сном ні духом про наміри редакторів не знав. Зараз буваю ближче, і тому втручаюся. Хоч не завжди це допомагає — часто від'їжд-

жаю на різні наради, на засідання або й на короткий санаторійний перепочинок, а в цей час редактори мають повну волю і діють, як їм здумається.

Ось так стоять справи.

Отже — викиньте з голови, ніби я маю до Вас якісь жалі. Ні, друже мій! Все, як було. Моя пошана до Вас не маліє, а тільки міцніє.

Вітаю Вас і тисну руку. Привіт Вашій родині!

З щирою пошаною — Ваш завжди І. Багряний

P.S. уривок з Ваших спогадів надрукований в УВ давно, рівно місяць тому, в числі від 19 червня (17-1225).

* * *

Дорогий Друже Дмитре! 4. 11. 1958

Все збирався описати Вам свої враження від Ваших спогадів про військову одісею Вашу і нарешті зібрався.

Прочитав я Вашу книжку з хвилюванням і одним духом. Бо це ж пережите було і мною теж, значить близьке і знане.

Мушу Вам сказати, що Ви добре володієте пером нарисиста або точніше — мемуариста.

Міг би Вас пожурити за мистецькі неточності в уживанні слів, не зовсім відповідно до їх значення. Приміром, Ви пишете, що десь уночі, під час стояння на варті, Вашу увагу *полонив* якийсь шерех чи тріскотнява. Я думаю, що це неточно сказано, бо поняття *полонити* має той внутрішній глибокий зміст, який може бути переданий — причарувати, захопити, приворожити — словом узяти в полон своїми чарами, красою чи ще чимсь. А в данім випадку йшлося про тривожне напруження нервів, у якім (напруженні в очікуванні чогось) Вашу увагу звернув на себе якийсь підозрілий тріск чи шерех. Чи можна цей раптовий тривожний рефлекс віддати словом *полонити?*

Але це зрештою дрібниці, Може я просто причепливий до слів, вимагаючи від них максимальної точности; а сам і я в ім'я цієї точности слова завжди ладен пожертвувати т. зв. *чистотою мови.* Признаюсь, грішний. Не гнівайтесь на мене за цю мою заувагу.

Поминаючи ці дрібниці (на які, зрештою, мало який читач зверне увагу), річ вцілому добра. Варто було трудитися. Тим більше, що у нас зовсім бракує доброї талановитої мемуаристики в цій ділянці. Та епоха мусить бути задокументована, інакше зітреться з історії й щезне з людської пам'яти. Люди навдивовижу здібні все страшне забувати, як Ви й самі, мабуть, помітили.

Між іншим, дочитавши книжку до кінця, я пошкодував, що вона написана так занадто стисло, майже схематично. Багато місць аж просяться, щоб бути поширеними, уточненими, ширше охопленими авторською увагою. На цю тему (на цю самісіньку, тобто тему Ваших особистих пригод) варто би написати ширший твір, докладніший. Таке враження, що в окремих місцях автор живосилом повиривав шматки *з м'ясом* і повикидав і навіть розривів не позашивав, так бо нагло уривається розповідь про якийсь кадр і зразу переходиться до іншого. Я би Вам серйозно радив цю саму тему поширити, наповнити так би мовити, цю схему живим животрепетним матеріялом, який лежить невикористаним горами у Вашій душі. На цю думку наводить сама книжка.

Разом з цим хочу висловити Вам подяку за переказані 15 ф. (За книгу «Б. В.»). Прийшли щасливо. Дякую Вам сердечно за Ваші турботи. Вітаю Вас щиро! Привіт Вашій родині!

З пошаною, Ваш завжди І. Багряний

Дописка дружини Багряного:

Мені подобається Ваша книжка без жодних застережень. Крім одної: я би теж хотіла, щоб вона була докладніша, більша. Дякую за Ваші листи. Трохи хворий... Нестор.

Галина Б.

* *

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

17. 4. 1960

Високошановний і дорогий Друже Нитченко!

Знаю, що Ви гніваєтесь за довгу мовчанку, але нема ради. Уявіть собі мою шалену переобтяженість при не дуже то залізному здоров'ї та й змініть гнів на милість.

Найперше — сердечно вітаю Вас від імени усієї моєї родини з Великодніми святами та бажаю багато щастя.

Дуже дякую, теж від усієї родини, за надіслані книжечки для малого. Він надзвичайно втішився й читає ті книжки дуже часто, — вони йому подобаються. Примовки та приповідки повиучував напам'ять.

Галя теж збирається написати Вам листа, але це буде трішки пізніше.

Як живете, що новенького біля Вас? Як Ваші унуки? Скільки вже їх є? Бажаємо їм усім щастя й успіхів у житті. Нехай козацькому роду та не буде переводу!

Біля нас нічого особливого. Живем, — працюєм. Як завжди.

Сподіваюся, що Ви вже бачили мою нову книжечку для дітей — «ТЕЛЕФОН». Мене дуже цікавить Ваша думка про це видання, бо Ви ж спеціяліст від тих речей, і педагог. Я хотів прислужитися дітворі і сліпив і так сліпі вже очі, малюючи та шліфуючи. Фінансово це видання мені дуже дорого коштувало (видавав бо на свої (позичені) гроші), а чи те все хоч повернеться, — не знаю. Еміграція засипає, все більш приспішеним темпом. Більшовики, своєю зручною пропагандою та політикою, всілякими фіктивними *змінами, посилками, поверненнями* тощо розклали еміграцію до решти; до цього ще — ностальгія, вростання в чужий грунт, чуже оточення, чужа школа, преса, радіо, телевізія, що денаціоналізують молоде покоління радикально. Боюсь, що нашій інтелігенції не тільки не вдасться протистояти процесові денаціоналізації, а навіть не вдасться його бодай приблизно гальмувати якийсь час. А до того ще й трагічна риса колись вічно-голодного, зацькованого злиднями раба — фетішизація грошей і добробуту тепер, через що людині витрачати гріш на книжку — це великий іспит для неї.

Але треба працювати. То ж працюємо.

Привіт Вам і всій Вашій родині! Пишіть.

З пошаною — Ваш завжди І. Багряний

Дорогий Друже Дмитре! 10. 8. 1962

Дякую за листа й за цікаву інформацію.

«ТИГРОЛОВИ« німецькою мовою висилаю. Це мій останній примірник, але я може ще дістану собі в видавництві (якщо не розійшовся увесь тираж). Цікаво мені буде знати Ваше враження про це видання. Здається книга дуже культурно видана.

Гроші одержав (5 ф), дуже дякую й прошу ласкаво вибачити, що не зробив цього одразу. Уявіть собі, маю велику біду з серцем і це забирає в мене багато снаги й часу, й гумору, й, що найгірше, відбирає у мене геть працездатність. Але *якось то воно буде.*

Про свої розмови з бандуристками Ви все таки напишіть мені. Воно мені дуже здасться. Я маю дуже багато листів про зустрічі з танцюристами Вірського, цікаві. Колись воно піде в діло, бо ж треба буде колись писати якунебудь *емігрантську комедію*, чи щось в тім роді.

Привіт Вам і всій Вашій родині!

З пошаною — І. Багряний

* * *

Останній лист

Дорогий Друже Дмитре! 20. 7. 1963

Коли б Ви були тут, коло мене, й побачили, як я борюкаюсь за життя, Ви би не нарікали на мене, що не пишу листів. Щоб Ви знали, я ось уже рік не вилажу з лікарень, б'юсь з хворобою, підданий різним лікарським маніпуляціям. Серце. Здається, моя пісенька проспівана. Зараз перебуваю в санаторії Ст. Блазієн, куди направила мюнхенська університетська клініка. Хвороба серця тісно переплетена ще й з ТБ.

Прикро мені про це писати й дозвольте мені не писати, не скорочувати решти віку.

Не нарікайте, що нема листів. Як тільки буду в стані, — напишу. Неодмінно. Нічого більше за тим немає, як то Ви собі припускаєте. І як ото Вам різна нісенітниця лізе в голову!

Оце написав кілька рядків, а так ніби працював пів дня кайлом у шахті.

Привіт усім і найкращі побажання!

Не сердьтесь. Ваш І. Багряний

* * *

Післяслово.

Це був останній лист Івана Багряного до мене. Він нагадав останній лист Т. Шевченка до брата Варфоломея, де він 20-го січня 1861-го року висловився, написавши листа: «Утомився, ніби копу жита змолотив за одним заходом».

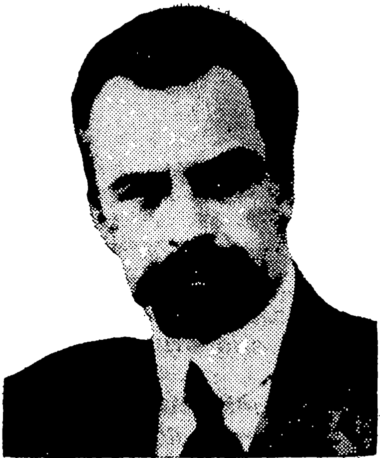
А наприкінці серпня 1963 року надійшла сумна вістка про смерть Івана Багряного. З газет довідуємося про його останні години життя: «25-го серпня о 6-тій годині вечора покійному стало особливо погано. Він викликав лікаря і сказав німецькою мовою: Пане докторе, я вмираю... Далі щось говорив рідною мовою, але ніхто з присутніх його не розумів. Йому дали застрики для полегшення болю, і він заснув. О сьомій годині, при черговому обході хворих, Івана Багряного знайшли мертвим.

На його столі знайшли силу-силенну записок, проектів, переробок і доробок написаних розділів другого тому «Буйного вітру».

Дмитро Нитченко

P. S. Листи, що не мають ширшого громадського значення, не друкуються.

МОЄ ЛИСТУВАННЯ З В. ВИННИЧЕНКОМ

Я працював у в-ві «ЛіМ» (Література і мистецтво) в Харкові на Сергіївському майдані, коли головним редактором був Григорій Епік. Тоді започатковано було видання наших клясиків і сучасних письменників польською і німецькою мовами. Ініціятива належала ще до ДВУ в 1929–1930 рр., коли сектором художньої літератури керував Михайло Яловий. Тоді до нас (я працював при Яловому секретарем) завітав хтось із західноукраїнських письменників, що стало приїздили з Галичини, і в розмові з Яловим порадив видавати українську літературу різними мовами; він же запропонував і свої послуги. Почали обмірковувати, що саме взяти до цього видання. Спершу запланували «Кобзар», «Чорну раду» П. Куліша, а також роман Старицького «Кармелюк», який я порадив перекласти: саме тоді прочитав цей чудовий твір і був захоплений ним.

Доки справа з перекладами тривала, ДВУ двічі реорганізували: восени 1930 р. сектори ДВУ стали самостійними видавництвами, а 1931 р. видавництво художньої літератури «ЛіМ» поширило свою діяльність, перейшовши спочатку на вулицю Вільної Академії 5, а потім на Сергіївський майдан, де на третьому поверсі одержало 12 кімнат. Були відділи художньої літератури, масової літератури, клясичної української літератури, поезії, літератури нацмен (національних меншин), літературознавства тощо.

Тоді при редакторі Григорієві Епікові й дійшло до друку перекладених творів. Але до пляну додалися й інші твори сучасних письменників: переклали «Вибрані

твори» Аркадія Любченка*, повість Андрія Головка «Бур'ян», вибрані твори німецькою та польською мовами В. Винниченка та «Вибрані твори» Миколи Хвильового. Перекладачами були пані Міллер (німецька мова) та Шварц (польська). Були вже перекладені і «Чорна рада», твори Шевченка та «Кармелюк», але їх не поспішали друкувати, тільки Кобзар був уже майже готовий, як з'явився у пресі лист Сталіна «Про ухили в літературі та мистецтві». Тоді відкинули з пляну і друку «Кобзар», який був уже надрукований, «Чорну раду» і «Кармелюка». А інші згадані твори вийшли.

Один раз чи двічі на рік видавництво діставало певну кількість твердої валюти для гонорарів за друковані твори закордонних авторів. До того ж, крім Винниченка, що жив тоді в Парижі або поблизу, потроху надсилали Ользі Кобилянській, дружині Івана Франка, а також за твори чужоземних авторів, виданих українською мовою, як Анна Зеґерс, Людвіґ Ренн, Ляйош Кіш, Макс Гельц, Мархвіца, Віллі Бредель та ще дехто. Тоді ж посилали невелику суму і Винниченкові за його видані твори.

Редактор Епік чомусь завжди розмітку, кому скільки надсилати, доручав мені. Може, з обережности, щоб потім не було халепи. Та я насамперед призначав певні суми українським закордонним авторам.

Тоді ж десь дістав я адресу В. Винниченка і, взявши з книгоцентру 20 примірників його твору «Аусґевельте ерцелюнґен», дав експедиторці спакувати. Крім того, написав Володимирові Винниченкові листа. Пізніше він приелав подяку за примірники.

В той 1931 чи 32-ий рр. якось завітав до «ЛіМ» редактор Репа з видавництва «Рух» і попросив надіслати дві книжки до Відня, до якогось видавця на прізвище, здається, Роздольський. Він, певно, був еврей, бо, крім твору Юрія Яновського, була і книжка, здається, еврея Хацевацького «Біробіджан – еврейська республіка», видана еврейською мовою. Я тоді взяв ті дві книжки від авторів

---

* Пригадую, було видане в іншому якомусь видавництві оповідання Арк. Любченка «Зяма» німецькою мовою.

чи з книгоцентру і надіслав. А місяців за 8—10 ми одержали вже 5 примірників твору Ю. Яновського «Фір зебель» (Чотири шаблі) і Хащевацького «Біробіджан — ді Юден републік». Для обох авторів це була велика радість і несподіванка. Адже досі майже нічого з поважних творів іншими мовами не видавалося. Юрій Яновський подарував тоді мені один примірник свого німецького видання.

Володимир Винниченко (1880–1951) — видатний письменник і політичний діяч. Народився в селянській родині на Херсонщині. Перший голова автономного уряду України, потім голова Директорії (1918–1919). Друкуватись почав у 1902 р. Автор багатьох оповідань з заробітчанського життя та про людей з деклясованого прошарку. Його романи: *Чесність з собою, Заповіт батьків, Божки, Рівновага, По — свій, Хочу, Записки кирпатого Мефістофеля, Нова заповідь*, фантастично-пригодницький утопічний роман в трьох томах *Соняшна машина, Слово за тобою Сталіне* та *Поклади золота*. Винниченко написав також низку драм: *Дисгармонія, Щаблі життя, Великий молох, Брехня, Чорна пантера і білий ведмідь, Базар, Гріх*, а також том оповідань для дітей *Разок намиста*.

Творчість Винниченка мала вплив на багатьох письменників, його твори свого часу були видані у В-ві «Рух» у Харкові в 30 томах. Після 1933 року його творчість в Україні була заборонена. Помер на еміграції, у Франції. Лише тепер його твори знову почали друкувати на рідній землі. Закордоном його твори були перекладені на кілька мов, п'єси йшли в театрах, деякі твори були зфільмовані.

Минуло 16 років. Мене доля закинула аж до Нового Ульму (Німеччина), де я викладав у гімназії, а після школи ще доробляв у редакції «Українських вістей». Тоді моє листування з В. Винниченком відновилося. Я надіслав йому роман І. Багряного «Тигролови», а потім і роман В. Гжицького «Чорне озеро» і на обидва дістав від Винниченка гарні відгуки.*

---

* Тексти відгуків Винниченка подані у моїх спогадах «Від Зіньківа до Мельборну», 1990 р.

Я тоді став певним посередником між «Українськими вістями» та Винниченком. Він прислав листа до своїх опонентів, який газета надрукувала, а Винниченкові тоді надіслали «Українські вісті», які йому найбільше подобалися з усіх еміграційних видань.

Тоді, листуючись, я дістав з 15 листів, але поки що знайшлися тільки 8, які й стали об'єктом уваги окремих осіб та редакторів на рідній Україні.

Мову листів зберігаємо.

* * *

Мужен, 17. 12. 1947
До Д. Нитченка в Корнталь.

Вельмишановний Колего! (напишіть, будь ласка, як Вас по батькові).

Мене дуже цікавить нова українська еміграція, і я радий, коли можу хоч листовно дотикнутися до неї. Спасибі Вам за Ваші інформації про себе та про інших. Я читав Багряного *Тигролови* і вважаю, що Багряний може виробитись на серйозного і дуже цінного письменника. Я не знаю, чи відповідає мистецькій дійсності обстановка фізична і психічна героїв його роману, але можу сказати, він не може пройти безслідно в психіці читача. Деякі сцени врізаються в пам'ять. — Буду щиро радий, коли він мені напише і ми зможемо нав'язати ближчі відносини. Я взагалі хотів би нав'язати зносини з тими членами еміграції, які пройшли тяжку школу советизму. Мені думається, що вони сприймуть усе нове, поступове і революційне, краще, легше і охотніше, ніж стара еміграція.

Я все своє життя шукав розв'язання «проблеми узгіднення суспільства і одиниці», як Ви пишете. В останніх часах я прийшов до певних висновків, які виклав у своїй книзі *Конкордизм.* Може деякі з них помогли б шукачам того розв'язання знайти щонебудь для себе корисне. Але, нажаль, тої книги видати не можу, бо вона занадто велика, 450—500 сторінок. Як довго доведеться шукати видавця на неї, не знаю. Статтю про конкордизм не

можу Вам прислати, бо це вже не стаття, а брошура, яка не може вміститися ні в двох, ні ні в десятьох підвалах. Так само треба шукати видавця. Я маю деякі пропозиції та не знаю, чи можу договоритися з тими видавцями. В кожному разі якомога швидше видрукувати цю маленьку працю, щоб дати моїм землякам хоч приблизну тяму про цю концепцію життя. — Був би Вам дуже вдячний, коли б Ви прислали мені дещо з Ваших літературних праць, для нашого ближчого знайомства. Мені чогось здається, що деякі тези конкордизму не дуже відштовхнули б Вас. Щодо моїх нових праць і мого особистого життя, то, не хотячи повторюватись, я прошу Вас прочитати про них у наступному числі «Сьогодні», куди я дав на цю тему інтерв'ю.

Спасибі Вам велике за вислані колись мої книги. Переклади на польську та німецьку мови я свого часу одержав*, але більше нічого і ні часописів, ні статтів про мене. Якщо б адміністрація Вашої газети знайшла можливим висилти мені газету, я був би сердечно вдячний за це. Число з статтею про мене я одержав, дякую.

З правдивою пошаною В. Винниченко

P.S. Може, я за це колинебудь прислав би до газети якийнебудь матер'ял.

* * *

Мужен, 10. 5. 1948
До Д. Нитченка в Корнталі.

Дорогий Колего! (прошу написати мені, як Вас по батькові).

Щиро дякую Вам за привітання зо святом весни і вітаю Вас так само з ним і бажаю Вам і всім нам зустріти його хутко на рідній землі!

---

* Тут В. Винниченко дякує за ті його видання, що вийшли у 1931 чи 1932-му році в Харкові у В-ві «ЛіМ», а я з своєї ініціятиви вислав йому через посередність експедиції В-ва. (Дм. Н.)

Дуже мені прикро, що з нашим листуванням виходять непорозуміння. Вашого листа на Париж я дістав і зараз же відповів на нього (14.2). А з цієї картки бачу, що Ви тої відповіді моєї не одержали. Я Вам писав: «Щодо видання моїх праць, то мені здається, що І. В. Майстренко від Вашого видавництва («Прометей») провадить зо мною переговори. Я з охотою дам до видання все, що маю готового до друку (переважно старі мої праці)... Щодо умов, то І. Майстренко вже знає про них.» Коли ласка Ваша, напишіть мені, яке саме видавництво через Вас звертається до мене, — може це і не «Прометей»?

На цього листа я від Вас ніякої відповіді не мав. Якщо Ви пишете мені від «Прометея», то я можу сказати, що вже вислав багато матеріялу на ім'я І. В. Майстренка: статтю *Розлад і погодження*, повість *Голота*, збірка оповідань *Намисто*, великий рукопис праці *Конкордизм* і, нарешті, статтю *Була і буде*. Досі ні одна річ, здається, не пішла до друку, принаймні мене про це не повідомлено. Я, властне, не знаю остаточно, чи буде «Прометей» друкувати ці речі. До мене звертаються інші видавництва і просять ті праці, які я вислав «Прометеєві», а я не знаю, що їм одповісти. Коли Ви берете участь у видавництві «Прометей» і коли Майстренкові трудно самому перемогти ті трудноші, які заважають йому почати справу видання цих речей, то, якщо Ваша ласка і змога, поможіть йому в цьому і повідомте мене про долю посланих матер'ялів. Я написав І. Майстренкові місяць тому листа і досі ніякої відповіді від нього не маю. В чому тут річ? Не знаючи Ваших обставин, мені трудно судити про причини такого затягання справи. Будьте ласкаві, розвідайте у І. В. Майстренка, чи одержав він мого листа з 10. 4. і попрохайте його написати мені в усіх справах, якщо Ви, звичайно, бажаєте побачитися з ним.

Газету я одержую акуратно і сердечно дякую за неї. Буду радий зазнайомитись з тим романом Гжицького, про який пишете і який прошу вислати з ласки Вашої.

Не посилайте мені листів ні авіоном, ні експресом, бо вони довше йдуть сюди, ніж прості.

З правдивою пошаною В. Винниченко

Мужен, 4. 6. 1948
До Д. В. Нитченка в Ной Ульмі

Дорогий Дмитре Васильовичу!

Посилаю на Ваше ім'я мого «Листа до редакції». Посилаю на Ваше ім'я для того, щоб мати певність, що лист дійде до редактора і що я буду повідомлений про те, чи його буде надруковано, чи ні й, коли ні, то, може, знатиму, через що саме, (бо Ви ж напишете?). Я не маю великої певности, що редакція згодиться надрукувати, але маю надію і розрахунок на її об'єктивність. В кожному разі прошу мене повідомити хоч би про одержання Вами цього листа і, коли можна, про Ваше враження, може бути надрукований цей лист в «УВ», чи ні. — «Чорне озеро» я одержав і сердечно Вам дякую за нього. Яка шкода, що така літературна сила загинула! Річ — хороша, цінна і така змістом, що не дивно, що сов. влада її постаралася убити.

Про видання моїх книг вже не буду більше провадити ніяких переговорів з ніякими видавництвами, це, як Ви побачите з «Листа до редакції» є річ цілком безнадійна і нікому вона ніякої користи дати не може. Отже і з Вашими видавцями прошу про мої книги не балакати. А так само, будь ласка, не пишіть ніяким видавцям, повторяю: я ні з ким більше ніяких переговорів провадити не буду.

Мені відомо, що в Парижі є одна українська книгарня Созонтова. Постараюсь довідатись її адресу і напишу Вам.

З правдивою пошаною і сердечним привітом

В. Винниченко

P. S. Я, мабуть, колись нечітко подав Вам свою адресу і через те, може, деякі Ваші листи не дійшли до мене. Моя адреса: V. Vinnitczenko, Mougins (Alpes Mar.) — Frankreich.

Якби Ваша газета «Листа до Редакції» надрукувала, то чи не могли б Ви вислати мені з десяток того числа газети, щоб я міг відповідати ними на нові листи до мене. Заздалегідь дякую.

Мужен, 24. 6. 1948
До Д. В. Нитченка в Ной Ульмі

Дорогий Дмитре Васильовичу!

Прошу Вас дуже переказати редакції «УВ» мою гарячу подяку за надрукування мого «Листа» та за хороші слова, додані від неї до нього.

На жаль, я не одержав першої половини посилки, 50–го числа, мабуть, десь у пересилці на якійсь пошті пропала. Отже мушу прохати Вас вислати мені ще раз 50–те число, якщо не в тій кількості примірників, що числа 51–го, то хоч кілька примірників*.

Спасибі й Вам за Вашу милу послугу та за товариське ставлення!

Число «УВ» з листом Л. Ганкевича я мав. Він мене ні трішки не здивував, хоча Л. Ганкевич повинен би був знати деякі факти, які не відповідають його твердженням. Але... що вимагати від людей об'єктивности, коли вони на неї не мають сили. Якщо Л. Ганкевичу після прочитання мого «Листа» стане трішки ніяково і соромно, я буду тим цілком «відшкодований».

Ніяких малих, до газети придатних, речей я не маю. Та й не думаю, що вони українській еміґрації можуть бути потрібні, а так само знання, коли я народився. Дякую Вам щиро за Вашу ласкаву увагу. «Хведько–Халамидника» я маю, але не пришлю, все через те саме, — коли б професор Білецький вважав, що те оповідання може бути корисним чимнебудь для української еміґрації, то він би звернувся до мене без ніякої протекції людей прихильних до мене.

Я ще раз дякую Вам і редакції «УВ» за оголошення моеї відповіді моїм кореспондентам, тепер я можу спокійно працювати собі для майбутнього, ближчого чи дальшого.

З сердечним привітом В. Винниченко

---

* Прикро, що трапилось кілька помилок у надрукованому тексті, — мабуть, це сталось при переписці статті чи при складанні. Та нічого тепер, очевидно, зробити не можна.

Мужен, 31. 7. 1948
До Д. В. Нитченка в Корнталі

Дорогий Дмитре Васильовичу!

Сердечно Вам дякую і за пересилку нових примірників 50 ч., і за Ваші вірші, і за всього листа Вашого. Вірші, дійсно, варті того чуття, яке вони викликали у Ваших учнів. Чи пишете більше? Що саме? Напишіть, з ласки Вашої, мені дуже цікаво було зазнайомитись з Вашою творчістю. — Який жаль, що так складається життя, що таким людям, як Ви, не можна бути певним за своє існування і працювати хоч у релятивному спокою. Дійсно, до Америки немов би мають пустити 400,000 імігрантів із категорії ДІ–ПІ. Може й Ви попадете в ту категорію? Але що робити в тій Америці? Наша еміграція там, кажуть, не дуже жадна на літературну продукцію, її цікавлять більше матеріяльні цінності.

Чи хоч трохи тепер направились ціни в Німечвині, чи хоч сяк–так можна заробляти й жити?

Я вявляю собі, яка повинна бути у Вас сатисфакція від сполучення з молоддю, від бачення результатів Вашого виховального зусилля, Вашої праці. Чи багато учнів у Вашій гімназії?

Я давненько вислав Вам «Федька — Халамидника». Чи Ви одержали? Вийшло маленьке непорозуміння, Дмитре Васильовичу: я нічого не маю проти проф. Білецького*. Я тільки хотів би, щоб ті люди, які хочуть так чи інак вживати мої літературні праці, зверталися до мене самі, щоб тим показати мені, що ці праці тим чи іншим можуть бути корисні *іншим* людям, що *не мені* вони роблять якусь послугу чи приємність тим, що друкують ці

* Професор Леонід Т. Білецький (1882 — 1955) — мій попередник у викладанні української мови й літератури в Українській реальній гімназії в Новому Ульмі. Він потім керував відділом культури й освіти при ЦПУЕН (Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині). Професор Л. Білецький — автор багатьох праць з історії української літератури, дійсний член НТШ, віцепрезидент УВАН, професор Українського університету у Львові, професор УВУ у Празі тощо.

праці, а іншим. І тому я писав, що, коли професор гадає, що якась моя праця є потрібна йому для інших, то хай звертається до мене.

По якійсь перерві прийшли числа «УВ». Я почав був думати, що газета закрилась і мене взяв щирий жаль, - це найкраща газета з усіх тих, які я досі бачив в українській еміграції, хоча, розуміється, що не з усіма її ідеологічними позиціями я згоджуюсь (виключаючи позиції національні, які цілком поділяю). Вона провадиться так струнко, так *інтеліґентно,* з таким суто европейським умінням, витривалістю і знанням зачеплюваних питань, що приємно читати навіть застарілі (для мене) числа.

З правдивою пошаною і сердечним привітом
В. Винниченко

* * *

Листівка без конверта
Мужен, 11. 11. 1948

Дорогий Дмитре Васильовичу!

Дякую Вам і Вашій Дружині за Вашу милу і цінну посилочку. Ми зворушені й зачудовані: яке тонке, яке гарне мистецтво! Але скільки праці, скільки терпіння і вміння треба мати, щоб робити такі артистичні речі.

Напишіть мені, будь ласка, які саме мої книжки Ви одержали від мене. Пишу Вам карткою, бо листи пропадають. Ще раз зворушене спасибі!

Сердечний привіт Вам і родині Вашій В. Винниченко

P.S. Наскільки пригадую, це я вислав у подарунок Винниченкові маленький альбом, верхня тверда обкладинка якого була викладена соломкарським кольоровим візерунком, який виконала моя дружина, працюючи в таборовій майстерні.

Дм. Нитченко

Мужен «Закуток», червень 1948
Лист до Редакції «У. Вісті»

Вельмишановний Добродію Редакторе!

Прошу Вас дозволити мені на сторінках Вашої газети оголосити наступного листа мого.

Після мого виступу в липні 1947 року перед членами українських паризьких організацій до мене весь час аж досі надходять листи від багатьох членів української еміґрації, а надто нової. Всі автори без ніякого примусу, без ніякої користи для себе висловлюють високу оцінку моєї громадської, політичної та літературної діяльности, називаючи мене *першим головою першого уряду відродженої української Держави, незламним борцем за всебічне визволення українського народу, славним сином України, великим учителем, найбільшим, найкращим письменником сучасної України* та десятками подібних назв. (Я з великим зусиллям і ніяковістю переказую вислови про мене, але мушу робити це в інтересі істини). І майже всі дописувачі ставлять мені запитання в таких приблизно виразах:

Чого ж не чути Вашого голосу в еміґрації? Чому ніде не можна знайти ні одної Вашої книги? На Україні совєтська влада карає засланням тюрмою і навіть смертю за тримання і читання Ваших творів, і все ж таки вся Україна, нишком передаючи з рук до рук, читає їх. А тут, за кордоном, у країнах вільного слова, нема їх ніде. В чому річ?

Коли німці захоплювали Україну, вони приваблювали на свій бік українців повідомленням, що на Україні вже зформувався український уряд під проводом Винниченка, і українські червоноармійці масово перебігали до німців, бо вони вірили в Вас.

Та більше: деякі з кореспондентів настільки поблажливі до мене, що запевняють, що, коли я, після падіння більшовизму, вернусь на Україну, то *українські маси на руках пронесуть мене з вокзалу на президентський фотель.*

А тут, – пишуть вони, – *де живе не вигаданий німцями, а реальний Винниченко, де не німцями, а українцями фо-*

рмуються уряди, центри, проводи, де виробляються програми, де обмірковуються способи і форми визволення України, ніякої Вашої участи не помітно і навіть імени Вашого не згадується. А зате в величезній більшості емігрантської преси (так само, як у совєтській) лайки на Вас можна вичитати скільки хоч. Чим усе це пояснити?!

І одні з кореспондентів самі пояснюють і мені і собі це тим, що проводирі українських політичних груп бояться мене, моєї конкуренції, мого впливу на маси еміграції. Інші пояснюють, що причиною тому є розходження в поглядах між мною і тими проводирями. А ще інші, слухаючи й читаючи обвинувачення мене в комунізмі, в зраді Україні й запроданстві большевикам, з дивуванням і непорозумінням запитують:

Та як же можна таке говорити?! Адже ті самі большевики весь час називали, та й тепер називають Вас «буржуазним націоналістом», «оскаженілим самостійником», «запроданцем капіталістам, слугою буржуазії». Невже ж українці в еміграції цього не знають?! А як знають, то як же пояснити таке дивне, абсурдне обвинувачення?!

Я не мав і не маю фізичної змоги відповісти окремо кожному з моїх кореспондентів. Через те я написав свою відповідь усім разом у формі статті (під назвою «Розлад і погодження»), в якій пробував дати свої докладніші пояснення цьому дійсно цікавому явищу. Але ще цікавіше: от уже кілька місяців минуло, як я ту відповідь написав, а досі довести її до відома кореспондентів не можу. Написавши її, я попрохав людей, які не ставляться до мене неприхильно і які мають ближчі стосунки з еміграцією, вмістити мою статтю в якійнебудь газеті або видати її брошурою. Та і досі вони цього не могли зробити. В первісній редакції вони рішуче відмовились видати її, бо, — казали вони, — українці–емігранти були б дуже невдоволені нею й потрощили б ті кіоски та книгарні, в яких продовалась би моя брошура. Вони запропонували мені зробити такі та такі зміни, поправки, випуски. Я на все згодився. Але й з усіма поправками й випусками статтю мою й досі не видано та й, очевдно, не буде видано, бо ті мої не–неприхильники самі не мають змоги видати, а всі українські газети, вони знають, мені слова в себе не дадуть.

Отже, загубивши надію дати ґрунтовніше пояснення, але бажаючи хоч у малій мірі відповісти на звернені до мене запитання членів еміграції, я роблю ще оцю спробу, звертаючись до Вас, Добродію Редакторе, з проханням бути справедливим та об'єктивним: даючи слово на сторінках Вашої газети людям, які в «Одвертих листах» до мене висловлюють оті обвинувачення, з яких так дивуються мої кореспонденти, дати і мені слово для відповіді людям, які мають на неї право, право українських громадян.

Отже, моє пояснення є таке: причина негативного ставленя до мене певної частини української еміграції полягає, на мою думку, насамперед в її непоінформованості, в незнанні багатьох фактів із історії нашого національно-державного визволення, а зокрема моєї участи в тих фактах. Ця непоінформованість є навіть у багатьох проводирів різних течій еміграції (а надто нової), за якими дисципліновано ідуть і думають рядові члени її.

А щодо другої частини проводирів еміграції, тої, що досить добре обзнайомлена з фактами нашої визвольної акції, їхнє ставлення пояснюється, дійсно, розходженням між нашими поглядами на питання визволення України. Це розходження є давнього походження, воно намітилось уже в самому початку української визвольної акції, в початковому керівному органі її, в Центральній Раді. В отій статті «Розлад і погодження» я докладніше писав про це. Тут же я дозволю собі, з огляду на актуальність і тепер цього питання, навести з неї кілька витягів. Я писав: *В ній (Центральній Раді) створилося дві течії; одна головну увагу спиняла тільки на національно – державному боці буття України, а друга не тільки на національно державному, але ще й на соціяльному та економічному. (Я ці течії потім назвав: «течія однобічного визволення» і «течія всебічного визволення»). Центральна Рада не старалась об'єднати ці два боки. Вона думала, що ентузіязм національного відродження стане понад усі інші інтереси (як, зрештою, ще й тепер велика більшість так званих націоналістів думає). Сталося не так. Маси не пішли за Центральною Радою. Большевицькі гасла: «Земля — селянам, фабрики робітникам» переважили гасло: «Хай*

живе Україна!». І хто був за Україну, той немов би був за поміщиків і фабрикантів...

«Всебічна течія» виразно бачила помилку Центральної Ради і з усієї сили намагалася виправити її. Але вона була в меншості. В керівних органах Центральної Ради більшість належала представникам таких соціяльних угрупувань, які на самих собі безпосередньо не відчували гостроти соціяльно – еконнмічних моментів: учителі, журналісти, адвокати, урядовці, сини поміщиків, фабрикантів, священиків. Вони прийшли в Центральну Раду від кабінетів, бюр, салонів, бюрократичних царських установ. І натурально, що їм питання експлуатації на землі чи на фабриці не було кровно близьке, воно було для них більше в теорії.

Я належав і належу до «всебічної течії». Я — син робітничо–селянської родини. Я прийшов до Центральної Ради від плугів, сокир, від селянських тайних сходин, від робітничих організацій, від тюрмів, підпілля, від злиднів, утиску, поневолення. І тому так само натурально, що я не тільки теоретично розумів, але й органічно, кровно відчував вагу не тільки національного, але й соціяльно – економічного визволеня працівних мас українського народу. І через те я з більшим, ніж однобічники, болем бачив, як ці маси ішли за ворогами нашого національного визволення, як одвертались од нас, як навіть виступали проти нас, вважаючи нас за своїх клясових ворогів. Щоб виправдати цю трагічну помилку, щоб виявити всю неправду такої оцінки, я виступав в Центральному Комітеті своєї партії (соціял–демократичної, до якої тоді належав) з пропозицією зробити рішучий поворот в політиці Центральної Ради, показати робтничо – селянським масам, що Центральна Рада не тільки в теорії поділяє прагнення селянства та робітництва, але й бере в свої руки провід у негайному реальному здійсненню такого прагнення...

Та і в самій Центральній Раді я весь час настійно доводив, що гасло самої України, *України без задоволення соціяльних і економічних вимог трудящих, є найбільший ворог національно – державної самостійности української нації...* Доводив без успіху.

Мене не було послухано і принцип погодження національних інтересів з соціяльно – економічними не було здійснено. І це, на мою тверду думку, було одною з найбільших причин нашої поразки у боротьбі з московським імперіялізмом, веденим большевизмом (як це, зрештою, було причиною поразки за Хмельниччини, у боротьбі і з польським і з московським імперіялізмами, і як, боюсь, може бути й надалі у боротьбі подальшій з зазіхачами на нашу самостійність і наші багатства).

І оце розходження в поглядах на способи і розміри визволення України весь час позначалось у різних формах і на різних етапах нашої визвольної акції між мною і проводирями однобічної течії (які потім перейшли в еміграцію і тут провадили свою, на мій погляд, помилкову політику). І то воно в великій мірі спричинилось до моєї спроби знайти оте погодження соціяльно – економічного моменту з національним, оте всебічне визволення українського народу в співробітництві з комунізмом. Коли московський советський уряд після перемоги над українською армією зробив заклик до українців до співробітництва, обіцюючи цілковите задоволення національно – державних вимог, цілковитої самостійности України «вплоть до отделенія», я взяв на себе завдання, покладене на мене моєю течією: згодитись на пропозицію Москви стати на чолі Харківського Радянського Уряду, щоб реалізувати погодження національних інтересів українських працівних мас з економічно – соціяльними, себто всебічне їх визволення, а так само рятування національних здобутків української революції.

І коли б мої противники – однобічники могли бути об'єктивними, вони повинні були б визнати, що я в 1920 році виступив у тій ролі, яку в 1948 році взяли на себе в Чехо–Словаччині Бенеш та Ян Масарик. *До речі якраз: то ж Томас Масарик, батько Яна, і Бенеш гаряче ухвалювали мій намір їхати з тою метою на Україну, і вони ж видали мені чеський дипломатичний пашпорт на ім'я п. Симона, який дав мені можливість проїхати через усі кордони аліянтських поліцій, що перешкоджали проїзд до Советської Росії.* (*Різниця тільки в тому, що я через кілька тижнів того співробітництва і «рятування» виразно побачив обдур, безпринципність і реакційність*

московського комунізму, що я зараз же відмовився від якогобудь співробітництва з ним і був висланий Москвою (яка тоді ще не мала практики вбивання своїх противників) з України за кордон. А Ян Масарик і Бенеш суті московського комунізму вчасно не зрозуміли і один з них уже заплатив за це своїм життям, а другий цим самим докінчує платити.

Та й іще одна маленька різниця: Бенеша й Яна Масарика ніхто з хоч трохи розумних чехів не називає за їхнє саможертвенне співробітництво зрадниками свого народу і запроданцями ворогам і катам своєї нації. А мене, хоч я ту спробу робив не довгі місяці, як Бенеш і Масарик, а тільки кілька тижнів, хоча я голосно і одверто зараз же по розриві з Москвою заявив своє гостро вороже ставлення до реакційної політики її на Україні, хоча я, будучи на вигнанні, закликав усіх моїх однодумців і борців за всебічне визволення їхати всякими способами на Україну і боротись там за нього, мене мої противники, оті однобічники, яким всебічність була очевидно огидна, за це називали й називають тепер і зрадником, і большевиком, і запроданцем, і всякими іншими назвами. Називають, хоча самі прекрасно знають, що і больиевики ставляться до мене з такою самою ворожістю, як і вони, що большевики так само, як і керівники однобічників, «викинули мене з нації» (вищим органом влади на Україні мене було поставлено поза законом за мій виступ проти політики Москви), знають, що і большевики називають мене і зрадником, і запроданцем, і всякими назвами, які можуть знецінити людину в очах мас. (Бо як большевицьким однобічникам, так і націоналістичним, *всебічність* огидна, ворожа, згубна для них). Знають — і все ж таки називають, мусять називати.

Я розумію: визнати свою несправедливість щодо мене, иизнати свою помилку і постаратись виправити її, для цього треба мати велику силу о'бєктивности, громадської чесности, мужности. Не в усіх такі якості бувають. Але головне є в тому, що цим визнанням вони б визнали правильність моїх соціяльних і національних позицій і неправильність своїх; тим самим вони повинні були б внести поправки в свої клясові соціяльні позиції і тим самим визнати справедливість моєї критики їхньої

політики як на Україні, так особливо на еміграції. (А ця критика, з жалем тепер визнаю це, робилася мною занадто гостро і різко, а надто в дуже болючій формі, в формі сміху. А це така зброя, яка робить рани, що не загоюються все життя).

А до цього треба додати ще те, во в руках моїх противників була така зброя, як преса, як аґітація і пропаґанда всякими способами. Я не мав змоги відповідати на всі неправдиві інформації про мене, поширювані на еміграції, бо моя течія була нечисленна і бідна на матеріяльні засоби. А ця пропаґанда, оті ширені чутки та оцінки мене, оті назви і лайки, роблені *протягом десятків років,* так в'їлися в еміграцію, так загіпнотизували кожного рядового еміґранта, що він уже й не думаючи знає, що Винниченко це є большевик, зрадник, запроданець і т. ін. Ніяких моїх літературних праць, ніяких статтів, ніяких книг, із яких рядові еміґранти могли побачити моє правдиве обличчя, та взагалі ніякого мого ні друкованого, ніякого іншого слова до еміґрації протягом цих років однобічниками не допускалося. Отже, не дивно, що за кордоном українці (а надто з старої еміграції) мене зовсім не знають, а тільки знають те, що їм кажуть їхні проводирі. А на Україні хоч і була така сама постійна пропаґанда і лайка большевиків, українці мали в підпіллі мої книги, моє слово, розповідання людей, не ворожих до мене, і, значить, могли самі скласти про мене свою думку. І тому таке велике розходження у них тепер в оцінці моеї особи з однобічниками – націоналістами.

І ще одна відповідь на запитання. Багато з членів нової еміґрації цікавляться, як я жив у еміґрації ці 28 років, що я робив, які наслідки своєї роботи я можу показати. Я визнаю справедливість такої контролі, такого *допиту* — одні члени великого колективу мають право ставити такі запитання другим членам.

А інші кореспонденти, не роблячи ніяких допитів, прохають мене дати до видання мої попередні праці, колись на Україні ними читані, або якінебудь нові, ними ще не читані.

Я хотів і відповісти на *допити* одних, і задовольнити прохання других. Але ні те, ні те, на жаль, не можу зробити: все те саме ставлення до мене керівників україн-

ської еміґрації не дозволяє виконати моє хотіння. Мої докладні пояснення є в формі статті, як я сказав вище, не можуть бути видані. Отже, я хоч коротко відповім у цьому листі. Відповім спочатку на *допит*. Я всі ці 28 років життя в еміґрації прожив у праці, як літературній, так і не–літературній. За ці роки я написав цілий ряд великих і менших художніх речей (які, розуміється, на еміґрації через ті самі причини, видані бути не можуть). Крім того, я написав велику соціяльно – філософську працю, що має назву «Конкордизм». Це є синтез тих шукань, які я провадив протягом усього мого життя, шукань способів і засобів творення кращого, ніж сучасне, людського життя. Я дав їй піднаголовок «Система будування щастя» щастя як індивідуального, так і колективного). Випробовуючи цю систему на практиці свого власного життя, а так само життя моїх однодумців, і бачачи благодійну дію її, я, натурально, за наказом соціяльного інстинкту, хотів запропонувати її на розгляд і на перевірку та, може, й на прикладання в житті моїх ближчих «ближніх», себто моїх компатріотів, українців. А через це попрохав усе ту саму групу людей, не–неприхильних до мене, видати її в якомунебудь українському еміґрантському видавництві. Вони прочитали цю працю і повідомили мене, що її «друкувати не можна». Ширшого пояснення ще не дали. Але я гадаю, що причина все та сама: ідеї, тези цієї праці, очевидно, настільки розходяться з ідеями і моральними тезами панівних елементів еміґрації, що ті бідні кіоски та книгарні, в яких моя книга продавалась би, були б потрощені, а саму книгу, очевидно спалено б.

А щодо видання інших праць, суто художніх, як тих, що вже друкувались на Україні, так і нових, то і з ними нічого не вийшло. Виконуючи бажання моїх кореспондентів, я вступив у переговори з кількома видавництвами, запропонувавши їм декілька своїх книг. Всі видавництва під тим чи іншим приводом, з тими чи іншими поясненнями відмовились їх друкувати (будучи, розуміється, під впливом однобічників).

Я робив ці заходи не в особистих інтересах. Ніякої хоч трохи помітної матеріяльної користи я від видання книг на еміґрації мати, розуміється, не міг би. Так само

мною не може керувати бажання літературної популярности, — я трохи її вже мав за своє життя і нічого кращого чи нового видання цих книг мені принести не могло б.

Не потребую я й ніяких «конкуренцій» з політичними противниками моїми. Та й ніяких претензій ні на вплив, ні на якісь посади й пости в еміграції я абсолютно не маю. Та більше: навіть на той фантастичний президентський фотель, на який мене мали б на руках нести на Україні, я ніяк не зазіхав. А ще й більше: я знаю, що не тільки на «президентському фотелі», але й на самій Україні мені, може, не доведеться бути. Не доведеться через те, що коли Україна звільниться від рабства з большевицького тоталітаризму, і якщо там настане влада теперішніх моїх противників, які не допускають мене до слова, які забороняють, не дозволяють, трощать і викидають із нації тут, за кордоном, де вони не мають абсолютної влади, то ясно, що там, де вони мали б таку владу, вони ще з більшою силою забороняли б, трощили б, викидали б з нації та й з самого життя всіх, хто не згоджувався з ними і критикував би їхні соціяльні й політичні позиції

Я пишу це без ніякого злого почуття до моїх противників. Я стараюсь їх зрозуміти. І зрозумівши, я багатьох із них жалію, а до деяких ставлюсь з усміхом.

Ще раз кажу: я робив свої заходи не в своїх особистих інтересах, а в інтересах національно - рідних мені людей, бажаючи дати їм (нрзб) якунебудь поміч або втіху в їхньому тяжкому житті. Я хотів поділитися з ними своїм досвідом життя, яке маю вже 68 років, я хотів передати їм своє знання боротьби з труднощами життя, знання, яке так мені особисто помагає в цій боротьбі Але керівники, проводирі тих людей відкинули мої пропозиції. Тим гірше, — не мені, а тим людям, які цієї помочі потребують, та, може, й самим керівникам, бо, може, й вони мали б від мого досвіду якунебудь у чомунебудь не злу пораду.

Отже, на підставі вищесказаного я мушу зробити висновок, що я ні в якій формі ніякими своїми працями не можу бути корисним українському еміграційному ко-

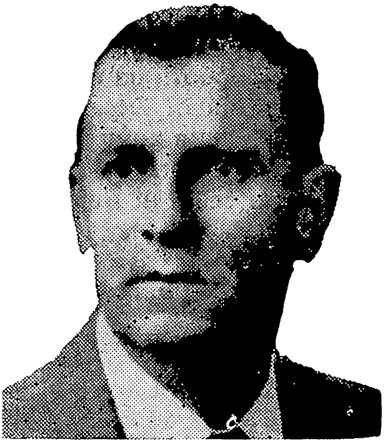
лективові. А тому, очевидно, мені треба припинити всякі заходи в цьому напрямі.

Я від щирого серця гаряче дякую всім моїм любим кореспондентам за вияви їхньої уваги й високої оцінки моєї громадської й літературної моєї праці, які надають мені в моїй самоті ще більше сили для роботи на користь нашого спільного великого колективу, нашої України.

І сподіваюсь, що після цього пояснення вони зрозуміють, чого й далі не буде чути мого голосу на еміграції, а тому не будуть більше турбувати ні себе, ні мене даремними запитаннями.

З правдивою пошаною В. Винниченко

ВАСИЛЬ ГАЙДАРІВСЬКИЙ
(1908 — 1972)

З Василем Гайдарівським я мав приємність познайомитися ще в Німеччині, в Форсті. Хоч про його творчість мені було вже відомо ще з Харкова, та читати не доводилось. А в таборі на одному літературному вечорі він зацікавив присутніх, прочитаним уривком з повісти «Заячий пастух», яка була закінчена вже в Америці і там же надрукована в 1962 році. Коли він переїхав до Америки, ми з ним почали листуватися, були в дружніх взаєминах.

Народився Василь Гайдарівський (справжнє прізвище Гайворонський) у 1908 році в Костянтинівці, Бахмутського повіту, на Донеччині, в робітничій родині. Після початкової школи та самоосвітніх курсів навчався в Художньо-технічному інституті в Москві, але, будучи на третьому курсі, лишив навчання, бо воно було дуже насичене пропаґандою. У 1931 році, повернувшися на Донбас, працював у журналі «Забой». У 1933 році під час масових арештів української інтеліґенції, зокрема письменників, заарештували й його, обвинувативши в націоналізмі. Під час війни та німецької окупації повернувся на Донбас і працював у редакції «Констянтинівські вісті».

Пізніше, опинившися у Львові, друкувався у «Львівських» та «Краківських вістях», працював редактором в «Українському видавництві». Згодом жив у Німеччині, а в 1949 році переїхав до Америки, де жив у Філядельфії, друкуючись у «Свободі», «Нових днях», збірниках «Слово» і «Північне сяйво» (Канада) та «Естафета». Крім повісти *Заячий пастух,* надрукував збірку повістей *А світ такий гарний* (1962). Написав роман *Украдений батько,* але, їдучи з праці, забув у «сабвеї». Друкував уривки з нового роману *Час покути,* хотів надрукувати книжкою,

але несумлінний друкар — п'яничка взяв добрий завдаток, але не надрукував.

Останній збірник оповідань *Циркачка* вийшов уже по його сметрі. Перед тим ці оповідання друкувалися в ж. «Естафета». Оповідання змальовують переважно складне і тяжке життя в підрадянських умовах. Критики вважають Гайдарівського добрим майстром сюжетів, композиційно добре збудованими, що й приваблювало читача. Помер Гайдарівський 13-го листопада 1972 року, вчинивши самогубство.

* * *

Дорогий Пане Нитченко! 27. 10. 1965

Книжки я одержав, а дружина майже всі розвозила по хатах своїх знайомих, то ж можемо вже розплатитися з Вами. До цього листа додаю грошовий переказ на 20 долярів.

На Вашій книжці переконався, що такі дешеві видання можуть потрапити до кожної хати, а дорога книжка лише до декого, до книголюбів, та ще й заможних. Отже треба видавати книжки і дорогі, люксусового вигляду і дешеві, розраховані на тих людей, яким можна впхати до рук літературу живосилом. Така здавалася її проста істина, а я її зрозумів лише тепер. Це свого роду коментар до мого попереднього листа.

Тут ми всі зусилля прикладаємо на створення Літературного Допомогового Фонду, провадимо збірку грошей підписними листами, влаштовуємо концерти, літературні вечори тощо. Люди відгукуються, можемо сподіватися, що зберемо поважну суму і зможемо підтримувати письменників у скрутну годину.

Маємо кілька книжкових новинок. Видала Л. Коваленко *Степові обрії*, Д. Ярославська *Повінь*, З. Дончук *Ясновидерь Геррі*, Несторович *Серця і буревії*. Читав десь, що і п. Лазорський видав новий роман, але покищо його книжок у продажу нема. Слово чести, наша еміграційна література своєю мистецькою якістю стоїть на значно вищому рівні, ніж сучасна література в Україні. Доводиться лише шкодувати, що дехто з нас (в тому числі

і Ви, і я), не має можливости віддаватися літературній справі. Але я не втрачаю надії читати Ваш новий роман, та сподіваюсь і свою нову книжку тільки подарувати Вам. Адже ми хоч повільно, працюємо.

Сердечно бажаємо з дружиною успіху Вам та здоров'я!

Ваш сердечно Василь Гайдарівський

P.S. Ніякого грошового переказу не додаю, бо мені на пошті нічого не дали, крім квитанції від переказу, а переказ відправляє пошта сама. В.Г.

* * *

Дорогий Пане Нитченко! 1. 12. 1965

Дякую за теплого і цікавого листа. На деякі питання, що Ви заторкнули, хочу коротко відгукнутися. Поперше, щодо розповсюдження книжок. Цілком зрозуміло, велику ролю відіграє уміння окремих людей знайти покупця й намовити його придбати якусь книжку. Але ж такі способи поширення личили б десь у селі, а не серед політичної еміграції, якої числиться по світу кілька сотень тисяч. Якщо політичний еміґрант не читає своєї літератури, то він або вже не політичний еміґрант, або ним ніколи й не був. І останнє припущення, здається, ближче до істини. Ми маємо дуже мало справжньої інтеліґенції. Один публіцист запевняє, що інтеліґенції у нас є не більше трьох тисяч. І вона несе увесь тягар, включно з передплатою преси й купівлею книжок. Тож доводиться радіти, що книжок розпродується до 1000 примірників кожної назви.

На таку кількість покупців розраховуйте й Ви, видаючи збірку нарисів і статтей. І не переймайтесь тим, що Ваші речі популярні. У цьому їхня цінність. Ви розповідаєте читачеві про окремих видатних людей, а не розглядаєте їх з якоюсь, хоча б і науковою метою. Головне ж, щоб не гаяли часу, починайте вживати заходів до видання негайно.

А з англомовним виданням не квапитеся. Видавця, думаю, Вам знайти не пощастить, А друкувати власним коштом, щоб потім безкоштовно роздавати, Ви собі дозволити не зможете, і нема в тому потреби.

Спогади Ваші читач сприйме прихильно, але уникайте схематичности та динамічности; саме деталі надають кольоритности й соковитости. І не лякайтеся великої кількости сторінок. Добре, якби спогади побачили світ окремою книгою!

«Безсмертні» маю, але дістати тут «Степову квітку» п. Лазорського ніде, тому прошу дуже вислати мені один примірник, а гроші я перекажу поштою.

Новин літературних я, мабуть, не знаю. 8 січня відбудеться в Нью-Йорку традиційна зустріч письменників. Сподіваюсь поїхати. І там дізнаюсь, що є нового. Маємо неприємну вістку, що поет Петро Карпенко-Криниця, гнаний психічною хворобою, опинився аж в Сан-Франціско, там мав намір покінчити самогубством, але трапив до психіятричної лікарні. Звідти отримав я від Петра К.-Криниці й пакунок віршів, до речі гарних віршів, а також три листи. А оце вже якийсь час жодних вісток нема...

Вашою порадою вдатися з рукописом до видавництва «Дніпрова хвиля», можливо, доведеться скористатися, але не раніш, як закінчу роман. А справа посувається повільно.

«Слово» ч. 3 хоч і вийде в грудні, але не цього року, а наступного. Ще й досі не розпродали перші два числа. Треба раніше зібратися з грішми.

На цьому, Дорогий Друже, міцно тисну руку Вашу! Сердечно вітає Вас дружина моя!

Ваш Василь Гайдарівський

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 26. 5. 1968

Давно вже хочеться написати Вам листа, та все чекав наради письменників *Слова*, що мала відбутися в зв'язку з виходом з друку третього числа збірника.

І, нарешті, після довгого чекання — воно тягнулося більше року — збірник «Слово» уже маємо (ч. 3), а замість наради, відбувся з'їзд письменників.

Хоч фактично ніякого з'їзду не було, а конференція, де почули люди кільканадцять доповідей на літературні

теми, по 20 хвилин кожна. І кожна подібна на передову статтю районової газети.

Правда, на початку з'їзду відбулося й засідання, де розглядали справи організаційного порядку. На тому засіданні Г. О. Костюк просив звільнити його з обов'язків голови президії «Слова». З'їзд не звільнив, а дав йому на рік, так би мовити, творчу відпустку. Заступником затвердив Богдана Бойчука.

Під час з'їзду було упоряджено поганенький літературний вечір і гарний бенкет, чи, кажучи скромніше, — спільну вечерю, де письменники за чаркою оковитої змогли набалакатися досхочу.

Назагал від з'їзду залишилося о гарне враження, якби не одна несподіванка. З якихось міркувань Улас Самчук уже під кінець з'їзду заявив, що він виходить з «Слова», бо ніби письменники до нього ставляться байдуже, не шанують його, хоч він і вклав багато своєї праці в цій організації. Та на тому засіданні я не був, слів У. Самчука не чув і докладно переповісти не можу. Але залишається неприємним фактом, що із «Слова» він вийшов, чим послабив нашу організацію і надав віри нашим воріженькам на наш занепад або й розпад.

Оце Вам Дмитре Васильовичу, дещо про з'їзд. А тепер і про інші справи.

Можу похвалитися неприємною новиною, що повість *Крадений батько*, над котрою працював останні два роки, я ухитрився забути десь у собвеї, і вона напевно потрапила до сміття. Перші тижні після цього випадку я казився, не знаходив собі місця, та поволі примиряюся з обставинами, знаючи, що розпука справі не допоможе, а навпаки. Зрештою, це вже не перша річ моя гине. Дай, Боже, щоб остання. Тепер я взявся за викінчення роману *Спокута*. Можливо, що на його видання не доведеться залазити в борги, маю на меті аж двох видавців. Та навряд чи я й ризикнув би в цей час видавати книжку своїм коштом. Дуже дорого, а покупців усе меншає. «Слово» ч. 3 коштує 6.300 дол., приблизно 10 дол. за сторінку включно з кліше. Ваша порада пов'язатися з «Українськимп вістями» практична, і я на всяк випадок буду мати її на увазі, хоч знаю, що друкувати збірники такі, як «Слово»

чи «Новий обрій» дуже тяжко через велику віддаль редакції від друкарні.

До речі про Ваш альманах. У мене чомусь нема жодного числа, мабуть, хтось «зачитав». Надішліть мені, будьте ласкаві, усі три числа.

Ви згадали про «Волосожар». То цікаве явище, якщо не літературне, то кололітературне. *Волосожар* і Манило — синоніми. Манило ж займає місце в нашій літературі приблизно такее, як гриб мухомор серед їстивних грибів. Це український граф Дмітрій Хвостов, хіба без титулу, зате з неменшою амбіцією. З такими людьми знатися не можна. Я свого часу, відповідаючи на святочне поздоровлення, мав необачність додати кілька слів здивовання з «Волосожара», а Манило повихоплював деякі мої речення, ніби я беру участь там, чи хоч належу до Манилового товариства. Зрештою, в такому становищі опинився не я один. А як змусиш Манила не спекулювати чужими іменами? Через суд? Цього Манило й хотів. Він на все згодний, аби вчинити якийсь розголос навколо його імени. Людина прагне слави, байдуже якої й іде на що завгодно! Тож доводиться мені і таким, як я, удавати, ніби нічого не сталося.

Думав, що Петро Карпенко-Криниця надішле Вам якусь кількість своєї нової книжки *Індіянські баляди*. На те, щоб його книжка побачила світ, у якійсь мірі спричинився і я, — позичив у літ. допом. фонді «Слова» 350 дол. і дав Петрові, чи хоч виплатив за його вказівками друкареві, маляреві тощо. Пішов я на цю ризиковану позичку, сподіваючись, що книжка дасть Петрові життєвої наснаги і, може, в якійсь мірі розвіє його пригнічений стан. Петро вже два роки в психіятричній лікарні. Чим кінчиться лікування — тяжко сказати. З останніх листів я бачу, що покращання не видно. Збирається кудись виїздити з нашої країни, куди — невідомо, шкодує, що бракує йому на подорож трошей. Я вже побоююсь, чи не надумає він опинитись на «родінє».

Мене дивує, Дмитре Васильовичу, що у Вас часу вистачає на укладання альманахів, на статті, на педагогічну працю, на різні прояви в громадській роботі, але ніколи писати мистецькі речі, принаймні нічого нового Ва-

шого не видно*. І я мимоволі згадав свого давнього друга Аполона Трембовецького. 35 років він готувався написати дві монографії про своїх земляків — М. Коцюбинського та С. Руданського. Привіз сюди багатющий матеріял, кілька скринь різних документів, деякі нікому не відомі. Під час війни, головним чином у Берліні, ховаючись від бомбардувань, завжди тягнув до бомбосховищ і найцінніші документи про цих письменників. Але монографій так і не написав, бракувало часу — віддавав кожну годину то Добрусові, то ще комусь та чомусь, тільки не монографіям. Усе відкладав на пізніше. А цієї весни несподівано помер, 55 років.

Ми ж з такою неприємною можливістю не рахуємось, дивимося далеко вперед, не бачачи перед себе за три кроки. Кажучи все це, я в першу чергу маю на увазі себе, а тоді вже Вас. Будемо, Дмитре Васильовичу, покладати надії на краще.

На цьому обіймаю Вас. Сердечно Ваш

Василь Гайдарівський

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 5. 7. 1968

Надсилаю Вам ще один витинок із «Свободи» в додаток до попередніх, що стосується в якійсь мірі минулого з'їзду письменників...

З Вашої дочки буде добрий критик**. Мені сподобалася її стаття про книжку Д. Гуменної. Було б добре,

---

* На той час, як видно, В. Гайдарівський не був добре поінформований про мої видання. До дати цього листа, 25.5.1968 р. видав уже 5 книжок, зокрема *Це трапилось в Австралії, В лісах під Вязьмою, Живий Шевченко, Український правописний словник* та 10 видань вийшло за моєю редакцією. До того ж деяка гром. робота, як шкільництво, може була на той час важливіша, ніж книжка.

** Тут В. Гайдарівський згадує статтю чи огляд Галі Нитченко *Оригінальна, досконала, цінна* про твір Докії Гуменної *Благослови, мати*. Та стаття була надрукована в альманасі «Новий обрій» ч. 3 в Австралії в 1967 році, стор. 176 - 179.

якби вона давала статті до тутешньої преси, скажемо, до «Нових днів» чи й до «Свободи», зокрема про новий роман Уласа Самчука «На твердій землі», над яким розпочалася гаряча дискусія, або хоч і про нову книжку новель А. Галана «Невигадане». Прошу сердечно вітати донечку Вашу від мене! Я дуже радий за неї.

Новин особливих немає. Розпочалося літо з усіма його падскудствами, тутешнє парке, задушливе літо, якому, здається, не буде кінця.

З «Гомоном України», як видно, нічого не вийде. Та я не дуже й переймаюсь.

Ваш Василь Гайдарівський

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 30. 12. 1968

Сердечно вдячні за святочні вітання! Завтра люди будуть зустрічати Новий Рік. І я думками шлю Вам побажання творчої наснаги разом із здоров'ям та щасливими умовинами життя.

Учора ввечорі повернувся з Нью-Йорку, був на письменницькій нараді. На жаль, Г. Костюк лежить хворий. У нас валяє з ніг майже кожного другого азійська ґрипа, тож довелося провадити нараду секретареві, Остапові Тарнавському. Вислухали звіти президії та літературно-допомогового фонду й ухвалили готуватися до видання 4-го збірника «Слова», посилити збірку до фонду, а також створити комісію опіки літературною спадщиною померлих письменників як нашої організації, так і тих, що не належать до «Слова».

Ваше привітання, що Ви надіслали до Нью-Йорку, не дійшло. Але п. Тарнавський говорив про австралійські справи, про членство, внески, видавничі справи тощо. І відповідний запис є в протоколі. Вам надішлють.

Про нараду я кажу Вам у загальних словах. Правду мовлячи, була вона блідненька, з невеликою кількістю учасників. Мабуть, перешкодила декому приїхати пошесть хвороби.

Серед померлих письменників, що нам невідома доля їхньої літературної спадщини, згадувалось також ім'я

Володимира Русальського*, який помер в Австралії. Чи не могли в Ви, Дмитре Васильовичу, щось дізнатися про цього письменника та його архіви? Було б шкода, щоб загубилися його папери чи й твори, ще не друковані. Це моє до Вас прохання офіційне, з доручення президії. Будемо Вам дуже вдячні, якщо зможете допомогти нам у цій галузі.

А я особисто допомогти в поширенні словника Вашого не спромігся. Якесь зачароване коло. Вечорами я працюю і телефонувати ні до кого не можу. А в неділю тяжко когось упіймати. Та, правду кажучи, я й запрацювався. Кожну вільну годину використовую на закінчення роману. Хоч те закінчення, як навмисне, ніяк не наближається, бо дуже повільно пишу. Видавництво хоче друкувати обидві частини в одній книжці. Тож мушу себе квапити, поки є нагода, бо все може зникнути.

Обіцяю, Дмитре Васильовичу, зробити все можливе в поширенні словника у школах нашого міста. Незалежно від наших фінансових розрахунків, надішліть мені, будьте ласкаві, роман пані Сірко «Голос крови», буду вдячний Вам. Вітає Вас дружина моя.

Сердечно Ваш В. Гайдарівський

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 18. 12. 1969

Дякувати Богові, дочекалися (майже) ще одного свята Різдва Христового і ще одного Нового Року, а саме 1970-го. І не тільки дочекалися, але дещо й зробили за минулий рік, принаймні совість не дошкулятиме за прогаяний час. Кажучи це, я маю на увазі найперше Вас. Знаю, що працюєте Ви багато в різних галузях; і як науковець, і як педагог, критик, журналіст, поет і, звичайно, як повістяр. У мене гірша справа з працездатніс-

---

* Русальський Володимир (справжнє — Іван Гевеленко) 1911-1957 — журналіст, літератор. Родом з Уманщини. Його зб. новель: *Місячні ночі* (1945), *Соняшні дзвони* (1946), *Сміх Іскаріота* (1947), *Після облоги міста* (1951).

тю. Перешкоджає головними болями високе тиснення крови. Та якось комбіную.

Про Вас завжди згадують колеги на засіданнях «Слова» в Нью-Йорку. Оце минулого разу, кілька місяців тому, як розглядали питання майбутнього з'їзду письменників, то обговорювали й те, як уможливити приїзд австралійців. Покищо ні до чого певного не дійшли. Нема грошей. І невідомо, чи знайдеться якийсь меценат, що взяв би на себе хоча б частину витрат, пов'язаних із скликанням з'їзду письменників. Правда, висувалось припущення, що можливо письменники-австралійці, за допомогою своєї громади, самі вирішать фінансову проблему. До наступної осени ще далеченько, майже рік, за цей час можуть знайтися різні можливості, що сприятимуть з'їздові наших людей з усіх усюдів до Нью-Йорку. Я не втрачаю надії, Дмитре Васильовичу, що ми побачимося тут, чим буду дуже обрадуваний.

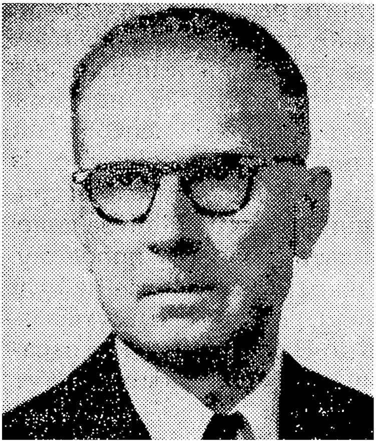
А тепер, як і належиться, запитання: чому так довго не чути про четверте число «Обріїв»? Ви не беріть сумного прикладу із «Слова», бо «Слово» задихається від безлюддя, нікому працювати над збірником, частіше, як раз на п'ять років, вийти не може. А Ви ж маєте Д.В. Нитченка і ще раз Нитченка, він уміє тримати на своїх плечах який завгодно тягар, отже справа там полягає не в людях, а в чомусь іншому, коли б не гальмували руху друкарські обставини.

Колись я запитував Вас, Дмитре Васильовичу, чи невідомо Вам, що сталося з літературною спадщиною Володимира Русальського? Ви не знайшли можливости відповісти мені, але мене заспокоює наш колега Остап Тарнавський думкою, що ваша австралійська організація письменників «Слова» сама заопікується спадщиною Русальського і можливо видасть її. Це було б дуже добре. Та чи так це?

Щиросердечно вітаємо Вас і Родину Вашу із святами Різдва Христового. Щасливого Нового Року!

Софія та Василь Гайдарівські

САТИРИК І ГУМОРИСТ АНАТОЛЬ ҐАК (МАРТИН ЗАДЕКА) — 1893 - 1980

Анатоля Гака (справжнє прізвище Антоненко, а на еміґрації його знали як Антипенка та гумориста Мартина Задеку) мені доводилось бачити у В–ві «ЛіМ», де я працював, у Спілці письменників, чув один раз і його виступ з читанням своїх гуморесок чи сатир, але не було нагоди познайомитися ближче. Лише в 1941–му році, повернувшися з німецького полону, я застав у Харкові кілька письменників, як Аркадій Любченко, Олекса Кобець (Варавва), Олекса Веретенченко, Никифор Щербина, які теж, вирвавшися з полону, повернулися додому або переховалися під час евакуації письменників при наближенні фронту. То тепер усіх нас доля з'єднала, а з Анатолем Гаком я заприятелював. Разом ми мандрували під час німецької окупації до мого рідного Зінькова і аж не менш рідного села Лютенські Будеша, поблизу якого ми колись жили, а в селі я навчався перші два роки, живучи в своєї бабусі, батькової матері.

Народився Анатоль Антоненко (Гак) на Запоріжжі поблизу Гуляй–Поля, 20 червня 1893 року в заможній селянській родині. Але змалечку він з родиною переїхали на Донщину, і слід по ньому загубився. Тому і в Спілці письменників та на інших роботах «чорний кабінет» ніяк не міг знайти справжніх слідів про його походження. Тільки опинившись у Кракові, де ми жили разом в одних українців, він, прогулюючись у недалекому сквері, розповів мені свої таємниці, і про дитячі роки, і про участь у махнівському русі в Гуляй–Полі.

Писати він почав з дитячих шкільних років, а коли йому було 16 років, він надрукував уже свій твір в газеті «Рада». У 1914 році він закінчує школу прапорщиків

і відразу потрапляє до діючої армії. У 1917 р., будучи на румунському фронті, він знайомиться з відомим патріотом і діячем Миколою Міхновським, бере участь в армійській газеті та в українському русі.

Повернувшися в 1919 р. з фронту, вступає до Київського Інституту Народньої Освіти, але через 2 роки хвороба перериває його навчання, і він переїздить до Харкова й починає свою літературну кар'єру: пише вірші, гуморески, статті, п'єси і стає членом Спілки письменників «Плуг», де вже були такі, пізніше відомі письменники, як Андрій Головко, Вол. Ґжицький, Остап Вишня, Петро Панч, Докія Гуменна, Григорій Епік, Іван Сенченко, а очолював Сергій Пилипенко. Друкувався тоді під псевдом Анатоль Гак або Антоша КО. Одним з перших його драм. творів була комедія «Студент», яку в 1922 р. поставив Київський Драматичний Театр ім. М. Заньковецької. Пізніше написав ще низку п'єс, що йшли в театрах і були надруковані. Крім того, щороку виходили його збірки оповідань, гуморесок, фейлетонів. Назви збірок. *Лопанські раки, Свиняче сальдо, Радіо-інваліди, Роман з партійкою* та інші.

А. Гак написав також два романи: *Молода напурга* (1933) та *Золоті ворота* (1941). Але цьому другому романові не пощастило побачити світу: згорів під час бомбардування в Дрездені, де трохи не загинув і автор з дружиною. Пізніше, вже працюючи в Новому Ульмі, в газеті «Українські вісті», Анатоль Гак видав книжку фейлетонів *Міжплянетні люди* (1947), а вже переїхавши до Америки, видав фейлетони та оповідання *На двох трибунах* (1947) та прецікаві спогади *Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку* (1973), де чимало уваги автор приділив постаті Нестора Махна, а також написав про низку письменників. Живучи в Філядельфії, перед кінцем життя, Анатоль Гак друкувався в «Українських вістях», а також написав комедію *Спадкоємці місис Пилипсон,* яка була поставлена на «Верховині» та в Філяделфії. Ширше про Анатоля Гака читайте в моїй книжці «У дзеркалі життя й літератури».

Шановний Дмитре Васильовичу! Дрезден, 21.1.45

Хоч Ви в своєму листі обвинувачуєте мене, що я мало пишу, але й цього разу мій лист до Вас запізнюється. Сталося це не з моєї провини, а з об'єктивних причин. Листа Вашого я одержав 16.1. Дуже дякую за всі інформації, що Ви їх подали про наших спільних знайомих. Мене тепер турбує доля Леоніда Лимана. Де він тепер і в якому стані може опинитися? А хлопець, нема що говорити, обдарований і міг би згодом виявити себе як прекрасний лірик. Про життя берлінське я дещо знаю з газет. Звісно, набагато більше маєте Ви матеріялів про тамошнє життя українців, хоч, на жаль, обіцяне ніяк не реалізується і чи зреалізується воно колись взагалі.

Журнал «В.С.» я одержав. Дякую. Приємне враження справляє. Є й Ваші там твори. До речі, де ж Ваш «напарник» і яка його сьогоднішня ситуація? (Має на увазі Віктора Росінського харків'янина).

Дуже Ви мене порадували, написавши про Аркадія Любченка. Бо я, не знаючи нічого про нього, думав уже звернутися до його дружини (адресу її з газети знаю), з приводу його. Аж тут Ви написали. Чи здійсниться справа з журналом — побачимо.

Євгенові Гаранові написав листа, але відповіді покищо не чути. Віктор Царинник пише, навіть газету «Наш вік» надіслав.

Дуже добре, що Ви, нарешті, знайшли собі мешкання, бо нема нічого гіршого, як жити в гурті. Всякі люди бувають. А що ж Леся? Чи ходить вона до школи, чи ні? Як почуває себе пані Марія? Мабуть, сидить собі, склавши руки, а дочки всі хатні обов'язки виконують. Можна позаздрити.

Вас, звісно, цікавить наше життя. Все на тому самому місці. Правда, з деяких причин є деякий здвиг у деякий бік. Але про все це поговоримо, як побачимось. А зараз кінчатиму листа. Вітайте від мене і від дружини своїх домашніх, вітайте також Катерину Кривуцьку, а в таборі привітайте Вашого кошового батька Літературної Січі

— п. Чаплю (Чапленка), а разом і всіх січовиків, що я їх знаю.

Міцно тисну Вашу руку. А. Гак

* *

ВШ. Дмитре Васильовичу! 10.2.1949

Передаю Ваші книжки. Використати їх я не зміг з таких причин. На тому тижні нас повідомили у ЗУДАК, щоб ми готувалися їхати до Америки. А на другий день нам це саме сказали в таборовому переселенському відділі. За ці останні дні ми цілковито оформилися, після того їдемо до Авґсбурґу на комісію. Що з цього вийде — не знаємо. але спробувати треба.

Як же Ваша Австралія? Чи скоро виїдете? Інформуйте своєчасно, а ми Вас інформуватимемо.

Щире вітання всім! А. Г.

* * *

ВШ Дмитре Васильовичу! 28.2.1949

Сьогодні 28.2., ми пройшли комісію в таборі СС-казерне, а в четвер, 3 березня, вирушаємо на комісію до Авґсбурґу. Їдемо разом з усіма бебехами, бо такий наказ.. Що ж, спробуємо: або поїдемо, або ні.

Ви нам на табір уже не пишіть, а ми Вас інформуватимемо про наші дальші справи.

Якнайщиріше вітаємо всіх! Будемо вірити, що ще побачимося!

І. Антипенко

* * *

Дорогі австралійці! 25 ,9. 1949

Дуже були ми зворушені одержанням Вашого листа. Адже великі тисячі кілометрів розділяють нас тепер.

Хоч, правда, здається, що ми все ж таки побачимося з Вами.

Ми, як Ви знаєте, нікуди не писалися через наш похилий вік. А потім спробували до Америки. Заперечень тут ми не зустріли, тільки на комісії (Я саме тоді застудився був) просиділи аж півтора місяця. Нарешті, десь 3–4 травня вирушили за океан. Від'їжджаючи з Европи, навіть не подивилися в бік европейських берегів — такі ми були весь час байдужі до Европи. Аж приїхавши до США, з нами сталося те, що й з Вами: ми там сумували за всим, що, здається, пішки пішов би назад, аби тільки пустили. Тепер і ми потроху привикаємо.

Як нам живеться? Спочатку нас послали працювати до одного доктора. Кілометрів за 15 від міста. Балтімор. Доктор має садибу щось з 5 га. Трохи саду, трохи городу, решта — пустирі. Родина — 4 (Він, вона і двоє дітей шкільного віку). Мій обов'язок — поратися в садку та на вгороді, жінка — допомагає господині в хаті. Пробули ми там тижнів 6, а потім у нас виник конфлікт за харчі. Вони конче хотіли харчувати нас самі, а платні нам давали тільки по 20 дол. на місяць. Спочатку ми згодилися, а потім побачили, що наша господиня просто таки морить голодом. А робити мені доводилося важко. Я, між нами кажучи, просто штани з себе загубив, так вони захарчували. Кілька разів ми говорили про це — не помагає. Нарешті, пішли на конфлікт: сказали, підемо працювати до інших господарів. Це дуже не сподобалося і господарям, і місцевій владі — нас просто таки вивезли до іншого штату.

Тепер ми працюємо на городницькій фармі. Харчування самі собі окремо (докторша і чути про це не хотіла). Одержуємо щотижня на двох 50 долярів (200 на місяць). На харчі витрачуємо яких 60-70 долярів місячно. Отож і гроші вже в нас завелися. Але працювати нам тяжко. Поперше, тяжко через наші похилі літа, подруге — американські темпи. Тут усе достосовують до машин. Господарям хотілося б, щоб їхні робітники не ходили, а весь час бігали. І якась порядна робота на городі так тебе вимучить за день, що ввечорі вже не маєш сили рухатись. До всього, жодного спочинку на фармі нема. За кілька місяців тутешньої праці ми не знали ні неділі, ні свят, ні днів

відпочинку. Негода, дощ — однаково йди на працю. Та, не зважаючи на це, ми почуваємо тут себе куди ліпше, ніж у доктора, де докторша замучила мене голодною пайкою і своїми дурними примхами. Думаємо допрацювати до кінця сезону, а там видно буде. Може, вдасться влаштуватися десь в місті. Там восьмигодинний робочий день, субота та неділя — неробочі дні. Там можна було б і про щось і наше подумати. А тепер що? Ми працюємо буквально біля самої Філядельфії, де повно всіляких українських організацій, але бувати в ньому не буваємо! Отож ніяких зв'язків не маємо. Щодо газет. Читаємо щоденник «Свобода» та «Наш вік» (з Канади), в якому нещодавно читали Ваш нарис. «Українських Вістей» за весь час одержали 5 чисел. Видираються «Вісті», роз'їжджаються читачі, роз'їжджаються співробітники. Ви запитуєте про нові книжки про ціни на них. Нічого помітного, на мій погляд, за останній час не з'явилося. Американські українські письменники хворіють на примітивізм. Нічого цікавого.

Нарешті, про Америку та американців. США — це чудова квітка, але без жодного аромату. Загальна для всіх американців риса — це гонитва за матеріяльним. Що ж до духовного змісту, а тим більше відчуття духовної краси, то цього їм взагалі бракує. Американські українці, з нашого, звичайно, погляду, люди відсталі. Вони частогусто тішаться з того, чим тішилися наші діди та прадіди в минулому столітті. Багато є й таких, що не вміють говорити по-українському, або говорити вміють, але читати — не знають навіть української абетки. Тож дорогу культурному життю додає здебільшого попівство. Загалом я передбачую сутичку «нових» з «старими» і т. д.

На цьому кінчаю. Ваш лист дістався до США за сім днів. Добре було б, якби й мій дістався до Вас за такий самий час...

Пробачте, що пишу олівцем — немає під рукою чорнила. Вітайте дружину, Лесю, Галю, Івана Кириленка і всіх інших. Будьте здорові, і віримо, що ще побачимося.

І. Антипенко

Дорогий Дмитре Васильовичу! 4. 11. 1949

З тиждень тому одержали від Вас листа. Дуже Вам вдячні, що подаєте про себе вістку. Ми покищо працюємо на фабриці, але сезон ось-ось скінчиться, вже й тепер не щодня маємо працю. Що далі робитимемо — важко сказати. На кілька місяців зароблених коштів у нас вистачить, а тим часом може трапиться щось інше. Загалом з роботою тут справа тяжка: велике безробіття. Крім того, зважають на роки. Он Катерина Кривуцька вже влаштувалась, а її чоловік, дарма, що знає англійську мову, через роки не може знайти собі праці. Звідси й наш песимізм, про який Ви згадуєте в своєму листі. Та все ж таки дуже журитися нема чого. Якось воно буде.

У «Нашому Віці» за 22.10 надруковано Ваш матеріял — як за Вами гналися корови. У цьому ж таки числі «зречення» У. Самчука від співредакторства. На мій погляд, Самчук там нічого не робив і жодного рядка не надрукував, бо, мабуть, там не платили йому гонорару. Тим часом у «Свободі» він часто «котирується». Умови передплати «Нашого Віку» додаю (вирізка)...

Ви згадали в своєму листі про Онуфрієнка. Він, між іншим, спричинився до такої справи. В США один православний піп (українець) написав і видав просовєтську брошуру про теперішню українську державу. Онуфрієнко, діставши ту брошуру, написав статтю під назвою «Ті, що матір продають». Стаття ця, здається, була надрукована в котрійсь українській европ. газеті, а звідти її передрукувала «Свобода». Прочитавши ту статтю, амер. українці (прихожани церкви) погнали того попа геть. Піп недавно подав на «Свободу» до суду, вимагаючи 100.000 долярів відшкодування. Суд ухвалив 1000.00 дол.

На цьому кінець. З пошаною до Вас І. Антипенко

* * *

Дорогі наші австралійці! 8. 1. 1950

Дуже дякую, що привітали нас з Різдвяними та Новорічними святами. Ми Вам також послали святкову

картку і скаржилися в тій картці, що не одержуємо від Вас листів... А вийшло так: картку я здав на пошту вранці, а ввечорі прийшов від Вас лист.. Дякуємо.

Як ми живемо? Городній сезон скінчився перед 25.12. Правда, дружина не працювала вже з місяць, а я не працюю — з тиждень. Хоч господар не виселяє нас з хати, проте сидіти і проїдати зароблені гроші — ніяка для нас вигода (коли не працюєш — не платять). Думаємо шукати чогось іншого, хоч в США, надто для нас, літніх людей, нелегко знайти працю. Проте, пишіть і далі нам на цю саму адресу.

Я вже Вам, здається, писав, що Вол. Кривуцький отаборився в Детройті. Чи знайшов він собі якусь працю — не знаю. П. Маляр* — в Бостоні Спочатку працював у лісі, а тепер (там скінчився сезон) миє в якомусь ресторані посуд. Проф, Чапленко скаржиться в листах, що йому на старості літ доводиться теж бути «судомойкою».

В двох ресторанах він мив посуд — звільнили там і там — недогодив, тепер миє посуд в шпиталі (Нью-Йорк) від 7 до 7 год.

О. Зозуля** (якщо не бреше) нібито добре влаштувався в якійсь майстерні (Детройт). Дубинець (Нью-Йорк) скаржиться на роботу, на квартирю, на Америку взагалі.

Учора ми були в Філядельфії. Надибали там Славутича***, були в нього дома. Він улаштувався задовільно. Працює в палітурні. Має змогу робити дещо і для ґазет та журналів. Від нього ми довідалися, що наш спільний знайомий — проф. Парадиський — помер ще десь у червні 1949 року в Ашафенбурзі. Ще про кого? Поет Олекса Веретенченко теж в Детройті. Гришко § в Чікаґо. Наші люди ще тільки намацують тутешні стежки. Старі еміґранти — з нашого погляду — відсталі люди. Але вони називають сцебе «передовішими» бо вони, бачте, «дороби-

---

* Павло Маляр — редактор, письменник, журналіст.

** О. Зозуля — письменник, фейлетоніст.

*** Яр Славутич — відомий тепер поет, науковець, професор.

§ В. Гришко — журналіст, політик.

лися» всяких матеріяльних дібр. Ясна річ, неминучі непорозуміння, тертя, загострення і т. д. Потроху перемандровують сюди і представники різних партій. Бандерівці вже видають тут (здається тижневик) «Гомін України». Одне слово, в перспективі сварня! Крім того, тут, як і всюди, відбувається гризня на релігійному фронті.

Що ж Ви там пороблясте? Яке у Вас літо? У нас — зима, але снігу (сьогодні вже 8 січня) нема. Часом бувають аж надто теплі дні. Хоч американці кажуть, що в них бувають холодні зими.

Ще мушу Вас порадувати: капеля Китастого відбуває тріюмфальні концерти. Вся американська преса високо цінує — як українську пісню та музику, так і виконання. У Філядельфії працює театр В. Блавацького, в Нью-Йорку — Й. Гірняка, але на виставах людей, на жаль, буває мало. Тутешніх українців справжнім мистецтвом не треба завойовувати, бо вони виховані часом на малоросійщині. Привіт усім. Пишіть.

І. Антипенко

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! Філядельфія, 2.3.50

Трохи затримався з відповіддю на Ваш лист з 4.2. А чому саме так сталося — з цього я починаю. Приблизно місяць тому я (це вже другий раз) став об'єктом машинової катастрофи. Сталося це під час праці на фармі. Наслідки — пошкоджено з лівого боку ребра, а одно і зовсім переломлено. Спочатку паскудно себе почував, увесь час лежав на спині, забинтований, звичайно. Тепер уже ліпше — виходжу на вулицю. Оцю «подію» я використав для того, щоб, нарешті замінити працю на фармі. Так ми й зробили. Переїхали 26.2. до Філядельфії. Найняли мешкання, праці покищо не маємо. Та я ще з місяць не зможу робити, а для дружини, можливо, вдасться швидше знайти працю. А загалом у містах тут з працею дуже туго.

Володимир Кривуцький, на мою думку, не винен, що Ви не поїхали до Америки. Пригадую, він говорив тоді мені про Вас і обурювався, що «вони» (не пригадую про

кого річ) скривдили Вас, поставивши на Ваше місце когось іншого. Як їхні справи? Він надибав у якомусь шпиталі пральню і працює там і за директора і за головну прачку. Машиніст. Що робить дружина — не знаю. Спочатку вона мала якусь дешевеньку працю (20 дол. на тиждень), а тепер про неї він нічого не пише. Щодо її виступів на сцені, то я тільки один раз здибав у «Свободі» про її деклямацію на якомусь святі, живуть і працюють вони у Детройті.

Про платівки (за тутешньою термінологією — рекорди) з українськими піснями. Є їх тут дуже багато. В «Свободі» час від часу друкуються оголошення із списками тих рекордів. Там є і виступи хору під орудою Кошиця і пісні, записані на Україні, і багато інших записів, серед яких багато й халтури. На жаль, переїжджаючи з фарми до міста, я спалив увесь комплект «Свободи», отож не можу Вам надіслати вирізок оголошень про ті рекорди. Як тільки надійдуть нові — виріжу і надішлю Вам...

З нових видань, крім «Історії України» та академічних видань НТШ, про що Ви знаєте з газет. Про історію літератури Огоновського нічого не чув. Загалом американські українці не люблять ні читати, ні видавати книжок — вони люблять тільки доляри. Ну, а наш брат ді-пі, покищо не має матеріяльних засобів для видавання книжок, так і з газетами. Тутешні газети нас нітрохи не задовольняють. Про їхню перебудову нема що говорити, бо *в кожній редакції сидять консерватори.*

Дивні речі можна тут натрапити. Приклади: читаєте, що в домівці православної церкви Св. Володимира відбудеться вистава «Кум-мірошник», або «Сатана в бочці». Тим часом на вистави Гірняка чи Блавацького ця публіка майже не ходить. Страшна відсталість, малоросійсько-гопачні смаки.

Ви пишете, що я міг би улаштуватися десь тут при редакції. Ні, про це годі говорити, хіба б якась нова газета почала виходити, а до теперішніх редакцій — не приймуть. Славутич який гнучкий та практичний хлопець, але нічого і в нього не виходить. Мостився до «Америки» (виходить у Філядельфії) — не вийшло діло. А чому? Бо не католик! Консервативність тутешнього клерикалізму страшна.

Нещодавно я одержав листа від Євгена Гарана, (він і про Вас згадує). Він десь там учителює. Він запитує, чи не можна б видати (очевидно, в Америці) книжечку новельок. Маю і йому відповісти. Утворіть видавництво в Австралії. Тепер же там чимало наших людей. Он в Аргентіні там аж два літературних журнали виходять, і взагалі «хлопці» розкрутили там видавничу справу.

Ви пишете, що дочка Леся тільки те робить, що фотографується. Ми дуже просили б її, щоб вона надіслала нам одне своє фото. Цікаво побачити, яка з неї австралійка виросла. Кінчаю. Обоє міцно Вас усіх обіймаємо і бажаємо, хоч не зараз, а колись повернутися додому.

І. Антипенко

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 31. 7. 1951

Переглядаючи українську періодичну пресу з усього світу, а надто з Австралії, я, проте, ніяк не можу надибати навіть Вашого сліду. Де Ви там запропастилися? Мені здається, що Ви застрягли десь там у якихось джунглях, відпустили аж по коліна бороду і перетнули всі дотеперішні зв'язки із зовнішнім світом. Невже Ви зовсім таки не думаєте повертатися до Будищ?

Я оце маю відпустку, то й вирішив понаписувати листи до всіх земляків моїх, у цілому світі сущих. Як же воно, справді, там Вам живеться? Тепер у Вас там зима, холодно. Чи вже цілком викінчили хату? Чи буде де нам переночувати, якщо ми завітаємо до Австралії в гості? Що, цього не може бути? Цілком може бути. Сядемо в літак — і за якихось дві доби в Австралії! Так от — чи викінчили Ви хату? Яка вона, скільки поверхів «румів», як у тих «румах» розташувалися? І де то? Чи в міському масиві, чи десь на околиці міста, чи загалом далеко від міста? Бо у нас з купівлею будинків така справа: що далі від центру, то дорожче, ближче — дешевше. Будувати тут будинків ніхто і в думці не має. Цю роботу провадять банки. То ви тільки підписуйте угоду та й вселяйтеся жити. У Філядельфії, очевидячки, в зв'язку з подихами

майбутньої війни, продається сила будинків. Та ми поки-що не купуємо: думаємо таки вертатися додому.

Як у нас тут тепер живеться нашим людям? Їх щораз збільшується. Роботу тепер знайти не так уже й важко, а особливо легко для жінок, бо в Філядельфії багато швацьких фабрик. Дружина теж перемінила фах: з ресторану, де вона працювала як прибиральниця, перейшла до фабрики, де шиють светри. Навіть Галина Царинник, мавши двоє дітлахів, якось з ними улаштовується так, що має змогу працювати на фабриці шиття. Одне слово, наші люди допалися до праці, до грошей, до овертаймів, аж неприємно від цього стає. А головне — робляться скупими. В таборах були щедріші, а тут, відчувши цінність грошей, просто таки плачуть за кожним центом. Заробітки наших людей різні: хто заробляє середні гроші, хто менші від середніх, а є й такі, що мають великі гроші!

Вас, очевидячки, найбільше цікавлять всякі видавничі справи. Щодо видання книжок, то на американському континенті найбільшого в цій справі робить Іван Тиктор (Канада), що крім «Історії України» Грушевського, видав уже в цьому році 5 книжок: дві Гай-Головка, дві В. Чапленка і одну І. Смолія. Періодика тутешня шкандибає. І Чапленків «Всесвіт» і Шульгинове «Око світу» (Канада) на першому ж числі *сіли маком*. Кажуть, припинив своє існування і «Лис». Щось уже місяців три-чотири не бачу жадного числа «Овиду» та «Порогів» (Арґентіна).

Найліпше стоїть журнал «Нові Дні». Виходить раз на два місяці філядельфійський «Київ», але й він не має належного поширення серед читачів. Одне слово — донести книжку чи журнал до читача, та щоб він вернув за них гроші, – це тут, в США, ціла проблема. Люди, повторюю, аж надто захолилися *накопичуванням* капіталу, а звідси – *нема часу читати. нема грошей* і т. д. Сумний факт, але — факт! Ще, пак, я забув згадати, що в Нью-Йорку почала виходити (одномісячна) літературна газета «Обрії», редактором якої є Ю. Косач. Там таки Петро Сагайдачний почав видавати тижневик «За сім днів» — куца й худосочна газетка.

Ще пару слів про новини, що походять з російських еміграційних кіл. Міжнародня ситуація така зараз, що вже аж ніяк не можна замовчати української проблеми.

Отож, відбуваючи конференцію (у Мюнхені) росіяни ухвалили резолюцію, що вони погоджуються на самовизначення «вплоть до отделенія», але це має прийти через плебісцит, а в плебісциті, мовляв, повинні брати участь усі, хто на той час житиме на території України. Бачите, яке хамство? Те, історичне споконвічне наше, вони хочуть піддати плебісцитові, та ще як — щоб у голосуванні брали участь всі оті московські зайди, що їх умільйонив останнім часом Сталін на Україні. Ні, таки з носкалями можна говорити тільки кулаком, а не логікою. Кінчаю. Щире вітання всім. Пишіть!

I. А.

* * *

ВШ Дмитре Валильовичу! 29. 10. 1951

Оце сідаю до машинки, щоб відповісти на Ваші обидва листи. Якщо про щось не згадаю — пробачте!

Як ми живемо? Як і жили досі! Абсолютно нема жадної зміни. Я працюю в тому ж таки клюбі, а дружина шие светри. Матеріяльно ми, розуміється, забезпечені на всі сто відсотків, а духовно — не питайте...

Які є тут новини на загальному тлі життя. Уже, мабуть, з місяць, як П. Маляр почав бомбардувати мене листами з Детройту, де він працює, щоб і я переїжджав туди, бо там якийсь старий еміґрант здає в аренду друкарню, отож можна б видавати газету. В принципі я на те погоджувався, але радив насамперед братися до створення певного капіталу. А він мені відповідав: «почнемо — тоді знайдеться й капітал» . Натякав на якихось *меценатів*. Кінець-кінцем, ми так і не дійшли до згоди.

А тижнів зо два тому — одержую листа на цю ж саму тему від Юриняка, теж з Детройту. Виявляється, що цей *великомученик* (між нами, звичайно, кажучи) утік від своєї жінки з Н. Й. до Детройту. Ну, ото і він тієї самої: зразу, мовляв, рушайте до Детройту і візьмемося за справу. Я й тому написав щось подібне до того, що раніше писав Маляреві. Після того одержав від нього ще одного величезного листа, в якому він, озброївшись усією своєю красномовністю, радив мені вирушати до Детройту. Та я

й цього разу не дав згоди, вимагаючи від них реальних доказів про те, на чому ж саме вони будують можливість видання газети. Нарешті, три дні тому одержав від Маляра трохи реальнішого листа. Виявляється, ло туди прибився вже й друкар Петро Майсюра. Отож вони ніби заарендували друкарню. Петро вишколює кількох хлопців працювати на лінотипі, а сам також вишколюється як лінотипшик і як друкар. Маляр виконує обов'язки «зава», тобто видавця. Юриняк *будє вичитувати та правиги матеріялами,* а писати, мовляв, усі будемо. Хто ж буде редактором — ні слова.

Я радив узяти Гришка, але Гришко так само вимагає певної ґарантії. До речі, Гришко — вже в США — одружився з колишньою дружиною Горліса-Горського* і навіть уже мають друге *бейбі* (одно — Горського).

Щодо газети, то, як пише Маляр, у листопаді вони почнуть випускати її. Яка вона має бути — чи тижневик, чи двотижневик, чи півтижневик — про це нічого не пише. Тільки пише, як вони почнуть, то й я таки поїду до них. Пише мені про це саме й О. Зозуля. Побачимо!

Друга новина. «Свобода» розпочала широку кампанію серед своїх передплатників з приводу видання нового тижневика літератури, науки, культури та мистецтва, що має виходити при «Свободі». Намір, звісно, добрий, та й матеріяльні засоби там є певні, але чи вийде з цього щось путнє — залежатиме від того, хто стоятиме при цьому ділі. Я маю на увазі редакторів майбутнього тижневика. Там у газеті «Свобода», між іншим, працює тепер і Дивнич (письменник, редактор — Дм. Н.). Але його зовсім зовсім там і не видно і не чути. Видно, старі зубри там провадять свою тверду *лінію.* Ота *лінія* може й нашкодити майбутньому тижневикові. Ба, як, мабуть, і Вам відомо, підхід до літератури у тутешніх людей дуже й дуже примітивний.

Третя новина (чи вже не новина?) активізація малоросів: починають творити свою партію «українців-федералістів».

---

* Ю. Горліс-Горський — автор спогадів *Холодний яр* та інших вид.

Четверта новина — Черчілл знову став при владі. Але що з цього вийде — важкувато сказати. Покищо, як повідомляють газети, старий торочить про зустріч із Сталіном. Один раз (в Ялті) Сталін одурив його, ну, одурить ще раз!

В попередньому листі Ви, здається, питали щось про те, щоб пустити Лесю саму до США. Коли б це робилося з певною перспективою, що й Ви згодом переїдете сюди, тоді може б і була рація пустити її, а без цієї перспективи я б не радив на це згоджуватися. Принаймні, якби у мене була така дочка, я б її навіть *одлатав би*, а до США самої не пустив би. *Так там їй і скажіть*.

Запитуєте про Славутича і Лимана. Славутич розтовстів, купив собі хату, має гарного сина, скупив добру бібліотеку, має себе за неоклясика і т. д.

Лиман* *клінує* в Н. Й. банку (разом з Дубинцем) і співпрацює в газеті «Обрії» (місячник). Чи Ви знаєте щось про неї? Редаґує Косач. Література і мистецтво.

Як уже буде готова Ваша хата, то Ви всі родиною зфотографуйтесь коло неї і пришліть нам те фото, щоб ми бачили не тільки хату, а й Вас усіх.

У Вас там має початися (чи вже почалася?) весна, а в нас зайшла осінь, — десь у Канаді, як повідомляють газети, вже випав сніг, — проте ще тепло.

Якнайщиріше привітання всім Вам від усіх нас.

І. А.

* * *

Дорогі наші земляки! 17. 3. 1952

Щось наше листування з Вами повільнішає. Чи ледачіємо? Чи старіємося? Я гадаю — останнє. Воно ж, мабуть, Дмитре Васильовичу, Ваша лисина набрала таких розмірів, що й сковородою не затулити. Та дарма! Споконвіку так ведеться: люди народжуються, живуть, умирають. Отож і ми повинні бути готовими до того.

Які ж у нас новини? Щодо нас особисто, то, здається, нема жадних новин. Адреса наша лишається стара, місце

---

* Леонід Лиман — письменник, редактор, журналіст.

нашої праці те саме, ми не розтовстіли, але й не похудали, будинку собі ще не купили, хоч думка така є.

Тенер — про інше. Вашого «Вісника» одержали. Дякуємо! Ще перед тим прочитали в «Українському Прометеєві» Ваш нарис про повзуна. До речі, фейлетоніст із «Свободи» у своєму фейлетоні так, між іншими, зачепив і Вашого *повзуна:* мовляв, з наукового погляду така подія не відповідає дійсності, бо полози ніколи самі на людину не нападають, а тільки тоді, коли людина їх зачепить.

«Український Прометей» виходить. Звісно, газета дуже слабенька, бо в самому Детройті журналістів обмаль, а з інших міст люди чомусь не беруть участи в газеті, коли не згадувати про Дубинця, який може зовсім відігнати людей від газети своїми безконечними *спогадами* про Медвин. Щодо моєї скромної персони, то і Маляр, і Юриняк, який там ходить в *основоположниках,* провадили з цього приводу жваве листування, навіть закликали кинути Філядельфію та переїхати до Детройту. Але я на цей крок не зважився, знаючи, що для видання газети (путньої) в США потрібні гроші, гроші та ще гроші! Про це щоразу й відповідав, пропонуючи утворити товариство, скажемо, з 20 чоловіка і щоб кожен зобов'язався вносити протягом року по 30 долярів щомісяця. Бо сякої-такої газети видавати зовсім не треба. Але вони провадили свою лінію: почнемо, мовляв, видавати газету, а потім уже буде мова про гроші. І почали!

Щодо участи моєї в газеті як автора, то тут інша справа: до двох газет писати я за нинішньої ситуації не в стані, а проміняти *Українські вісті* на *Український Прометей,* на мою думку, нема рації, бо «У.В.» сьогодні куди більше важать, ніж «У.П».

Чому я не бачу матеріялів інших «вістян» на сторінках «У.П.» — не знаю. Можу тільки догадуватися, що Павло Маляр не користується належним авторитетом (як редактор). Але мені дуже прикро було б, коли б ця газета завалилася. Адже там є технічна база, є там і *всемогутній* Петро Майсюра, що вивчився на лінотипіста, це дехто є. Отож, тільки видавати б газету, але *чогось* нема. У своєму недавньому листі до Юриняка я радив їм за всяку ціну триматися, згодом, мовляв, знайдеться і те *щось,* чого бракує газеті сьогодні. А чи втримаються вони — не знаю.

Три тижні тому «Свобода» почала випускати тижневий додаток літератури, науки і мистецтва. Редагує В. Чапленко. Яким воно буде — не знаю, але ці три числа, що вийшли, — нудота!

В останніх числах «Свободи» появилися статті В. Дорошенка* та Ф. Дудка**, що вимагають відкинути теперішній правопис (1927 р.) як «совєтський» і створити новий. Якби це сталося, ми мали б – напевно так би й було! – два правописи. Одне слово, йдемо до «соборности»! Добре, що Орел та Біловус випустили цими днями в світ правописний словник Голоскевича.

Щодо «Історії» Маннінґа. Я зайду до нашої книгарні і, як тільки можна буде, скажу, щоб надіслали Вам ту книжку. А ми з Вами якось (може на тому світі) розрахуємося. Найщиріші вітання всім. Шліть фото хати з родиною.

І. А.

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 18. 8. 1953

Обзиваюся на Ваш лист з великим запізненням, бо все чекав Вашої книжки. І в Славутича бачив ту книжку, і рецензійну читав на неї в «Українському Прометеї», але сам не мав її в руках. Нарешті, здається, позавчора, таки одержав. Рецензент (В.Ч. — мабуть, Чапленко), хвалить Ваші нариси. Славутич — так само, отож і я слідом за ними висловлюю свою позитивну думку про них і раджу Вам і надалі, якщо маєте матеріяли, писати в цьому напрямку. Звісно, бажано, щоб Ви свої нариси подавали і більші розміром і з більш ускладненим сюжетом. Іншими словами — то мали б бути вже оповідання. Серед дітвори такі оповідання з австралійського життя, безумовно,

---

* В. Дорошенко — науковець, «князь» української бібліографії, публіцист, старий еміґрант.

** Ф. Дудко — письменник, старий еміґрант, автор роману *Великий гетьман* та інших творів.

матимуть успіх. Та що там серед дітвори — і дорослі залюбки прочитають.

Тепер — про те, з чого я мав би був почати свого листа. Дуже дякуємо обоє Вам за Ваші фота. Нам здається, що Ви всі, крім Галі, такі самі, як і були кілька років тому: у Вас особисто лисина не побільшала, пані Марія на вазі не прибавилася, Леся на лиці виглядає по-ульмівському, тільки Галя виросла і, як видно з фота, буде не абияка австралійська моргуха.

Щодо Вашої хати, то вона, як рівняти з нашими (в Америці) хатами, дуже примітивна з архітектурного погляду, проте ми заздримо Вам, що у Вас як перед порогом, так і на вулиці — трава! Ми за кущик зелененької трави хто зна що віддали б, але її — ані стеблинки! Камінь, камінь і камінь! Влітку гаряче! Добре, що поблизу є сякий-такий парк. Отож. як маємо час, беремо розкладні стільці і з своїми власними стільцями йдемо спочивати до парку.

Як Ви тепер живете? Де Леся? Чи з Вами, чи окремо? Чи одержала вона від нас на своє весілля привітальну картку? Я ж посилав. Навіть двічі, бо одного разу мені її повернули: мало, мовляв, наклеїв марок.

Ви, Дмитре Васильовичу, цікавитеся літературним життям. Звісно, якогось буяння в нашому літературному житті не помітно, проте дехто з письменників подає знати про своє письменницьке існування. Шарабурить час від часу невгомонний Осьмачка, багато пише (і видає) Гуменна. «Свобода» вже кілька тижнів реклямує роман Барки — «РАЙ», що має незабаром вийти друком. Ну, як Ви знаєте, вийшла повість Багряного, там таки має вийти книжка Осьмаччиних поезій.

Запитуєте про справу з Доленком. Думаю, що інші партії, які виступають проти Доленка, надто вже перегинають палицю. Може, за Доленком та його однодумцями і є якісь гріхи, але вже не такі великі, щоб називати доленківців *малоросами, зрадниками* і т. д. Та не тільки називати, а й вживати проти них неприпустимих заходів. Скажемо, в Детройті на зборах, де мав робити доповідь Доленко, протилежна сторона силоміць обрала свою президію, ухвалила свою резолюцію, а Доленкові не дали й слова сказати. Хвалити *демократів* за такий *демокра-*

тизм не доводиться. І загалом — партійна ворожнеча перекидається з партійних лав на церковні, бо, властиво, діють одні й ті самі люди. І до курйозного часом доходить. У нас тут полюбилися двоє молодих людей. Батьки їхні належать до різних (православних!) парафій. Коли дійшло до весілля (його, те весілля, справляли в українському клюбі), то батько молодої каже: *Я не бажаю сидіти в одній кімнаті з «григорівцями»*, а батько молодого каже: *Я не бажаю сидіти за одним столом з «іоанівцями»*. Молоді умовляли батьків — не помоглося! Весілля відбувалося в такий спосіб: *григорівці* веселилися на першому поверсі, а *іоанівці* на другому. Ну, а молоді ввесь час мусіли лавірувати між двома парафіяльними *партіями*. Ось до чого доходить діло під час отих усіляких ворожнеч.

Про «Продану наречену» (Сметани — чеський письменник, клясик — Дм. Н.) нічого не можу сказати, бо не маю де дістати ці відомості.

Тепер — про себе. Покищо ми живі й здорові. Працюємо. Нещодавно відбули відпустки. З хатою тепер уже все гаразд — нема клопоту. У свята йдемо до згадуваного вже парку. Там, як ото колись кучани в селі, сходяться земляки. Розмовляють, згадують минуле, аналізують теперішній міжнародній стан. Дехто чекає зміни в СССР, щоб повернутися додому, а дехто просто таки оце заявляє, що він уже не повернеться: в США ліпше.

Вітаємо Вас усіх якнайщиріше.

І. А.

* * *

ВШ Дмитре Васильовичу! 30. 1. 1961

Ви, як та свекруха на невістку, щоразу гримаєте на мене за те, що я не пишу до Вас листів. Он, Варавва, мовляв, написав аж десять листів, а від Вас не діждешся жадного. Але ж Ви пам'ятаєте пісеньку Возного в «Наталці Полтавці» — *Всякому городу нрав і права*... Отака справа і з писанням листів: Варавва любить писати листи, а я, навпаки, не люблю. Та про що, власне, писати?

З приводу Вашого альманаху. Хоч він і невеликий, проте справляє приємне враження. Все в ньому є. Кож-

ний, хто його прочитає, дійде до висновку, що, поперше, ще є порох у порохівницях австралійських українців, а, подруге — що «Немає другої України, немає другого Дніпра». Коли ж говорити про те, що мені особисто найдужче сподобалося в альманасі, то я мушу сказати — Онуфрієнкові вірші. Дуже шкода, що автор цих віршів витрачає свій хист на довжелезні газетні статті, тоді як він має всі дані творити широкі розміром і глибокі змістом поетичні полотна. До речі, п. Волиняк передрукував трохи чи не ввесь Ваш альманах у своєму журналі.

Чи спроможуться українські письменники, що живуть в США, на свій альманах — не знаю. Тут ситуація набагато складніша, ніж в Австралії. Дуже БАГАТО письменників і, навпаки, дуже МАЛО, хто хоче давати на альманах грошей. Свого часу багато балачок було про журнал — нічого не вийшло. Може таке саме статися і з альманахом. Але щось робиться: Галина Журба дзвонила якось і до мене в цій справі, хоч я, через свою хворобу, стою осторонь від усіх літературних справ.

Творів Григорія Єковороди ніде нема. Я сам їх нещодавно шукав. Та, мабуть, і ніде нема. Бо, пригадується, минулого року стаття М. Шумила в котрійсь київській газеті. Він саме про це й писав: чого, мовляв, досі не видно творів Григорія Сковороди? У Києві, правда, вийшла чиясь книжка про Сковороду, але я не зміг її дістати в нашій книгарні, де продається советська література.

Ви, Дмитре Васильовичу, хто-зна який раз уже нагадуєте мені про спогади. Невже Ви не читали того, що з цього приводу написав у своєму «Щоденнику» Остап Вишня? *Писати спогади,* — каже він, — *це значить писати некролог.* А мені, як і Вам, мабуть, умирати немає охоти. А що Ви пишете спогади, то й з Вами може статися таке, як з Володимиром Дорошенком: поспішив геть чисто про все згадати, а тепер згадував би, та нема про що. Автім — справа Ваша.

У Вас там, пишете, тепло, в куцих штанях ходите. А в нас, навпаки, сніг лежить, морози, наша автоматична піч день і ніч працює. Часом мороз тисне до 20-25 ступнів за Цельсієм. Щоправда, це не по всій Америці. І тут є місцевості, скажім Флоріда, де люди так само в січні хо-

дять півголі, натомість на північ, коло канадського кордону, — там мороз може бути і до 40 ступнів за Цельсієм.

У Царинників усе «ол-райт». Щодо Всеволода, який живе, здається, в Авґсбурзі, то Віктор з ним листується один раз на три роки. Їхні родичі, що приїхали сюди з Австралії, є чутка, лагодяться назад, хоч вони живуть в «американському раю» — в Каліфорнії.

Учора ми були в кіно. За два квартали від нас. Дивилися американський фільм з австралійського життя. Бачили там багато Ваших «земляків»: тисячі вовнистих овець, кенґуру та ще якихось малесеньких «ведмедиків», що на своїх спинах малят носять. Ну, звичайно, бачили багато й австралійських робітників, що стригли овець, але Вас, як ми не придивлялися, проміж них не бачили.

Чи задоволені? Чи ще довшого листа хочете? Привіт всім Вам.

І. Антипенко

P. S. Ще про К. Надій на нього немає. Серед його помічників є такі особи, від яких на цілу милю проросійським духом тхне. І. А.

* * *

Вельмишановний Дмитре Васильовичу! 10.4.1967

У позавчорашньому числі «Свободи» надруковано кілька рядків про Ваше шістдесятиліття. Отож зважаючи на це, ми й собі поспішаємо якнайщиріше привітати Вас із цією знаменною датою і побажати Вам сил, здоров'я та довгого віку. А що Ви опинилися в Австралії, а не, скажім, у США, з того облиште журитися: здоровшими морально й фізично та в більшій безпеці ростимуть Ваші онуки.

Якщо Ви напишете про мою книжку «На двох трибунах», то надрукуйте його в тамтешніх газетах. Бо до «Українських вістей» обіцяв написати п. Юриняк (Кошельняк), а до «Нових Днів», здається, пише В. Сварог.

Вас цікавлять літературні новини. «Слово» готує третій альманах. Можливо, й Ваші австралійці беруть у ньому участь. Я нічого не міг написати, бо саме хворів, коли Григорій Костюк звернувся до мене з цього приво-

ду. Галина Журба, якій наступного року буде 80 років, видала (з допомогою якогось мецената) велику повість під назвою «Тодір Сокір», про що Ви, мабуть, читали в «Свободі».

Де перебуває і що робить П. Карпенко-Криниця? Щоб про це сказати, то можливо треба було б звернутися до котрогось детективного бюра, щоб воно розшукало його. Бо ніхто із смертних нічого про нього не скаже.

Пан Веретенченко живе й працює, як розповідав мені п. Юриняк, у Детройті. Має дуже гарну дочку. Є в нього й син. Сам я Веретенченка за весь час перебування в США не бачив. Там таки в Детройті перебувають і такі наші знайомі: В. Кривуцький з дружиною, О. Зозуля, П. Маляр, П. Майсюра, що має там власну друкарню.

Олексій Воскобійник зробився великим контрактором-будівельником: будує нові будинки і *робить, як тут кажуть, великі гроші*. Іван Воскобійник так само будує будинки. Недавно він одружився з гарненькою галичанкою, але, на жаль, як ходять про це чутки, не миряться. Михайло Воскобійник, здається, вже захистив докторську дисертацію і десь досі викладає. Яр Славутич з Олегом Зуєвським — професори — працюють в Едмонтоні (Канада) в університеті. І. Манило розводить на фармі курей і має власне літературне об'єднання «Волосожар».

Кошельник «приємлився», вірніше «прихатнився» в однієї філядельфійської вдови, працює на фабриці, трохи пише. Микола Степаненко, як Ви, певно знаєте з преси, удвічі виріс: поперше, його обрано на генерального секретаря УРДП, а, подруге, — на заступника президента УНР. Біда тільки, що тепер якісь його земляки провадять проти нього скажену — можливо, провокаційну — аґітацію. Одним словом, живцем їдять чоловіка. Чим це скінчиться — не знати.

Портретів клясиків, про що Ви просили, ніяк не міг знайти. Нема! Ні в українських книгарнях, ні в інтернаціональних, тобто тих, які торгують совєтською літературою.

Кінчаю. У Вас там осінь, а у нас весна. Через два місяці ми виїдемо з Філядельфії на «Верховину», де побудемо до вересня. Привіт усім.

І. Антипенко

Дорогі Друзі! 26. 12. 1975

Як Ви там поживаєте? Чи не збираєтеся ще вирушати в «далеку дорогу»?

Бо на нашому континенті таких людей щоденно більшає. 19-го листопада помер Віктор Царинник, наступного дня — Богдан Кравців, а далі — композитор Рудницький... Здається, й наша черга незабаром прийде. Та журитися нема чого. Світ за останні 10–15 років так розпаскудився, що вже й жити не хочеться. А може у Вас краще ведеться? Ви ж нещодавно проміняли своїх соціялістів на консерваторів. Напишіть про все. Ми втечемо до Вас з Америки. З пошаною, Різдвяним та Новорічним привітом.

І. та В. Антипенки

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 20. 12. 1977

Ви, мабуть, як і щороку в цей час, чекаєте від мене звіту про наше життя – буття на землі Вашінгтона. Що ж, коротенько про це розповім. Зимували ми у Філядельфії, літували на «Верховині». Трохи хворіли, трохи видужували і т. д. Якщо ж мовити про мою особу, то після того, як теперішній уєрдепівський «Тріюмвірат» повівся зі мною по ...., я був оголосив сам собі авторську «голодівку». «Доголодувався» до того, що з мене почали зсуватися штани. Отож, щоб не бути безштаньком, я взявся і написав комедію п. н. «Спадкоємці місис Пилипсон». Пре'мера відбулася влітку на «Верховині». А тепер філядельфійські актори готуються показати комедію у Філядельфії. Оце й усе. З привітом як до Вас, так і до Вашої дружини.

А – ки

P. S. Тема комедії — діпісти, що приїхали з Европи до США.

Останній лист Анатоля Гака (Антипенка) з лікарні. Дуже нерозбірливий. 12. 8. 1980

Дорогий Дмитре Васильовичу!

Пробував Вам допомогти, але нічого не виходить. Нема при мені ні потрібних книжок, ні словників. Додому прийду аж через місяць. Отож якщо хочете зробити статтю повнішою, візьміть мою книжку «Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку» і переробіть цю статтю. Будуйте на конкретних фактах, про які я пишу. По мобілізації з армії, мені довелося жити в Одесі і в Києві, за У. Директорії, я друкував свої фейлетони в *Трибуні, Народній волі, Громаді*, а Ви про це зовсім На Україні, після революції, мене обирають до Армійського Комітету Військової Ради, у арм. газету, але Ви лиш одним словом згадуєте про це.

Якщо перероблятимете, то в самім кінці напишіть про ставлення до мене моїх читачів.

Вже десять років, як я пішов з «У. В.», а мої колишні читачі і досьогодні питають мене (в листах): *Коли ж Ви, пане Гак, відбудуєте свою «трибуну»? Коли вже появляться в «УВ» Ваші фейлетони? Коли Ви напишете ще одну книжку «Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку»?*

А закінчіть двома листами, копію яких я додаю. А мені ...здоров'я. Моїм останнім твором є комедія *Спадкоємці місис Пилипсон.*

А. Гак

Додаток: 2 листи читача-прихильника А. Гака.

Шановний письменнику Анатолію Гак!

Книжку «Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку» від Вас я одержав, за що дуже дякую Вам. А також колись читав я Вашу книжку «На двох трибунах». А з других видань Вашої літератури , то я знайомий мало, тільки через «Українські вісті», як Ваші фейлетони «гумор і сатира», мені здається, всі Ваші тільки під другими псевдонімами.

«Гумор і сатира» Вашого пера мені дуже подобаються, і я їх вже з 25 років читаю. Чи Ви маєте ще якісь видання тут, на еміграції з серії «гумору і сатири», то я хотів би їх набути? А якби Ви спромоглися на видання ще більше творів з серії «гумор і сатира», то і я теж дав би свою лепту на це видання.

А тому вітаю Вас, мій улюблений письменнику, з Різдвом Христовим і щасливим Новим Роком! Бажаю Вам здоров'я і дальшої трудової діяльности, хоча вже й на початку 90-го року Вашого трудолюбивого життя. Будьте живі і здорові, дальше пишіть про наші еміграційні будні, як кажуть, «на злобу дня»!

Ваш земляк з Полтавщини і читач Ваших творів

Грудень 1979 року, Франкфурт/М. Григорій Слинько.

В другому листі той же Гр. Слинько пише:

...Аби Ви спромоглися видрукувати Ваші твори книжками, як це Ви видрукували дві тільки книжки своїх творів, то я би на це Ваше видання нових творів подарував 1000 німецьких марок...

АНАТОЛЬ ГАЛАН (А. КАЛИНОВСЬКИЙ) (1901 — 1988)

Анатоль Калиновський читачам відомий як Анатоль Галан, Іван Евентуальний і, зрідка, – Андрій Чечко. Майстерно володіючи різними жанрами, він лишив по собі 18 творів, що мали серед широкого читача велику популяність. Серед них повісті, оповідання, п'єси, вірші, поеми, гуморески, пародії, сатири.

Народився Анатоль Калиновський 22-го серпня 1901 року в родині священика в с. Землиці, Глухівського повіту на Чернігівщині, Середню освіту він здобув у Новгород-Сіверській духовній семінарії, а за радянської влади через своє соцпоходження не міг продовжувати навчання, тому закінчив його заочно в Ніженському педагогічному інституті. Через ту ж причину не міг працювати десь на керівних посадах, а більше по редакціях газет та журналів — коректором, секретарем, літредактором, а вже останнім часом, перед війною, викладав мови та літератури в середніх школах та технікумі.

Мрія стати письменником з'явилась у нього ще з 12 років, але ці мрії почали здійснюватися лише на початку 20-тих років. Перше оповідання він надрукував у 1924 році в журналі «Знання» у Харкові. Потім його вірші та оповідання друкувалися в низці пресових видань, як ж. *Плуг, Універсальний журнал, Червоний шлях, Гарт*. Перша збірка віршів вийшла у В-ві «ЛіМ» у 1930 році, а в 1932 р. у В-ві «Рух» — його комедія на три дії.

Але в 1933 році, коли почалися масові арешти, розстріли, Калиновський з обережности припиняє писати аж на 13 років. Більше того, він на деякий час навіть виїхав поза межі України. Тільки по війні, опинившися в Австрії, він відновлює свою творчість. Так у 1946 році він

видав на циклостилі збірник оповідань «Чарівна дружина».

Потім письменник переїздить до Аргентіни і в 1947 р. перевидає свою «Чарівну дружину», а в 1958 році вона вийшла третім виданням уже в Америці, у збільшеному розмірі. Ще в Аргентіні вийшла збірка «Байки та сатири» під псевдом Іван Евентуальний, у 1950 р. опов. «Поразка маршала», «Пахощі» (1956), «Володар страх» та спогади «Будні советського журналіста» того ж року.

Переїхавши до Америки, видає там ще 13 книжок, зокрема велику збірку оповідань «Невигадане» (1967), «Розмова з минулим» (1971) та повісті – «Між двома смертями» (1964 — про часи нім. окупації) та «Пригоди Рубенса» (1968). Незабаром появилися: віршована поема «Хам» (1970), поезії «Про радість і біль» (1970), сатиричні вірші та проза «Проти шерсти» (1952), «Сатири» (1971), збірка актуальних мініятюр «Міркування серйозні, менш серйозні і так собі» (1971), а під псевдом Андрій Чечко друкує книжку «Записки слідчого» і, мабуть, остання «Корабель без керма» (1977).

Творчість А. Калиновського (Галана) характерна своєю простотою, читабельністю, умінням цікаво розповісти. В Австралії була низка книголюбів, що чекали на кожну книжку Галана. Не даром про його творчість писали рецензії та відгуки ціла низка авторів: Гр. Шевчук, В. Сварог, Зосим Дончук, Ю. Мовчан, Дм. Чуб, Галина Кошарська, Юрій Тис та інші.

Надзвичайно товариський, приємний і дотепний, він приятелював, зустрічався або листувався з Уласом Самчуком, Мар'яном Дальним, Ігорем Качуровським. В. Гайдарівським, Дмитром Чубом (листовно) та іншими.

Письменник Юрій Тис, пишучи передмову до великого зб. оповідань Галана «Невигадане», дав дуже вдалу характеристику його як людини: *лагідний, товариський, щирий, чистий душею. І завжди такий же однаковий, як і його літературна творчість*, про яку казав: *Персонажі оповідань Галана знаходяться здебільша в загрозливій ситуації, а небезпеку створює пануюча суспільна система, проте і в тій тяжкій ситуації автор завжди знаходить іскру надії.* Також Ю. Тис підкреслює *лаконічність його*

стилю, чіткість характерів, гостроту сюжету, творчу майстерність...

Можна додати, що Анатоль Галан був добрим майстром багатьох романтичних чи любовних оповідань, сюжетів, чим теж приваблював читача. Умів Галан висміяти як підрадянську дійсність, русифікацію, безголов'я влади, так не шкодував фарб висміяти і поцейбічне життя; гонитву за долярами, підлабузництво, сварливість, пиятику тощо.

У 1968 році, даруючи мені свою збірку оповідань «Невигадане», він написав на титульній сторінці: *Дмитрові Нитченкові, дорогому другові й кумові (бо приймав крізь віконечко Видавництва свою першу дитину-збірку, що звалася «Мечем по вузлах»). З нашого «меча», правда, нічого не вийшло. Добре, що хоч «вузол» не затягнувся на нашій шиї... і другу половину життя маємо змогу жити спокійно.*

На жаль, по смерті цього талановитого автора його ніби всі забули. Не згадують його чомусь і на рідній землі, шукаючи більш сенсаційних творів, що були написані на еміграції. Проте, він заслуговує на більшу увагу і глибше дослідження його творчости.

* * *

Дорогий Друже! Нью-Йорк, 2. 5. 1961

Вибач, що довго мовчав. Цьому причиною — різні життьові турботи, особливо підготовка до зміни місця осідку. Десь за тиждень я покидаю Нью-Йорк і повертаюся знову туди, де живе моя донька з родиною, а саме до м. Рочестеру. Після міркувань і вагань вирішили з жінкою, що нема рації нам, старим, відділятись від свого роду, і хоч Нью-Йорк значно цікавіший від Рочестеру, мусимо з ним попрощатись. Раніше виправданням була праця за фахом («Прометей»), тепер же це в минулому, а будь-яку працю можна знайти скрізь. Крім усього, в Рочестері значно здоровіше підсоння. Він, Рочестер, стоїть на березі озера Онтаріо, недалеко від Ніяґарського водоспаду, там не така спека влітку, а зима — справжня, з глибокими снігами й морозами, як на Україні...

Між іншим, Ти в останньому своєму листі писав про Олега Музиченка, як про ренеґата... Це не відповідає дійсності. На службу до «старших братів»пішов Юрко Музиченко, а Олег, як і раніше, стоїть на українських позиціях, виховав доньку українкою, а його дружина (галичанка) взагалі, не могла б і подумати про «зміну віх».

До мене час від часу заїздить Василь Гайдарівський (Ти його мусиш знати по Форсту), він багато пише, але досі не має виданої тут книжки. Здається, останнім часом знайшов собі якогось спонсора, любителя української літератури, і той допоможе йому у виданні.

Взагалі письменники наші «нидіють», бо нема в них ані умов, ані перспектив. Американську людність опанував бізнес, гонитва за матеріяльними благами зробила колишніх ідеалістів черствими і байдужими до духовних «дерзань». Це дуже прикре явище, але нічого не вдієш. Очевидно, так мусіло бути.

Бажаю здоров'я, пиши.

З пошаною А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже Дмитре! Рочестер, 29. 5. 1965

Вибач за свинство себто за довге мовчання. Ти підштовхнув мене своїм листом. Я вже на пенсії і звідси маю час на листи. На пенсію (неповну) пішов передчасно, бо за американськими законами, неповна дається в 62, а повна в 65. Відношення неповної до повної складає 80%. а сумарно (моя особисто) дорівнює 61 дол. 10 центів. Сума, як на тутешні умови, мізерна, та що зробиш. Уже несила моя була тягати 500-фунтові тюки. Відтягав два роки і — вистачить. Якось у дальшому даватиму собі раду.

Зате зактивізувався творчо. Закінчив повість між двома смертями (з часів німецької окупації), друкується в нью-йоркській газеті «Наша Батьківщина». Буде надруковано половину. а потім перерветься і видасться окремою книжкою.

Друга повість гумористична під назвою «Пригоди Рубенса». також готова. За неї йдуть торги. Я хочу як гоно-

рар 300 примірників для себе, а мені говорять — дорого. Отже хай покищо полежить. А які умови для видання книжок в Австралії? Чи ніяких?

Власне, осе й є те єдине. що мене цікавить, чим я живу тепер. Поза творчістю жодних захоплень у мене нема. Жевріє маленька надія на те, що лопне проклята советська система, і ми ще побачимо нашу Україну. Адже ситуація тепер досить грізна. В повітрі пахне війною. якщо не ядерною, то звичайною. А коли СССР встряне в неї (з-за В'єтнаму), я переконаний — полетять догори ногами і Брежнєви, і Косигіни, і Мікояни. Все ж війни не хоче ніхто. *Братній в'єтнамський народ*, скажемо, для українського народу — дуже далекий, і хай він собі процвітає окремо. а не на крові української молоді. Досить її випили німці.

Не догадуюсь, про яку зустріч Ти пишеш. Може про з'їзд українських еміграційних письменників. Я там (у Нью-Йорку) теж чув. Бачився з Василем Гайдарівським, з Л. Полтавою (Твої форстівські знайомі), ну, й з іншими. З'їзд, як з'їзд. Поговорили, зідхнули й розійшлись. Тепер, правда, є деяке пожвавлення серед літературної братії. Творимо Літературно - Допомоговий Фонд, апелюємо до громадської свідомости, хоч вона й заросла американським товщем. Не знаю, як в Австралії, а тут попит на книжку з кожним роком меншає, і скоро, мабуть, книжки читатимуть самі письменники. Прикро, але так воно є. Доба паскудного «телевіжену» й не менш паскудного джазу захоплює все більші позиції. Свиняче рохкання, замість співу, й барабан, замість музики, вважається модерним мистецтвом. Тяжко мені примиритися з цією «модернізацією», точніше, із здичавінням людських смаків.

Як не віриться, що Твоя дочка, оте форстівське немовлятко, вже закінчило університет. Дуже швидко йде час під чужим небом.

Не так давно до Америки приїздив Стьопка Крижанівський. На жаль, не довелось його побачити й поговорити, хоч, очевидно, він би нічого «забороненого» не сказав.

Тут тепер весь час ідуть дискусії: зустрічатися з висланниками советського режиму чи не зустрічатися.

Я в цьому питанні придержуюсь середини — не за і не проти. Бо — іноді зустріч може принести обопільну користь. Наприклад, у Торонто гостили сов. поета й лікаря Віталія Коротича. І винесли враження, що він далеко не стовідсотковий прихильник режиму. Звичайно, тут може й маскування, але... ставитись із недовір'ям до всіх підсовєтських українців не випадає, бо й ми прекрасно знаємо, як доводиться «лавірувати» в умовах «бдітельного» партійного ока.

Чому в мене ще один псевдонім? Тому, що розумний розуміє, а дурень — ні. Слідчий, на думку пересічних обивателів, мусів належати до еліти, себто до партії. Я в партії не був і одного дня, та спробуй доказати, що ти не верблюд... Отже, щоб не вішали собак на шию, я й віддав перевагу новому псевдонімові перед знаним уже літературним прізвищем. Взагалі я аж ніяк не хворію на славолюбство.

До громадської праці я охолов, хоч і перебуваю в чині голови місцевого ДОБРУСУ*, енергійно берусь лище за Літературно Допомоговий Фонд, щоб підтримати старих і хворих колег, дати їм змогу побачити при житті свої видрукувані твори, бо ж вони, по-моєму, будуть найповажнішим внеском еміграції в справу боротьби з чортківським московським наїзником. А покійному Симоненкові варто поставити найкращий монумент за його відверто убивче для «вождів народу» слово.

На цьому бажаю Тобі здоров'я. Вітай родину.

Твій А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 20. 5. 1966

...Симоненка я прочитав із захопленням. Шкода, що помер, бідолаха. Це був би, мабуть, сучасний Шевченко, з вогненним, картаючим словом. Ми ж можемо сказати

---

* ДОБРУС — Добровільне Об'єднання Бувших Репресованих СССР

представникам комуністичної влади: А що, «товариші», допомогла вам ваша пропаґанда? Ось як дивиться на речі молоде покоління, як воно сприймає вашу «щасливу» дійсність. Тут, звичайно, можна ще додати вислів із листа запорожців: Місяць на небі, число в календарі, день в нас такий, як і в вас, поцілуйте і т. д.

«Тіней забутих предків» не бачив, бо до Рочестеру вони не доходили. Натомість, іде «Доктор Живаго» й я піду, подивлюсь, як він виглядає. Чомусь у мене до Пастернака більш симпатії, ніж до Шолохова, хоч він і напівземляк (по матері, українець). Але як же він, зараза, картав на 23-му комуністичному з'їзді засуджених інсурґентів, себто, Синявського і Данієля. Мовляв, коли б ви виступили з антисовєтськими речами раніше, за Сталіна, була б вам «шльопка». І шкодував за тією «шльопкою», падлюка, голобелевський лавреат.

Микола Степаненко, мабуть, «запанів», бо має тепер титул професора й викладає десь в університеті, очевидно, славістику.

А про своє життя, дорогий Друже, мені майже нема чого розповідати. Дістаю 70 дол. пенсії, суму досить мізерну, як на американський маштаб, але на долю не скаржусь. Все ж таки 70 дол. не лише дорівнюють, а й перевищують місячну платню совєтського робітника, що заради цієї суми надриває собі жили. Міг би, правда, десь підробити, але «нацо і поцо», як кажуть поляки. Мені. на мої особисті витрати, вистачає, малих дітей не маю, а про онуків нехай дбають батьки.

Пишу я не дуже багато, і не кожний рік книжка, як Ти зазначаєш. Ще є в мене повість «Пригоди Рубенса» і «в роботі — Роман без героя». Тема — таборове життя, але воно в мене лишило не дуже приємний спогад. Не тому, що доводилось там іноді голодувати й носити «лахи» з чужого плеча, а через хамське ставлення своїх таборян. Боюсь, що ця річ буде досить різкою. А щоб Тобі була зрозумілою моя образа, наведу один епізод: Зустрічає мене одного разу в Інсбруці покійний Мосендз і каже: *Пане — колего, ми там тільки що ухвалили видати вам керпакет, ідіть, заберіть*. І я пішов. А був голодний, як цуцик, і вже дорогою уявляв собі, яке то буде задоволення, коли приїду (я жив за 27 кілометрів від Інс-

бруку) і привезу додому харчове підсилення. А «пан магістер» в Українському комітеті мені кажуть: *Жодного керпакета для вас не маємо. Це— помилка.* Ну, тоді вже я спалахнув. Стукнув кулаком по столі й кажу: *Щоб зараз же був отут пакет, бо інакше розтрощу всю вашу канцелярію...* І уяви собі, пакет негайно появився. Та хіба мало було таких випадків? Аж згадувати не хочеться.

В поточному писанні обмежуюсь дрібничками для «Мітли» або «Лиса Микити». Не раз уже казав собі: *Покинь! Адже це нічого не дає тобі.* А потім починається самокритика. *Ти ж здібний. сучий сину, лиши по собі якусь пам'ять. Адже й діди, що садять дерева, не думають про те, що вони не їстимуть їхніх плодів, але ж садять.*

Наша «політична еміграція» зійшла на пси. Міняє старі хати на модерні, потрясає пачками долярів, благополучно їх пропиваючи, а від книжки і взагалі від національної справи відмахується: *Нащо мені це?!*

Прикро, але що зробиш? На світі, взагалі, небагато ентузіястів існує й процвітає, як писав Фрідріх Ніцше, *остання людина, яка дивиться і моргає.*

Тож хай собі моргає. Нічого в житті не зміниш і не поліпшиш без втручання якихось понадприродніх сил.

На цьому бажаю Тобі всього доброго. Вітай родину, пиши. Твій

А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 6. 9. 1959

Мабуть, мені судилося в кожному листі перед Тобою вибачатись. Але що зробиш? «Труднощі росту» відновленого, перехворілого й ще не досить здорового «Прометея»*. забирають у мене весь денний і вечірній час, оскільки я — *один за всіх.* Дехто, можливо, називає мене тим іменем, яке починається з літери «с». Погоджуюсь і

---

* «Прометей» — Це був часопис «Український Прометей», що виходив у Детройті в 1950 році, де співпрацював А. Калиновський.

з цим, бо місяцями мовчу. Тобі ж дуже дякую за пам'ять і турботу. Між іншим, Ти даремно розрахувався зі мною «в ажур», бо я хотів (і писав Тобі про це) робити взаємні разрахунки книжками. Нагадай мені, будь ласка, скільки є в мене Твоїх книжок. Оті дитячі, що Ти прислав мені раніше, вже, здається, продані через кольпортерів, але я десь загубив записану кількість. Останні ще лежать, бо нашій публіці влітку книжок не показуй, навіть сердяться.

Використав у «Прометеї» статтю про поворотців на «родіну», а про Кобця було в мене раніше. Так само не міг помістити «Українські видання в Австралії», бо це ж довгенький перелік і має реґіональне значення. Українська хроніка, написана Тобою, пішла давно, і це, власне, найбільше мене б цікавило. Взагалі, Австралія — екзотична країна, там,мабуть, що ні крок, то й сюжет. Тільки сюжет для оповідання, а не для газетної статті.

Перечитав ще раз Твого листа від 5-го серпня. Тоді «Прометей» ще не виходив (була перерва аж півтора місяця) й музична хроніка затрималась. Але я пропущу там дипломатично дату й використаю.

Мушу спочатку продати *Твої* книжки, а тоді вже можу вислати на обмін власні. Публіка, мабуть, хоче бути дурною, чи це тільки в нас, в Америці. Вона легко пропиває десятку за вечір, а витратити одного доляра на книжку — шкода. І стає прикро. Значить, «битіє», справді, визначає свідомість. На чорта ж книжка, коли перед очима є *телевіжен* з різними *шовами*.

Я все ж таки, не зважаючи на *непоплатність* книжкової продукції, бахнув збірку сатир, гуморесок і пародій. Хай декому засвербить у носі.

Життя моє досить одноманітне. Іноді купаюсь в океані, а то хтось підхопить бідного редактора та й промчить трохи по Америці. Здебільша ж, сиджу за машинкою й вистукую рядки, щоб заповнити «Прометея».

З сумних новин є та, що помер Михайло Ситник на 39-му році життя. Казав йому: *Миша, не будьте свинею, та ви ж маєте величезний талант, а п'єте, як кінь у спеку.* Згорів. Так само помер Олексій Запорожець-Девлад, хоч тому вже було біля 75-ти років.

Карпенко-Матня-Криниця в Чікаґо, але чомусь до мене не озивається, хоч раніше (минулого року), ми з ним мали жваве листування.

Готуємося до зустрічі Нікіти. Хто з обіймами, а хто тухлими яйцями. Читав недавно листа з Полтави. Вона, очевидно, також потрапила в число столиць, бо нікого не «приписують», навіть дочку*, що після закінчення навчання в інституті, приїхала до батьків. Отже, вона живе нелеґально. Який жах! Взагалі, лист такий одвертий, що аж дивно. Чи людина з відчаю начхала й на цензуру, чи там ця цензура дивиться на листи крізь пальці.

На цьому бажаю Тобі всього доброго. Вітай дружину, дітей і онуків. Пиши.

Твій А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 5. 11. 1963

Поперше, взаємно вітаю Тебе з Різдвом Христовим і з Новим Роком, бажаю, щоб Ти, вкупі з своєю родиною, ріс, цвів і підскакував до 100 років, а після того 50 років рачки лазив. Так колись казали в нас на Чернігівщині, батьківщині моїй і славного Павла Григоровича Тичини. Між іншим, з Тичиною я випив не одну чарку (бож він учився разом з моїм старшим братом), але його тоді тяжко було збагнути. *Великий мовчальник* — як кажуть. Говорив про все, що не торкається політики, а далі — зась! І все таки, його брат (Іван, здається), який при німцях був якоюсь персоною, а потім пішов у священики, вцілів і тепер живе добре. Значить, була й тоді «протекція». А мого брата розстріляли, бо він (наївний

* З метою змішування населення. отже русифікації, щороку з України, згідно статистики, забирали до технічних шкіл до Росії близько 200 тисяч молоді, яка там русифікувалась, бо їй заборонено було повертатися на Україну. Те саме робилося і з українцями, що закінчували вищу освіту в Росії.

чоловік) казав, що на старосту при німцях його обрали, і тому, мовляв, він не несе за те жодної відповідальности.

А як я його просив: *Колю, тікаймо, та ж я маю транспорт* (коня), *діти в тебе дорослі* (близнюки по 15 років), *що тобі губити?*

Ні, вперся, як чурбак, говорив: *Я нічого злого не зробив тут, на старосту мене обрали й тому не мають за що карати.* Лишилася тепер його жінка з двома дітьми (вже дорослими, звичайно), син, племінник мій, одружився, має також сина племінниця, здається, неодружена, працює на заводі.

Про все це в замаскованій формі написала мені моя сестра з Києва, і в тому листі я побачив: Не турбуй нас, дорогий брате, живи собі в Америці, а нам треба якось жити тут. І я перестав писати.

Ти, правда, досить довго мовчав. Чому? Невже маєш аж таку тяжку працю, що не дозволяє на листування? Щодо моєї долі, то вона таки, справді, з мене посміялася. На старості літ (60 років) піднесла до «ранґу» вантажника, або грузника. Отже як це Тобі не дивно, але ж старий Евентуальний рухає щодня 100, 300, 600 і сімсот-фунтові тягарі. Спочатку думав, що здурію, а потім... людина не свиня, все переживе. Призвичаївся, зміцнів на м'язах, і коли одна молоденька жінка хотіла з мене посміятись і сказала, що я, рухаючи такі великі вантажі, навряд чи піднесу її 150-фунтове тіло, зразу підлетіла аж під стелю, так кінчився міт про слабов'язого інтеліґента. Отже кожна річ має свою негативну і позитивну сторону.

Добре, що Ти не відмовився та й знову очолив австралійсько-українську Педагогічну раду. Я також викладаю в місцевій школі українознавства вже кілька років, хотів її кинути, але бере жаль: при чому — тут діти, на кого ж їх залишу? У нас з педагогічними кадрами дуже скрутно, власне, ніхто не хоче йти на ту невдячну працю. Отож і терплю покищо.

Як швидко йдуть роки, ота «крихітка»*, що народилась (здається в Форсті), вже вчиться в університеті, а

* Мова про мою молодшу дочку Галю (тепер Кошарську).

дід Дмитро, очевидно, розповідає старшим онукам, як жили колись люди в Україні.

Між іншим, був я на ансамблі Вірського, досить довго з ним особисто балакав. І на мене Вірський справив найприємніше враження. Я сказав йому: *Передайте нашим людям, що, крім співчуття, ми до них нічого не маємо.* А він подивився на мене якось сумно і відповів: *Дякую, передам, тільки не всім, а своїм друзям...* Це було в Чікаго, року Божого минулого.

Ну, що ж Тобі ще написати, дорогий друже? Став я вже старий, як собака, маю вже 60 років, але Богу дякувати, слабощів не відчуваю. Власне жити лишилося (повноцінним життям) не більше 10 років, а потім уже треба збиратися в «космічну» путь. Між іншим я вірю в безсмертя душі, бо для Космосу примістити кілька сот мільярдів людських душ — то є ніщо. А моя велика приятелька письменниця Цуканова вірить в реінкарнацію* й переконує мене, що ми зустрінемося колись у *цьому* світі. Добре, — кажу, — зустрінемося, але ж, можливо, ви будете квіткою, а я собачкою і... підніму на вас ногу... Тоді вона (п. Цуканова) каже, що для гумориста нема нічого святого, й у кожному випадку він знаходить причину для сміху...

Що ж такий я є козак душею, очевидно, нащадок отих «сміхунів», що казали, вмираючи: *Приїздіть же, хлопці, наступної весни та добре погуляйте.*

І на тому, дорогий мій друже, ще раз бажаю Тобі здоров'я та всякого успіху. Вітай дружину, дітей, онуків, а коли діждешся, то й правнуків. Не забувай, пиши.

Твій вірний однодумець А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 15. 11. 1966

Давно вже вислав Тобі особисто свою нову книжку, а листа ніяк не зберусь написати. Лінощі здолали!

А як Твої справи? Що пишеш, чи готуєш до друку? Я мрію про видання збірки новель, але солідної, сторі-

---

* Перевтілення. Перехід істотного духового ядра людини по її смерті в тіло іншої людини для вирівнювання гріхів померлого та вирівнювання долі нової людини (З релігії буддистів та теософів).

нок на 400. Веду переговори з одним видавцем, може, й клюне. Маленькі книжечки (цуцики) мене вже не цікавлять, хочу виплисти на ширші води. Добре було б проникнути в американську пресу, та це належить до сфери «мажень сцєнтей ґлови». В американській пресі теж панує «каста». Вона живиться з видавничого жолоба й затуляє всі підходи до нього. Хібащо потрапиш дати якусь аж надто оригінальну річ, ніколи не чувану досі.

Тиждень тому був на з'їзді українських журналістів Америки й Канади. З'їзд відбувався в м. Торонто. Особливих вражень з нього не виніс, панувало відоме «словоговорення». а конкретного — кіт наплакав.

Якщо Ти дістаєш одумівську «Молоду Україну», то незабаром прочитаєш там мій переклад з російської, але про Україну, повість під назвою «Фрида». Надзвичайно цікава й повчальна в відношенні розуміння теперішнього стану в Україні.

Життя моє не відзначається барвами. Маю переважно сірий буденний колір. Іноді, правда, збираємося вузьким колом (мистецтволюби), щось читаємо, обговорюємо, сперечаємось... Оце й уся розвага.

З України пишуть... про погоду. Хваляться, що все мають і в той же час ентузіястично дякують за підтримку одягом. Мабуть, зміни там не дуже радикальні.

Переглянув оце три томи творів Довженка і, крім «Зачарованої Десни», особливого враження не дістав. Значить, є добрі моменти (кадри), та все просякнуто такою ортодоксальною «совєтчиною», що мимоволі напрошується іронічна усмішка. Може, тому, що я ніколи «совєтчини» не сприймав поважно і, як писав Остап Вишня, «На службі вірував, а дома — ні». В кожному разі, й Довженка з його великим талантом з'їв режим. На цьому бажаю Тобі всього доброго. Привіт родині, напиши.

Твій А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 4. 2. 1968

Дякую Тобі за поздоровлення, хоч, власне, й поздоровляти нема з чиме Це не 25 і не 35 літ, а роки, так би мовити, «преміяльні» (після 60-тки), і скільки їх буде відпущено долею — хто зна. У кожному разі, як казав по-

кійний І. Багряний, *Треба до останнього тримати хвіст бубликом.*

Не знаю, що Тобі порадити відносно альманаху. На Твоєму місці я щотижня бомбардував би Гленіна листами з наростаючим лайливим тоном, бо де ж то бачено, щоб дістати гроші, а тоді 9 місяців «ні пари з уст». Я зі свого боку напишу про це Гленінові, бо маю якесь відношення до «У. В.» — редагую там літсторінку.

Дуже похвально, що Ти уклав «Український правописний словник». Це не кожен утрапить, тут потрібна, крім фахових знань, велика «усидчивість», а в мене, наприклад, її чортма. Це Вас двоє таких Несторів-Літописців — Ти й Ігор Качуровський. Той уструґнув «Строфіку» на 355 сторінок (чи Ти її маєш?) і, як і Ти, зробив поважний вклад в українську культурну скарбницю,

Відносно ж розповсюдження тут словника, то, мій друже, повір мені, в цій сонній провінції ніяка книжка не йде, а тим більше — наукова.

«Хам» повернувся в цілості. Між іншим скажи щиро свою думку: чи варто пускати його в світ? Я свідомий того, що віршований виклад дуже простий, теж мало образів, метафор та інших поетичних прикрас, але *фактичний матеріял* те все (по-моєму) виправдовує. Хам і хамська епоха триває і триватиме ще, мабуть, довго. Отже, пізнання цієї епохи, як, скажемо, пізнання епохи Пушкінської через Євґенія Онєґіна, може говорити в користь моєї... не поеми, а «віршованого роману». Будь ласка, в наступному листі приділи цьому питанню кілька рядків.

Я вже Тобі писав, що десь за пару місяців вийде моя збірка оповідань під назвою «Невигадане». Вона матиме 300 400 сторінок й, очевидно, не для експорту, бо ж дістаю всього 300 примірників, мною оплачених, і розіпхаю їх на американському терені. Тобі пришлю тільки авторський дарунок.

Натомість, теж за пару місяців вийде моя розвагова повість «Пригоди Рубенса». Тут уже нічого не доплачував, а матиму 200 примірників «гонорару» і можу Тобі прислати з пару десятків для розповсюдження на австралійському континенті, якщо Ти на це погодишся.

У попередньому листі Ти писав мені про нетактовне ставлення до Тебе з боку Волиняка. Це йому якісь віжки

попали під хвіст, бо досі тої брутальности до будь-кого я не помічав, за винятком, розуміється, його полемічних статтей. Правда, він охолов і до мене, оскільки я не даю матеріялів до «Нових днів». Але ж доки давати за «спасибі»? Хай не плаче, що йому трудно, а матиме і зрозуміння для автора та бодай символічно компенсує його працю. Взагалі ж не звертай уваги на те «брюзжання». Хай собі воює з бандерівцями, та католиками, а нам в ту кашу лізти не слід. Ще б чого не вистачало!

Цього року сповниться 25 літ, як я та, мабуть і Ти, залишили Україну. Ніколи ми її не забудемо і не відречемося, але хай мені Бог простить, я щасливий, що не пробляю «Історії партії», не повторюю, як попка, в старших клясах школи: *Основа пролетарського гуманізму міститься в словах Горького: якщо ворог не здасться, то його знищують.* Теж мені гуманізм!

Америка добра тим, що тут до тебе нікому нема діла. Не роби злочинів, і ніхто не замахнеться пальцем на твою особу. Спи спокійно, пиши, що хочеш. І до американських порядків — байдужі. Але роки неспокою вносить «чорна проблема» З нею, правда, занадто вже носяться, а чорні — живуть аніскільки гірше, від білих і часто зовсім безкарно їх тероризують. Між іншим недавно чорні побили Василя Гайдарівського. Вимагали від нього грошей на вулиці (двоє), а він, як писав мені, згадав, що він з Донбасу, та розмахнувся й учистив одного по вуху, ну, й почалась баталія. Врешті поліційне авто забрало всіх до тюрми. Василя потримали ніч і випустили, а «партнерів» (уже відомих поліції) лишили для дальшого дослідження.

На цьому покищо бажаю Тобі й родині Твоїй здоров'я. Не забувай!

Твій А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 29. 6. 1968

Кілька днів тому вислав Тобі свою нову книжку під назвою «Невигадане». Чомусь мені здалося, що я пишу лист до Тебе, не врахував, що книжка йтиме не менш місяця, і подякував за надісланий Тобою «Правописний

словник» та «Новий обрій». А дякувати повинен тепер, у листі, який Ти отримаєш за тиждень.

Отже ґратулюю за таку солідну працю, як Словник. Ти маєш «пекельне» терпіння, я, зокрема, на такі речі нездібний. Розуміється, словник не книжка, його одразу не прочитаєш, але час від часу корисно туди заглянути, навіть тому, хто добре знає мову. Мені зокрема треба було перевірити ім'я Олександр (так називається мій онук). Так ось у Тебе ОлександЕр, а у Грінченка Олександр. І я досі не знаю, на чому зупинитись, який автор з якого доцільного правила виходив.

Виявляється, що у Вас там сконцентрувався досить поважний гурт письменників, і Австралія, як кажуть, не вдарить лицем в грязь.

У нас же, хоч і існує письменницьке об'єднання «Слово», кожен працює як кустар-одинак і, за висловом Ігоря Качуровського, пише «на свій смак і шляк». Іноді, правда, збираються «орли бойові», поговорять, роздушать по чарці та й знов на своє сідало. Я живу на відлюдді, в провінції, досить далеко від Нью-Йорку, центру нашого духовного життя, виконую обов'язки Нестора-літописця... І, все ж таки, не здаюсь. Після «Невигаданого», десь восени пришлю Тобі розвагову повість «Пригоди Рубенса», що друкується в Канаді. Між іншим, написав своєму видавцеві в Буенос Айресі, щоб вислав на Твою адресу 10 примірників «Невигаданого». Це небагато для Австралії, думаю, що я Тебе не дуже обтяжу. Ціна 3 дол. (бо 320 ст.). Якщо ж це на Ваші умовини занадто, пусти по 2.50. За видання я, розуміється, доплачував із власної кишені.

Я колись просив Тебе, друже, написати свою думку про «Хама». Адже Ти його читав і скажи відверто, чи варто друкувати? Це — річ давня, написана ще в таборі під враженням недавно пережитого. Тепер я б уже писав інакше, бо «виріс». А все ж таки, чи не є той «Хам» відбиткою чвертьвікового панування більшовиків на Україні? Саме з цього «пізнавального боку» я і вважаю, що віршована повість має право на життя.

Дочка Твоя Галя, народжена, здається, в Форсті, дуже симпатична та й здібна. Чи не успадкувала, бува, батьківський талант? А Ти вже сивий, як голуб.

Швидко йдуть літа, особливо після сороківки. Вистрілило нас, як з гармати, в чужий світ, покрутило та й

поставило на ноги. Тебе в Австралії, а мене в Америці. Прикро бути відірваному від свого ґрунту, і все ж таки, коли згадаю минуле, не хотів би його повторити. Досить такого хамства.

Тепер, правда, на Україні подуло новим вітром. Торкаються таких слизьких речей, за які раніше належав концтабір або й куля в потилицю. Дай Боже, щоб змело з лиця землі всю ту погань, що під маркою «робітничо-селянської» влади вмостилась на шиї нашго народу й поганяє ним.

Чи я висилав Тобі «Записки слідчого»? Якщо ні, напиши, я вишлю авторський примірник. Уже цих книжок лишилося з десяток.

Отже в кінці березня цього року відбувся мій «ювілей» — 65-річчя і 40 років «літературно-танцювальної» творчости, як написав у «Нових днях» Волиняк. Вечір, завдяки добрій підготовці, удався. Було 150 осіб різного звання і фаху, від професорів до звичайних робітників, з якими я свого часу працював. Це, мабуть, перший в історії випадок, коли вшанували ЖИВОГО письменника і співали йому не «вічная пам'ять», а «многії літа». Рочестер під цим оглядом дуже людяний.

Цікаво мені прочитати весь, а не в уривках, «Собор» Олеся Гончара. Його тепер б'ють, бо вислизнув з-під нагляду «генеральної лінії». Та й справді, як вона (генеральна лінія) могла переварити такі слова: *Хотіли зробити море (про Кахівку), а зробили болото. На всю Україну смердить. Пілоти носи затикають, як летять над ним.* От тобі й «непомильна» партія.

Пиши, дорогий друже, час від часу. Бо листи — моє задоволення, так, ніби бачу того, хто пише. Бувай здоров! Вітай родину, а Галі скажи, що українські письменники можуть вирости і за кордоном.

Твій А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 12. 9. 1968

Чи одержав Ти мою авторську збірку «Невигадане», а також 10 примірників для розповсюдження від видавця.

Я покищо «кріплюсь», до лікарів не ходжу, а вживаю кожного дня як профілактичний засіб цілюще зілля *Звіробій* або *Христова кров*, або (по-німецьк.) *свято-Іванівську капусту*. Не знаю, чи є те зілля в Австралії, а якщо є, обов'язково пий його настій (на водичці) і не матимеш клопоту ані з шлунком, ані з серцем. Крім того, кажуть (написано в науковій медичній статті), що *Звіробій* не дає розповсюджуватись в організмі ракові.

Отже покищо живу, навіть п'ю горілку, настояну на *Звіробої*, а коли нема такої, вживаю її в *голому* вигляді, розуміється, в межах мінімальних, не більше півкварти...

Тепер на черзі в мене видання розвагової повісти «Пригоди Рубенса». Думаю, що десь за три місяці Ти її отримаєш. Але скільки, крім авторського примірника, Тобі прислати? Маю надію, що повість читатиметься з цікавістю.

Як Тобі подобається окупація Чехословаччини? Це підтвердило слабість проклятущої совєтської влади, яка може триматися лише танками й «істребітелями». Хотіб би я дожити до того часу, коли від «робітничо-селянської» не лишиться й духу, а натомість прийде справжня народна влада Соборної України.

Москалі (білі) скачуть навколо національного питання. Деякі (мудріші) пригадують ленінське «самоопредєленіє, вплоть до отдєленія», а дурні, закукурічені, змагаються за «єдину-неділиму». Думаю, що з того нічого не вийде. Чому якийсь трьохмільйоновий народ має право на самостійність, а 45-мільйоновий ні? Прийде час і, як писав Тичина, *буржуїв* (москалів) *за буржуями будем, будем бить*...

Відійшли вже «останні могікани»: Тичина, Рильський, Сосюра. Це все ж таки велика втрата для українського письменства,

Пиши, дорогий друже, не забувай мене, бо ж наше життя вже на схилі й тому особливо цінною є пам'ять близьких приятелів.

Твій А. Калиновський

Дорогий Друже, Дмитре! 29. 12. 1968

Чомусь Ти остаточно замовк. Навіть не повідомив про одержання моєї книжки-дарунка та 10 примірників такої ж книжки безпосередньо від Середяка. Розуміється, то слав Тобі не Середяк, а я в надії, що Ти зумієш розповсюдити, точніше, здати до крамниці.

Що ж у Тебе нового? Десь я читав про одруження Твоєї доньки Галі. Аж не віриться, що так швидко проминув час і ми вже не тільки батьки, а й діди.

Ти, очевидно, вже давно прочитав «Собор» Гончара. На мене він справив колосальне враження, саме тому, що вперше за 50-тиліття дияволської влади насмілились так добре дати їй по морді. Молодець Гончар! Нема сумніву, що 97% населення України поділяють його думки.

«Лихо з розуму» — то вже інша річ. Купка героїв вирішила не здаватись до кінця, діяти за принципом: краще вмерти стоячи, а не на колінах. Колись вони потраплять в пантеон слави.

Вчора й сьогодні відбувалась річна зустріч письменників, що належать до літорганізації «Слово». Запрошували й мене, але я не поїхав, бо ж це 480 миль і взимку не дуже приємно робити такі мандрівки. Відгукнись.

Твій А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу! 8.9.1974

Читаю я Твого листа й дивуюсь: Двомісячник книги... Доповіді в клюбі... Виїзди для доповіді на літературні теми... Нічого цього в нас нема і не передбачається. Повний застій. Я вже давно махнув рукою й на громадську діяльність, і... на власну творчість. Колись писав Тобі, що збирався видати повість, але зрезиґнував з цього наміру, бо просто не в силі розповсюджувати свої книжки порядком «примусового асортименту». Ще й досі у мене на горищі лежить порядна купа книжок, і єдине, що я можу й хочу — це розкласти багаття в залізній діжці й кинути туди всі свої книжкові залишки.

Тепер про автобіографію. Друже мій, не забудь, що в мене в Україні ще лишилась численна рідня, і я не хочу,

щоб її терзали через мене, Адже у них, у тих сучих синів кагебешників є правило: «Прощаем, но не забиваем», себто вони мають «книжкову палату» з описом кожного видання, і вона їм допоможе *не забути.* Між іншим одна моя знайома, дружина лікаря, була в Україні, а перед її приїздом викликали в КҐБ її племінників і сказали:

— Нам відомо, що незабаром приїздить до вас ваша американська тітка, так ось ми радимо вам з нею не зустрічатись. Зрозуміло?

Проте, один з племінників не послухав, відповів:

— Це моя власна справа.

І навіть не пішов на працю, щоб зустрітися з тіткою.

А в чому її вина? Вона співала в Київському оперному театрі під час німецької окупації. Розуміється, в Україну я мандрувати не збираюсь, але мій «дух» у вигляді книжок, здебільшого антисоветський, там, очевидно, є, і споріднення зі мною являється злочином... Найкраще «вив'язався» з того (хоч я й не просив і не підказував), д-р Іван Овечко, копію статті якого тут додаю. Тут навіть не фігурує моє правдиве прізвище, а Галана, хай вони шукають вдень із вогнем, холера їм у пельку.

Дивує мене також, де Фокшан узяв мої «сатири»? Це ж моє власне видання, мною оплачене, і нікому я не доручав його розповсюджувати. При нагоді спитай, будь ласка, у Фокшана, хто йому ті «сатири» прислав?

Я цілий місяць не був в Рочестері, відпочивав з дружиною в канадському лісі, розуміється, не під соснами, а в вигідному котеджі нашої племінниці. Там же захопила мене й вістка про смерть мого доброго друга В. Дончука. Ще так недавно (рік тому) були ми з дружиною присутні на його 70-літньому ювілеї, мав він так багато творчих задумів, казав, що його мати прожила 99 років, а він також сподівається дійти до цієї цифри, і ось — усе обірвалось.

Що тут нового? Василь Барка запустив собі бороду й вуса. Модерністи пишуть ідіотські вірші. Графомани наводнюють сторінки «союзових» газет.

Прочитав, бувши в Канаді, книжку Антоненка-Давидовича «В літературі й коло літератури». Цікава. Також прочитав Смолича «Розповідь про неспокій». Ну, що ж, Смолич «режимний письменник», і особливої щирости в

нього нема. А Віктора Некрасова таки вислали за межі СССР. Для нього це краще, але для руху спротиву — ні. Мороза й інших, очевидно, не випустять.

Тим часом бажаю Тобі всього доброго! Привіт родині!

Твій А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Вчора зустрічали Новий, 1975, у добрій компанії. Веселились і дуріли, не зважаючи на поважний вік. Знищили порядну кількість шампанського. Словом, почали приємно, а як буде далі — хто зна. Не дано людині врозріти майбутнє.

Мандрівниця Зоя вже, очевидно, вдома, в Австралії. Між іншим, я написав про неї таке:

КУЧЕРЯВІ АРАБЕСКИ І КУЛЬТУРНИЙ ДИМ
(Замість рецензії)

Від культурних арабесок —
Кучерявий дим.
Він показує до плеса
Стежку молодим.

А у старших викликає
Мелодійний чих,
Особливо у трамваї,
Коли люд затих...

Кучерявий дим загоїв
Ностальгійний зуд,
З чим вітаю милу Зою,
Зоєчку Когут.

Бажаю всій родині Нитченків, у Австралії сущій, здоров'я і повного успіху в життєвих справах.

А. Калиновський

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу! 19.12.1974

Народився я точно 22-го серпня 1901 року. Старий, як собака! Це все офіційне. А неофіційно — живий, здоровий покищо, чого й Тобі від душі бажаю, Була в мене Зоїчка Когут. Посиділи пару годин при чарці. Зоя вживала коньячок, а мені того вечора «не йшло», і я обмежувався пенсіонерським, слабеньким вермутом. Зоя цікава, розумна жінка, з тих наших «підспудних» талантів, яких так рясно є на Україні, тільки вони привалені брилами дурацької ідеології й не можуть себе проявити.

Я теж не знаю, чи буду на з'їзді письменників, хоч від мене Нью-Йорк і недалеко, 7-8 годин їзди автобусом або поїздом. Не люблю всякої шумихи офіційщини, бахвальства «досягненнями». Краще бути Нестором-літописцем, творити в своїй келії і... не вимагати компліментів, бо від них ані холодно, ані гаряче...

Аж не віриться, що та крихітка, Твоя дочка Галя, народжена в Форсті, вже має двох дітей. Недарма писав Маяковський:

И вся жизнь пройдет,
Как прошли Азорские острова...

Життя кінчається, мій друже, хоч про це й не хочеться думати. Слава... Що таке «слава»?

Від всіх нас лишиться рядочок могил
І вічна пам'ять... на тиждень.

Це сказав відомий Тобі філософ Іван Евентуальний*. Але хай буде, як буде. Все ж таки, за Кнутом Гамсуном, нам пощастило *наступити дияволові на хвіст*, якоюсь мірою копнути дракона, що досі порядкує на Україні й не хоче відмовитись від того порядкування, від необмеженої своєї влади.

Бувай здоровий. Привіт родині.

З дружньою пошаною А. Калиновський

P.S. Додаю вірш «За мирне співіснування», може десь надрукуєш.

---

* Іван Евентуальний — це псевдо Анатоля Калиновського, як і Анатоль Галан та Андрій Чечко.

Іван Евентуальний

ЗА МИРНЕ СПІВІСНУВАННЯ

Хто і днями, і ночами
Сушить мозок над кличами
Про добро і мир усім?
Це — московський побратим.

Хто підклав під Київ міни,
Як тікав від гільотини
Перед Гітлером дурним?
Це — московський побратим.

Хто у Вінниці тортури
Переніс у Парк культури,
Жах і смерть сховав під ним?
Це — московський побратим.

Хто в Катинському лісищі
Офіцерів польських знищив
І на німців звалив грім?
Це — московський побратим.

Хто під той воєнний клопіт
Зжер тихенько пів-Европи,
Став Атіллою новим?
Це — московський побратим.

Хто в Іраку без кінджала
Короля забив Фейсала,
Встановив там свій режим?
Це — московський побратим.

Хто Тібет скрутив за роги
Далай Ламу вигнав з нього,
Залишаючись святим?
Це — московський побратим.

Хто для вільного ще світу
Десь петлю готує скриту,
А слова вважа за дим?
Це — московський побратим.

19. 9. 1976

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Що ж це Ти «заплошав»? Здається, крім очей, на якусь іншу хворобу не скаржився, і раптом... Чи не привіз Ти тієї хвороби з Ґвінеї? Бажаю Тобі скоріше її позбавитись та написати добрий художній репортаж про свою мандрівку в ту екзотичну країну. А дівчата там, з листівки судячи, непогані, навіть симпатичні, особливо, коли б не було навколо білих спокусниць...

Поясни мені, будь ласка, що то за Товариство ім. Святослава Завойовника в Сіднеї. Я одержав звідти запрошення вступити в члени їхньої Фундації, відповів, що не всуплю за роками і станом здоров'я, а вони оце знов прислали подібне запрошення. Там порядкує якийсь Міщук. Хто він є?

Взагалі ж, нікуди не хочу вступати. Ще по інерції належу до УРДП та до Т-ва Прихильників УНР і — годі.

Десь незабаром має вийти одна моя книжка в Арґентині. Так само «в роботі» й друга але разом я їх не пущу, бо тяжко розповсюджувати. Треба, щоб була перерва принаймні на протязі півроку.

На звороті цього листа прочитай гумореску з третьої книжки, що буде називатись «Про все потроху». Це в правдивому світлі наш, так званий, Народний Союз. Може він існує і у Вас під якимсь іншим соусом.

Усе ніяк не відважусь зробити операцію катаракти. Поки одне око бачить добре, не хочу поспішати, як кажуть, *встигну з козами на торг.*

Моє 75-річчя відзначили в канадському лісі досить весело. Був Самчук з дружиною, поети Б. Олександрів і В. Скорупський, всього 22 особи. Бажали «многих плідних літ», а я тільки посміхався. Які вже там, до біса, плідні літа! Аби не хворіти й не лазити рачки.

Майбутнє еміграційної літератури, по - моєму, дуже сумнівне. Не знаю, як в Австралії, а тут від української книжки відмахуються всіма силами — на користь національної бари... Крім того, я зовсім не бачу письменницького доросту, бо, очевидно, нікого не вабить цей невдячний і неоплатний фах. Мабуть, ми «останні могікани»,

що присвятили себе письменству й досі за нього тримаємось, «разсудку вопреки, наперекор стихиям».

Недавно прочитав «Бодался теленок с дубом» Солженіцина. Ну й молодець! Ніхто так повно не розвінчав совєтську систему, як він. А три томи «Архипелага» — це величезний основний кілок у її могилу. Натомість, колишня жертва «психушки» Леонід Плюш справив на мене неґативне враження. «Я марксист, я атеїст»... Для чого це? Чиї симпатії він приверне подібною заявою? Досить уже нам того марксизму!

Чи живий ще і чи пише Тобі Антоненко-Давидович? Я десь читав, що переслідують і його сина за якісь там «гріхи».

Між іншим, один мій приятель (росіянин), який і одного дня не був під Совєтами, так схарактеризував найновішу еміґрацію звідти: «Это моральные калеки. Они изуродованы советскими условиями жизни. Советский режим создал не только новый класс, как говорит Милован Джилас, но и нового рядового гражданина: он хитрый, изворотливый, вороватый, подозрительный, лицемерный, трусливый и безмерный лентяй. Он уверен еще, что без перечисленных человеческих «достоинств» прожить невозможно. В этих условиях блата он родился, вырос и жил».

Можливо, що ця характеристика слушна. Адже ми вже давно «звідти» й не знаємо, чим живе сучасна підсовєтська людина.

Взагалі ж, нічого цікавого в нашій Америці нема. Багато шуму перед виборами нового президента. Кандидати аж присідають та вихвалюють себе й свою політичну програму, яка має ощасливити людство...

На цьому бажаю Тобі здоров'я і всього доброго. Привіт родині.

Твій А. Калиновський

* *

9. 11. 1976

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Твої листи завжди приносять мені задоволення, нагадують, що маю десь добрих, незрадливих приятелів і не самітній у цьому байдужому, еґоїстичному світі. Розумі-

ється, я нічого не маю проти видрукувоння мого, присланого Тобі дружнього шаржу на «братів-письменників» з деякими поправками...

Саме тут, друже, й є зрив, який Ти мені приписуєш. А в мене ритм не ламається, якщо чергувати наголошені й ненаголошені:

А Чуб Дмитро побув в Новій Ґвінеї
І надивившись на голих дівчат,
Заглибився в «Псалтир,» «Четьї Мінеї»,
Щоб вигнати з душі солодкий чад.

Крім технічної побудови, треба ще брати до уваги й те, що слово «голеньких» звучить дотепніше й «невинніше», ніж «голих».

Даю ще деякі пояснення шаржу. Шерех видав одну річ під назвою «Не для дітей», а тепер (у моїй уяві) він пише «Для дітей», себто не спішить на берег, де *дикий камінь і письмовий стіл.*

Світлана Кузьменко (дружина Б. Олександрова) черпала свої сюжети в Талалаївці — селищі, що лежить в Каліфорнії, названому так першими українськими поселенцями.

Ганна — це Ганна Черінь — плодовита поетеса, що за одну добу написала 50 віршів. Своєрідний дивний рекорд! Тут я мимохіть пригадав, як П.Г. Тичина радив мені особисто не поспішати, казав, що він над найменшим своїм віршем працює два тижні. Я, сприймаючи все гумористично, хотів сказати: Це ж, Павле Григоровичу, не творчість, а висиджування ж... Але не сказав, побоявся розсердити «авторитет».

З Яром Славутичем я зустрівся тільки раз, у м. Чікаґо. Казав, що живе краще, ніж секретар обкому на Україні. Запрошував до співпраці у його «Північному сяйві», але я так і не зібрався щось туди надіслати.

Не думаю, що дурна стаття Онуфрієнка була причиною. Качуровський і мені відповідає через три-чотири місяці, а Олександрів взагалі не любить писати листів.

На звороті шлю сатиру на Колянківського. Спочатку хотів надіслати йому й десь видрукувати, а потім передумав. Він все ж таки колись зробив мені прислугу: видав мої «Записки слідчого», ще й заплатив мені 200 прим.

книжками. Тепер у нього явно просоветська настанова, та хрін із ним, хай робить, як хоче.

«Корабель без керма» (повість) друкується в Нью-Йорку, але вийде в наступному році, в середині або в кінці.

Було б добре, коли б Ти прилетів на з'їзд. Я буду обов'язково.

Щодо очей, то вони покищо в тому ж стані: одно око діє, друге — ні. Операції не радять робити в холодну пору, бо погано гоїться. Мабуть, відкладу до весни. Все інше в порядку, навіть не віриться, що мені 75.

Я прочитав три томи «Архіпелаг Гулаг» і «Бодался теленок с дубом». Надзвичайно цікаво. Постарайся прочитати також.

На цьому бажаю Тобі здоров'я і всього доброго. Привіт родині.

З дружньою приязню А. Калиновський

Додаток: вірш ред. М. Колянківському.

Іван Евентуальний

РЕДАКТОРОВІ М. КОЛЯНКІВСЬКОМУ В АЛЬБОМ
(Відповідь на статтю «Дисиндетизм — не наш ідеал»)

Тепер подумайте, Миколо,
Чи є у вас самих той глузд?
Казали в нас: — Оце полола,
Та й виполола власний гудз...
Дисидентизм — то є незгода,
І він геройству дорівня,
Там, де для бідного народу
Єдиним доказом — брехня.
На прю з брехнею стали люди,
Що, врешті, побороли страх.
Невже ми і Мороза будем
Так розбирать по кісточках?
І Марченка, і Чорновола,
І всіх, хто мучиться в «раю»?
Негарно, друже мій, Миколо,
Ви думку виклали свою.

Ви щось наплутали спросоння:
Хто дисидент, той не герой.
У вас (даруйте!) пустодзвоння,
«Задор горячий, молодой».
Хотіли вдарить по коневі,
А розчахнули воза спід.
Скажіть, не криючися, де ви
Взяли, що Солженіцин жид?
І Сахаров, і Плющ, і інші,
Суцільний, бач, синедріон.
А може ми й Дзюбу припишем,
І Стуса втягнем в цей циклон?
А, зрештою, яке нам діло,
Хто повний жид, а хто півжид?
Чому аж так це заболіло
Якась провина чи ганьба?
Хіба у змішуванні крови
То ж наші лиш були готові
У рівних спин шукать горба.
Нема чого переглядати
Світогляд власний назагал,
Я з тими, хто попав за ґрати,
А в чому ж ваш є ідеал?

* * *

Іван Евентуальний

ІНШУРАНС — МИСЛИВЕЦЬ

На прибулого до Америки, ледве він встигне привітатися з близькими й приятелями, зразу ж насідають, так звані обезпеченеві організації.

— Ви мусите застрахувати своє життя!

— Для чого?

— Як для чого? А раптом ви за тиждень помрете?

— Ну, то й помру. Кому від того збиток?

— Родичам Вашим, пане, родичам. Тут, в Америці, можна жити, а ось умерти — Боже борони. Це такі витрати, що... Між іншим, страховка ця, чи іншуранс дуже

дешево коштує, десь 2 дол. 50 ц. на місяць. Запишіться на 1000 дол. і можете вмирати спокійно. Навіть за тиждень після запису ви, тобто ваша родина дістане повну тисячку. Ну?

Подумає прибулий та й скаже сам собі:

А й справді, всі ми під Богом ходимо. Стукне тебе якесь дурне авто й — до побачення... на тому світі.

— Отож, записуєтесь?

— Та пишіть уже.

Прибулий, розуміється, всіх іншурансових тонкощів не знає. Він не знає, що можна записатись на 15, на 20 років і... на ціле життя. Останню категорію забезпеченеві організації якраз найбільше полюбляють, бож менше шансів програти, і тому часто вписують свого нового підопічного, кандидата в покійники, на доживоття, навіть не питаючи, згідний він, чи не згідний.

Минає, скажімо, 20 років. Тисячний іншуранс давно виплачено, вже набігла й друга півтисячка, а ти платиш, як миленький... Зрештою нерви не витримують, і постарілий член забезпеченої організації питає:

— Я ще довго платитиму?

— До кінця життя. Ось тут записано...

— А ви мене питали про згоду?

— А хіба вам не казали?

— Нічого не казали!

— Це прикро. Мусіли сказати. Та вже нема ради. Платіть!

— Знаєте, що? — вибухає спантеличений клієнт іншурансового закладу, — котіться ви від мене під усі вітри й поверніть мій внесок.

— Повернути? Можна. За розрахунком на сьогоднішний день вам належить 435 дол. 15 центів.

— Та ж я сплатив півтори тисячі...

— А в нас такий закон. Якщо застрахований вибирає свої гроші передчасно, до смерти, ми платимо йому одну третину. Треба було застрахуватись на певний термін, скажімо, на 20 років...

— Але ж ви нічого не казали...

— Це прикро!

— Для вас, чи для мене?

— Очевидно, для вас. Однак, не журіться. На останній конвенції нашої всім відомої і всіма шанованої масової, дружньої, братньої забезпеченевої організації вирішено дати пільгу клієнтам, які досягли 80 років, не брати з них місячних внесків, а покривати з клієнтової дивіденди.

— До якого ж часу покривати?

— Доки житимете. Хоч і до ста років.

* * *

29. 9. 1976

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Дякую Тобі за чека (позавчора одержав), а перед цим — за додаток до «Вільної думки», де видруковано Твою статтю вро мене. Радію, що Ти вже позбувся своєї хвороби й почав писати Новоґвінейський репортаж. Чому мовчить Кислиця, не знаю. Я з ним не в контакті.

Школа, що в нас майже нема журналів. «Овид» припинив своє існування, бо видавець і редактор його Денисюк — помер. «Наша батьківщина» збанкрутувала. «Сучасність» — в руках закукурічених модерністів. Лишається «Молода Україна» і «Нові дні», де редактори беруть собі річні відпустки. Не так було за покійного, незабутнього П. К. Волиняка. Зрештою, я вже давно зрозумів, що письменникам нема рації друкуватись ані в журналах, ані, тим більше, в газетах, краще видавати книжки.

Цього року вийде моя нова збірка оповідань під назвою «Життя», а наступного, якщо все буде гаразд, повість «Корабель без керма». І те й друге в друці, та я не хочу позначати дві книжки *одним* роком, бо трудно тоді розповсюджувати. Гумористичну збірку «Про все потроху» відкладу аж на 1978 рік.

Десь восени думаю зрізати катаракту з одного ока, а пізніше, що ще добре бачить, з другого. Отака біда мене спіткала. Взагалі ж, старости покищо не відчуваю, якихось недомагань нема. А щодо «дальшої» творчої праці (дякую Тобі за побажання!) казав сліпий — побачимо. Адже ми. на жаль, зв'язані несприятливими умовами: на-

пиши, видай за свій кошт, продай, а як не зумієш продати, склади продукцію на горище й хай її читають миші... Чи не так?

Тим часом бувай здоровий і Богом бережений.

З пошаною й дружнім привітом А. Калиновський

* * *

Дорогий Друже, Дмитре! 23. 11. 1976

Отут уже ми з Тобою, мій друже, поете й мовознавче, і посперечаємось. Поперше, ніде на Чернігівщині, на Київщині й на Твоїй Полтавщині я не чув, щоб слово «голенька» вимовляли з нагалосом на «е». А подруге, пригадую, що наш викладач мови і літератури в Ніженському Педагогічному інституті наводив *вийняткові* слова, які потребують наголосу в складі. Це — гОленький, квОленький і хвОренький. Здаєеься, були ще й інші вийнятки, та я вже не пам'ятаю. Отут і «собака зарита». Розуміється, якщо римувати з голЕнькими дівчатами, то губиться розмір і ритм вірша. То ж, Бога ради, не чіпай того мого рядка, хай буде так, як є. «І надивившися на гОленьких дівчат. Назву можна змінити, як Ти пишеш, себто, «Про братів-письменників», *дружній шарж* також на місці. І примітки можна дати.

Скорупський — поет. Має кілька збірок. Остання називається «Айстри невідцвілі», звідси і моя згадка про «Айстри».

Колянківському пересланого Тобі вірша я не показував, бо він все ж таки досить уцвивливий, а я не хочу сваритись. Хай «уструтне» ще щось подібне до «Дисидентизм не наш ідеал», отоді вже й піднесу йому дулю «по-совокупності». Дивна річ, як на советській Україні вміють обробляти людей. Це не єдиний випадок. Я вже знаю кількох, що після повернення звідти «змінили віхи», стали якщо не «про», то абсолютно невтральними.

В додаток до риб'ячого жиру, часнику й цибулі, раджу Тобі кожного дня з'їдати пів ґрейпфруту. Це, як мені казали, затримує процес очної хвороби. Я той ґрейпфрут вживаю кожного дня, по обіді. Я теж мало читаю, щоб не

втомлювати очей, а три томи «Гулага» прочитав ще до хвороби. Тепер би вже не осилив.

4-го грудня тут улаштовують мій літературний вечір з приводу 75-річчя. Ініціятор — організація Українськ-кий Золотий Хрест. Уже зголосилося 100 людей, а буде, мабуть, більше. Бажано було б, щоб і Ти прислав пару теплих слів з далекої Австралії на адресу п-і М. Повх.

На цьому бажаю Тобі всього доброго.

З дружньою приязню А. Калиновський

• • •

28. 6. 1977

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Давним давно мав я від Тебе листа, Казали, що аеролінія австралійська страйкувала, а чи це було так. не знаю. В кожному разі Ти мовчиш, і мені невідомо, чи одержав Ти «Життя» від Середяка.

В мене нічого нового нема. Останню книжку («Життя») ще ніхто не вилаяв, навпаки, всі рецензії прихильні, навіть у «Свободі», з якою я в стані холодної війни за її малограмотність, а вона, природньо, сердиться.

За два тижні збираюся поїхати з дружиною на океанський курорт. Мені він, правда, непотрібний, бож ані артриту, ні ревматизму не маю, та дружині це паскудство дошкуляє, ну, а я, як кажуть, буду «за собачку».

Після океану мій маршрут — до канадського лісу. Отам уже я буду в своїй стихії, збиратиму маслюки і підпеньки (мій улюблений спорт!), а тоді замаринуюю їх і буду вживати та частувати приятелів.

Потроху пишу, головним чином, малі оповідання, бож для «ширшого полотна» потрібні або особисті переживання, або, принаймні, розповідь про них.

Середяк повідомив мене, що незабаром припиняє видання «Мітли». Це шкода, але я його розумію. І так у нього вистачало сил видавати журнал на протязі 26 років, без якоїсь сторонньої технічної допомоги.

Моя повість друкується в одного... сучого сина. Дав йому 500 дол. авансу, а він, очевидно, їх пропив, і тепер

не спішить, себто за півтора року не склав і половини тексту. Я вже волію подарувати йому тих 500 та звернутись до Середяка, бож він ще ніколи мене не «натягнув» і додержує обіцянки.

Письменники наші мовчать, як щури в норах, мабуть, уже остобісіла ота праця «кустарів – одинаків», що не дає ані морального, ані матеріяльного ефекту.

Пиши, що в Тебе, як Твоя творчість? Читав я, що переслідують сина Бориса Антоненка-Давидовича так само, як переслідували батька. Ото ще прокляття!

Останнім часом прочитав «Мистер і Марґарита» російського письменника Михайла Булгакова. Цікава річ! Також прочитав «Большой террор» Конквіста — 1020 сторінок. Це — суцільний жах. Бажаю всього доброго. Озивайся.

З пошаною А. Калиновський

* * *

7. 9. 1980

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Давним-давно я Тобі писав. Аж соромно. Хоч, власне, нема й про що, але контакт між приятелями мусить бути, не зважаючи на всякі обставини.

Я оце два тижні провів з дружиною на океані. Купатись не купався, лише ходив по березі, бо лізти в воду, мавши спеціяльні 200-долярові окуляри, не випадає (а-нуж, загублю!), а без них я нічого не бачу. В кожному разі, обпалився добре, навіть спікся, й досі, наче риб'яча луска, злазить шкіра.

Компанія складалася з таких же старичків, як я. Була пані Чапленко, весела жінка, не під стать своєму занадто «сурйозному» чоловікові, а ще пан Валентин Сім'янцев, письменник-мемуарист, чудова людина, яка в свій 81 рік не загубила життєрадісности й охоче закидає око на молоденьких дівчат.-..

На тому пляжі можна зустріти давно бачених знайомих, з усіх кінців Америки та Канади. Деякі тримаються бадьоро, а частина вже з ціпками, постогнують і скар-

жаться на різні хвороби, зв'язані з віком. Був і Барка, але не довелося з ним зустрітись серед тисяч людей.

Чекаю з дня на день свою книжку. Чи не одержав Ти? Середяк обіцяв прислати «під ялинку», та, очевидно, дотягне до ялинки наступної.

Вся біда в тому, що в нас нема національного видавництва. Завдають тон і порядкують «приватники», щось на зразок чорного ринку або «барахолки». І ніхто про це не подбає. Газети (союзно-комерційні) заповнюють свої шпальти спогадами «з-перед» 50 років, про Бучацьку гімназію та глибокодумними статтями «як на турка стати», а конкретними справами не цікавляться.

Між іншим, позавчора прийшов до мене Ваш «Новий обрій». Ґратулюю! Ви — молодці, ворушитесь, навіть маєте молоду зміну, а в нас, в ожирілій Америці, тієї зміни нема й, очевидно, не буде, бо «розтворилася» в чужому морі.

У нас лагідна осінь. Як писав Василь Басок:

Пливуть останні дні погожі,
Такі засмаглі і веселі,
Дівчата тіпають куделі...
Пливуть останні дні погожі.

Я з нетерпеливістю чекаю на появу грибів-підпеньків. Люблю цей «спорт», себто бродити по лісі, наповнювати кошик Божим даром, а тоді маринувати цей дар і споживати. Шкода тільки, що майже відпала чарка (під гриби добре йшла), тепер навіть на весіллі й то стримуюсь. Картка, що Тобі її шлю, якраз зафіксувала весілля дітей одних знайомих. На передньому пляні я з дружиною, а там — численна публіка. Всі, розуміється, порядно підпиті й веселі.

Іноді від скуки ловлю в нашій пресі «бліх», себто перекручені слова й речення. Зайняття цікаве й повчальне...

Оце натрапив на такий віршик чомусь в російській мові:

Пьем вино за рубель сем,
Мяса, масла нет совсем,
Яйца видим только в бане,
С Новым годом вас, Львовяне!

Хоч воно й не зовсім цензурне, зате наочно показує статки-маєтки львівського населення під сонцем бреж-

невської конституції. Ох, те «сонце». Спалило Україну й пів Европи, спалило Кубу, Анголу, Етіопію, тепер палить Афганістан. Хоч так, здається, так гладко не піде, й афганці «дадуть прикурити» агресорам за їх нахабство.

Пиши, що в Тебе, чи скоро дочекаєшся правнуків. Мій внук уже незабаром матиме 31 рік, та ще й досі холостякує, бо дівчат вистачає й без одруження, порядком «вільної любови».

Бажаю здоров'я і всього доброго Тобі й Твоїй родині. Не забувай!

Твій А. Калиновський

* * *

27. 8. 1981

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Вчора дістав Твою книжку «Люди великого серця». Щиро дякую! Покищо прочитав передмову, а взагалі буде що читати. Ти молодець, не здаєшся і не складаєш зброї — пера. Так і треба.

А мені вже сповнилось 80 (аж не віриться), старий, як собака. Минулої неділі наша племінниця, Ганнуся Палієнко, влаштувала мені бучне відзначення, було понад 40 гостей, на чолі з Уласом Самчуком. Відзначення проходило в лісі, так би мовити, в обіймах природи. Не обійшлося й без чарки, хоч з мене тепер «питух» ніякий, минулося.

Балакав по телефону з Мар'яном Дальним. Він недавно перейшов операцію, жовчевого міхура, казав, що хоче відійти від «Нових днів», а на моє врохання не робити цього, відповів: *Який же буде редактор без жовчі?*

Справді, без Дального «Н.Д.» дригатимуть ніжками, якщо не помруть. А шкода, бо це чи не єдиний журнал, де можна друкуватись.

Ми тепер зайняті виданням літературної спадщини Гелія Снєгірьова. Допоможи, будь ласка, якщо зможеш, своїм авторитетом. Надходження потроху йдуть, уже маємо понад 1000 дол. Друкувати буде Ю. Середяк.

Певний, що колись у Києві буде вулиця чи площа ім. Снєгірьова. Як же він «укусив» советську владу! *Ваша конституція — брехня від початку до кінця!*

Що вони, сволочі, роблять хоч би в Афганістані! І недарма майже все населення «голосує» або зброєю, або ногами. А Польща — твердий горішок. Хотілось би розгризти, але не дав Бог зубів, та й роги в свині не виросли.

В мене нічого нового нема. Добре, що хоч можу ляпати на машинці. Пишу виключно сатиричні фейлетони.

На цьому бувай здоровий. Відгукнися.

Твій А. Калиновський

• • •

Дорогий Друже, Дмитре! 2. 11. 1981

Дякую Тобі за 49 долярів. Власне, це вже мої останні розрахунки, бо на дальшу «комерцію» нема виглядів, а головне, бракує охоти її починати. «Все минає»! — сказав цар Соломон. Минає і ентузіястичний підхід до своїх нібито важливих справ. Як висловився один філософ:

Тратиш силу, енергію, волю,
А оглянешся — все суєта.

Цікаво було б послухати Твою Лесю після її подорожі на Україну. Адже з тих дрібних спостережень можна наловити повний невід риби...

На мій погляд, совєтчина в її негативному розумінні, закріпилась, дістала «право громадянства», вже не разить так людей, як раніше. Та це й закономірно. У сучасного покоління (молодого) нема згадок про чорне минуле, війни воно не бачило, післявоєнних труднощів не переживало, це все випало на долю батьків, отієї «сірої скотини», яку привчили до покори.

Думаю, що Ти знав Олексія Полторацького (ми його звали «паничем»), який удавав із себе критика, а насправді був агентом НКВД. Скільки на його совісті зацькованих і, врешті, загиблих людей!

Мене дивує поводження, так званої, «третьої хвилі», в основному, жидівської еміграції. Вона, бач, незадоволена з того, що доводиться працювати не за фахом, бо на перешкоді незнана англійська мова, вона нарікає на труднощі в чужій країні. А як ми втікали з торбами і з мрією

влаштуватись хоча б чистіями вбиралень? А як ми не цурались будь-якої запропонованої праці?

Правду кажуть: як мед, то ще й ложкою!

В кожному разі, апетит в сучасної еміґрації збільшився, й їй більше пасує назва не еміґрант, а переселенець, ще й з претензіями.

Ну, бувай здоров, друже. Відгукуйся іноді.

Твій А. Калиновський

• • •

28. 3. 1982

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Не відповідав Тобі, бо... не було про що писати.

И жизнь его была тиха,
И он жену имэ,
И скот домашний — петуха
И курицу имел.

Так сказав поет, ім'я якого я забув. Пересилаю Тобі вирізки з газети: одну з «Народної Волі», другу з «Нових днів», де забули вказати моє прізвище (в оголошенні воно є), але нічого не скоротили. Про Барку також було надруковано в «Народній Волі».

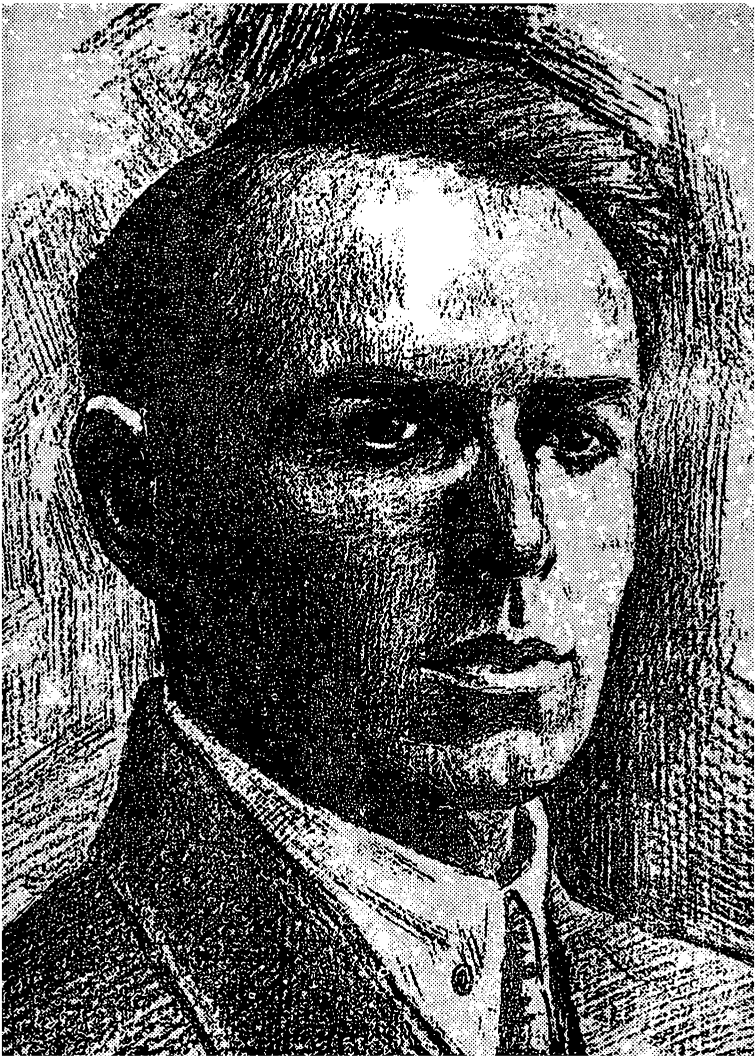
Я нічого не маю проти його грошової нагороди (5.000), бідній людині не шкода допомогти, але чотири томи «заумної» поезії мені муляють і боюсь, що не знайдеться такого героя, який би осилив...

Недавно докінчив книжку Григоренка (840 стор.) «В подполье можно встретить только крыс». Книжка цікава й щира, а головне переконлива, бо писала її людина на схилі літ, бо її з високого становища скинули в калюжу, за рецептом Грибоєдова:

Не сметь свое суждение иметь!

Брутальна совєтчина скрізь «пускається берега», не звертає уваги на те, що по чорному шиє білими нитками, яких не заховаєш.

Я тепер зайнявся серією спогадів про малознаних людей. Деякі ще живі, а більшість відійшла з цього світу. Спогади невеличкі, 3 - 4 сторінкові, але «повнокровні»,

Анатоль Калиновський (Галан)

без авторської фантазії. Хто, наприклад, знає ніжного лірика В. Баска*, в 32 роки загиблого в підвалі чернігівського НКВС. А які гарні речі він мав:

Світанок, ранок,
Поле в хвилях,
Волошки граються з росою.
Не грайтесь, каіти,
Не смійтесь, квіти,
Зітру вас гострою косою.
Зітну, посохнете під сонцем,
Не стане вас, блакитні квіти,
Без вас ще сонце в яснім небі,
І у очах її блакиті...

Є люди, що з письменством не мали нічого спільного, а проте й їхнє життя заслуговує на теплу згадку, про нього щось скаже сучасникам або нащадкам ближнім і дальнім.

Загалом чекаю весни, щоб можна було погрітись на сонечку й по-котячому помурликати. Пиши, що в Тебе.

Твій А. Калиновський

* * *

9. 9. 1984

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Дякую Тобі за поздоровлення, хоч, власне, поздоровляти нема з чим, хіба зі старістю. Що ж до «нового роману», то... *відгуляли отамани на буланих конях.* Уже не маю ані сюжету, ані бажання писати. Радий за Твою дочку, що перебрала прапор від батька на полі письменства. Хай їй щастить!

---

* Про поета Василя Баска (1906 - 1938), якого й мені доводилося бачити й розмовляти, Калиновський трохи помилився: він був заарештований, і «трійка» НКВС засудила його на 10 років концтаборів. У 32 роки він уже став інвалідом і помер на Колимі 15. 4. 1938 року. Його провиною було лише те, що походив з «куркульської» родини. Батька різстріляли, ніби за приналежність до СВУ. З того часу Василь Басок перестав писати. Він був автором трьох збірок поезій.

У нас літературне життя, так би мовити, «скисло». В моді Емма Андієвська (модерністка) з її творами-ребусами, яких і спокусливий читач не розшолопає або попросту відкладе до тої пори, коли виросте...

Читаю я тепер «Меч Арея», пера Івана Білика. Цікава книжка, де «Гатила» вийшов «Атілла», відомий нам з історії. А новітній Атілла — Черненко, як видно, на ладан дише. Якого ж чорта тоді висувать як керівника СССР? Уже із «старців» непомітно когось більш-менш відомого.

Шкода Антоненка-Давидовича, то, справді, був могікан серед старших письменників. Іноді стрічаю в пресі ім'я Сави Голованівського і радію, що він ще є на світі. Колись ми з ним щиро дружили.

Ну, друже, на цьому покищо ставлю крапку. Бажаю Тобі здоров'я.

Твій А. Калиновський

* * *

Грудень, 1984

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Вітаю Тебе з Різдвом Христовим та з Новим роком, бажаю здоров'я і ще хоч пару книжок у майбутньому.

А я писання тотально припинив, хіба нашкрябаю щось для «Нових днів» або для іншого журналу. Як Тобі подобається повернення «червоної принцеси»* до СССР? Таки яблучко від яблуні недалеко впало, спочатку лаяла «прокляту» комуністичну державу, а тоді знову потягнуло до неї. Ну, а ми, як писали запорожці, землею й водою битимемося з тобою, вражий режиме, аж поки не здохнеш.

А як там благословенна тепла Австралія? Заздрю всім, що живуть у кліматі, де нема снігу, згадую лагідну Арґентіну і... свій вірш, тоді написаний:

Сонце пряжу рожеву пряде,
Рух і брязкіт, і говір ранковий,
Милозвучніш кастальськії мови,
Крім своєї, не чув я ніде.

---

* С. Алілуєва — дочка Сталіна.

А як Твоя Леся? Вона така талановита нарисистка, і не диво, що в неї багато поклонників.

А в мене вже два правнуки, Адріян — українець і Ярема — американець, хоч мама та й батько запевняли, що він бездоганно знатиме нашу мову.

Бажаю Тобі здоров'я. Відповідай, хоч коротко.

Твій А. Калиновський

* * *

18. 5. 1985

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Ти вже, мабуть, думав, що мене чорти вхопили, але ще ні, тільки крутяться навколо. А Ти молодець, не здаєшся, як повідомляє преса, твориш далі. Що ж до мене, то я вже вибув з ладу, ходжу з ціпком, бо ноги самі не носять, а щоб написати, теж нема мови, бо не відчуваю бажання.

Дуже шкода Юрія Васильовича Стефаника, ще недавно бачили його на з'їзді, і вже нема. Усе минає! — сказав цар Соломон. Проминемо й ми, хоч тепер американські бізнесмени винайшли спосіб ховати людей у повітрі, і вони там (у безповітряному просторі) можуть «теліпатися» кілька мільйонів літ. Як же з продажем Твоїх книжок? А Твоя Леся далі пише гарні нариси? Тут недавно була дочка Драй-Хмари, робила доповідь про батька. Чи Ти його знав?

Іноді листуюся з Качуровським, а взагалі листування моє тепер дуже обмежене, бо й мої відремонтовані очі не дуже служать.

Недавно якийсь борзописець під прізвищем Іван Дузь у сов. журналі «Прапор» робив огляд еміґрантської преси «розчихвостив» усіх, в тому числі й я потрапив у «жалюгідні» капіталістичні найманці.

Звичайно, я тим не переймаюся, бо... собака бреше — вітер носить, та й чого можна чекати від наших ідеологічних противників?

Ми після тяжкої зими нагріваємося на літньому сонечку, нікуди не їдемо, бо постаріли і наслідуємо пораду Пушкіна:

Люблю я больше год от году,
Желаньям мирным дав простор,
Под утро — ясную погоду,
Под вечер — тихий разговор.

Напиши, як Ти живеш.

Твій А. Калиновський

20. 11. 1988

Дорогий Друже, Дмитре Васильовичу!

Дякую Тобі дуже за присланий чек 109 д. 75 ц. Ти маєш велику турботу з тим Двомісячником книги, але разом з тим і щиру пошану за свою громадську діяльність. У нас в Америці цього нема. Кожен дбає сам про себе, турбується лише своїми справами, а на все інше дивиться «холоднокровно».

Головне ж те, що немає зв'язку між спорідненими мистцями. Я особисто листуюся тільки з Тобою та з Ігорем Качуровським, інші або не відгукуються зовсім, або мають обмежену стандартну відповідь, мовляв, бажаю успіху і здоров'я...

Так багато води втекло, скажімо, від німецького Форсту, де все ж таки відчувалося якесь духове споріднення, ну, та й були ми молодими, вірили, що діждемось кращої зміни в житті нашого народу, а, замість цього, чорт приніс кагебіста Андропова, що розпоряджається всім «неділимим» Совєтським Союзом.

Багато ми перехвилювалися за внучку, яка вчилась у медичній школі на острові Гренада. Добре, що Америка скерувала туди своє військо, і воно вибило звідти кубинців, що хотіли на взірець Куби, влаштувати там «острів свободи», себто зробити його комуністичним сателітом СССР.

Взагалі живемо в епоху суцільних потрясень, а чим воно скінчиться, ніхто не знає, може, доживемо ще й до третьої світової війни, хоч і так уже бачили і пережили досить.

У нас тепер зима, неприємна зимова погода, а на старість хочеться тепла і сонця, всякі ж кліматичні зміни дратують.

Я написав довге оповідання під назвою «Гомо совієтікус». Старався вкласти туди й позитивні, і негативні сторони наших колишніх співгромадян. Не знаю, чи вдорається. Сюжетівназагал вистачає, особливо тягне на сатиру, бо інакше сприймати все, що робиться довкола, не випадає. Наостанку перекажу Тобі живий анекдот, себто, як шанують у нас рідну мову. Голова нашого сестрицтва, вихолошуючи свою написану промову, повідомила: *Отже, дорогі сестриці, ми замовляли в Греції пані Кадило, і тепер та пані вже прибула до нас, і її повішено в церкві.*

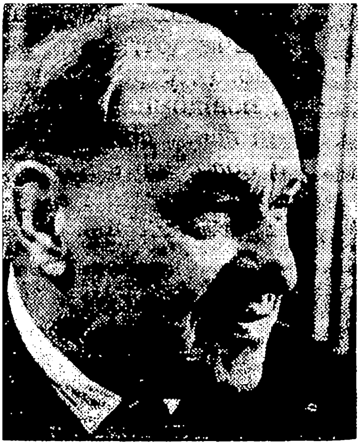
Правда здорово!? Бажаю Тобі, друже, дальшої енергії, а основне здоров'я й доброго душевного настрою.

Твій А. Калиновський

На фото: перший ряд, зліва: Дмитро Нитченко, Семен Підгайний, Юрій Шевельов, Олекса Веретенченко, та Леонід Полтава. Ззаду: Іван Манило, Улас Самчук та Григорій Костюк. Фото зроблене в Корнталі б. Штутгарту, в 1945 році.

ВОЛОДИМИР ҐЖИЦЬКИЙ
(1895 — 1973)

Зацікавленість, прихильність, а часом і знайомство з тим чи іншим автором часто залежить від самих творів. Так було і з Володимиром Ґжицьким. Прочитавши його чудовий екзотичний роман «Чорне озеро», я відразу захопився ним. А познайомитися з ним було легко: він щоразу заходив у Харкові до В-ва «ЛіМ», в якому я працював. Так і витворилися наші дружні взаємини.

Народився він в с. Острівець, Теребовельського повіту, на Тернопільщині, у родині вчителя. У 1917 році закінчив у Тернополі гімназію. Коли він був у 4-тій клясі, українську мову в них викладав відомий поет Василь Пачовський. У 1910 році до них завітав Іван Франко, що було незвичайною подією. Міський клюб був переповнений публікою. Франко читав свого «Мойсея».

У 1918 р. Ґжицький був мобілізований до австрійської армії, а по розвалі Австро-Угорщини опинився в Українській Галицькій Армії. Закінчивши офіцерську школу, був у чині підстаршини. Після одного нещасливого бою проти польських леґіонерів Галлера, коли в його сотні лишилося 7 стрільців і його чекав розстріл, він переходить Збруч і, зрештою, опиняється в Харкові.

Спершу майбутньому письменникові доводилося працювати на різних роботах: продавав газети, працював кур'єром, робітником у млині. У 1922 році вступає до Інституту сільського господарства та лісництва, закінчивши його в 1926 році. Але за фахом він майже не працював: його вабила література. Ще у 1923 році вийшла збірка віршів «Трембітні тони». Того ж року стає членом Спілки письменників «Плуг». У 1927 році, разом з іншими письменниками, що походили з Західньої України, створює лі-

тературну організацію «Західня Україна». Пізніше до неї належало 57 письменників.

У 1928 році він з двома журналістами вирушив у туристичну експедицію до Алтайського краю. Ці далекі околиці тоді приваблювали багатьох своєю чарівною природою, самобутнім життям тамтешніх людей, які ще не знали слова «злодій» і не мали замків на дверях. Це була територія Ойротської Автономної Области, де тубільного населення не було й ста тисяч. Але пізніше, в пляні змішування населення та опановування теренів інших народів, туди наїхало багато росіян, які стали там панівною частиною Ойротської автономної области. Притягували туди росіян і краса природи та курортні місця.

Поживши там пару місяців та ознайомившись з життям місцевого ойротського населення, Ґжицький повертається до Харкова і пише чудовий роман «Чорне озеро», або «Кара кол» по-ойротському, надрукувавши його у 1928 році в журналі «Літературний ярмарок». Але ред. газети «Вісті» Микола Новицький скритикував цей твір за націоналізм. Справді ж Ґжицький реалістично змалював російську національну політику в особі шовініста Ломова. Проте, після деякої переробки твір вийшов новим виданням у 1932 році. А в 1934 році під час масових арештів, коли виарештовано майже всіх письменників Спілки «Західня Україна», забрали і Володимира Ґжицького.

Після перебування в числі рабів-в'язнів на каналі Волга — Москва, його перекидають аж у заполярний терен до Республіки Комі. Там довелося йому працювати на свердловинах в бриґаді добувників нафти, будівельником, вантажником барж, в колгоспі тощо. Там же він зустрівся і з Остапом Вишнею та іншими письменниками-засланцями. Лише після війни, відбувши, замість 10 років — 21, він повернувся до Києва, а потім і до Львова.

Живучи в рідному Львові написав низку нових творів, як *Кармелюк, Опришки, Самшитовий гай*, трилогію *Ніч і день* про своє заслання та поневіряння в Республіці Комі, де він виступає як головний герой твору Гаєвський. Від 1928 року його роман «Чорне озеро» був перевиданий та вийшов разом з іншими його творами 8 разів і двічі закордоном — у Німеччині та Канаді.

Листуючись зі мною, він повідомляв, що за 2—3 тижні вийдуть з друку його спогади «Мої побратими». Але сталося падіння комуністичного керівника Шелеста, почалися знову арешти, і спогади Гжицького опинилися в архіві. Певно, він згадав у своєму творі когось із репресованих письменників, що стало причиною зняття з друку. В. Гжицький один з тих талановитих авторів, якому радянська влада не давала виявити всього свого таланту, знівечивши й життя. Помер він два-три тижні після того, як його твір потрапив під заборону. Крім того, що Гжицький був автором низки романів, він переклав також багато творів з польської мови та написав кілька п'єс. Моє дружнє листування відновилося після його повернення до Львова і тривало до смерти.

* * *

Вельмишановний Пане! Львів, 6.3. 1969

Щиро зворушений ласкавою пам'яттю про мене, сердечно дякую за цінний подарунок — Вашу книжку.

Бажаю Вам міцного здоров'я і щастя.

З пошаною В. Гжицький

* * *

Вельмишановний, Дорогий Пане! 13. 7. 1969

Не знаю як Вас кликати по батькові, тому звертаюсь не вживаною тепер у нас формою. Перш за все, дякую, що не забуваєте. Хотів би щось прочитати з Ваших творів. Маю на увазі художні, бо Ваш прекрасний «словник» у мене в особливій пошані. Маю особисту бібліотеку досить велику: чотири великих шафи. коли взяти до уваги, що почав її збирати після 1956 року, тобто після повернення до Львова*. Пишете про сім видань «Ч.О.». Коли

---

* Після 21-річного ув'язнення та заслання до Республіки Комі.

прийняти ще й два російські переклади і канадське видання, якого я не знаю, то всіх було 10 видань. Видання Регензбурське маю також. Остання книга трилогії була надрукована в журналі «Жовтень за 1965 р. в 3, 4 і 5 кн. Але окремою книжкою не вийшла. Зараз працюю над історичним романом «Устим Кармелюк». Але коли вийде, важко сказати. Можливо, у 1970 році вийде третє видання «Опришки». Книгу я Вам обов'язково вишлю, як і «Кармелюка», звичайно, як тільки вийде. Бажаю Вам і сім'ї Вашій здоров'я і щастя. Міцно тисну руку.

В. Гжицький

* * *

ВШановний Дорогий Друже! 20. 10. 1969

Дуже і дуже вдячний Вам за Вашого сердечно-зворушливого листа. Ви в Австралії пам'ятали про день мого народження. Цього не можу забути.

Буду відповідати Вам на питання: Отже в Карпатах є ще ведмеді, і не тільки, а є й зубри. Їх завезли туди, і вони почувають себе не погано у новій для них обстанові. Щодо «Чорного озера» і його перекладів на чужоземні мови, то, справді, твір не має щастя. Давно лежить переклад на німецьку мову, про це сказали мені перекладачики з ФРГ, але немає видавця. Там усі приватні видавництва, їм треба заробити, а автор їм невідомий. Вашої книжки досі не одержав, але думаю, що десь вона ще буде, може її по дорозі читають. Маю Ваш «Правописний словник». Але про це я вже Вам писав, і Ви про це знаєте.

Видавництво «Дніпро» прислало мені договір на перевидання моїх «Опришків». Думаю, що вийде на початку 70-го року. Книгу неодмінно Вам вишлю. Цікаво б прочитати Вашого вірша на честь і пам'ять І. Котляревського. Пришліть. І ще прошу написати, як Вас по батькові звати, в якому Ви віці, як здоров'я? Що з Вашими очима? Чи ж нема там відповідних ліків?

Бажаю Вам і Родині здоров'я і щастя. Міцно тисну руку.

Ваш В. Гжицький

Вельмишановний дорогий Друже! 22.2.1969

Ваші два листи. від 30.10 і 3.11 прийшли швидко, один за другим так, що не встиг відповісти на першого, тому доведеться відповідати відразу на два. Перш за все, мушу сказати, що всі листи зі статтею, за яку я дуже вдячний, і з віршами, і з «красунями» дійшли, за що дуже дякую. Дуже мені приємна фотокарточка, на ній Ваше гарне, лагідне обличчя і багато юних усміхнених личок. Тепер я уже маю деяке уввлення про Вас. Ще хочу знати Ваше по батькові. Можливо, у Вас цієї форми звертання не вживають, але у нас це вживається. Тепер хочу по порядку відповідати на деякі Ваші питання. Дітей власних у мене не було: перша дружина не дала мені їх, а друга, з якою я одружився після 25 років, привела мені свого сина, якого я виховав і вивчив. Зараз він ветеринарний лікар, має дружину і доню 4-ох літ. Це стільки про сімейні справи.

На Алтай я їздив з письм. Багмутом Іваном і його братом Йосипом. Повернувшись, написав «Чорне озеро». У своєму житті я багато праць перепробував: був шахтарем, при чому на основній роботі, був теслею на баржобудівництві, був лісорубом і вантажником, був агрономом, всіх видів робіт не перерахувати. Ось забув, що працював на бурових. що добувають нафту і шукали вугілля.

Питаєте, чи маю друкарську машинку. Міг би мати, але писати на машинці не вмію і не хочу. Шукав сьогодні книжку Смолича, яку Ви хотіли мати, але в крамницях її вже нема. Мушу признатися, що написав і я спогади про минуле, обсягом невеличку книжку. Післав одному журналові, але надії не маю, що вийде. Мої спогади теж про літераторів ї якраз про тих, яких обминув у першій книзі Смолич, головним чином про плужан. Колись може вийде. «Кармелюк» ще не в друці. Якщо і вийде в 70-му, то тільки в кінці року.

Пишете, що наближається тепло, а у нас підходить зима. Правда, осінь була дуже гарна і тепла. Сьогодні вдень було 15 ступнів Ц. Але зима не за горами. Просите фото, але щоб не було друковане. Наразі не маю, але зфотографуюсь і пішлю Вам. Тимчасово шлю невеличке,

знімався для пашпорта. На цьому й закінчу. Бажаю Вам і родині здоров'я і щастя.

З щирою пошаною В. Гжицький

* * *

Велямишановний дорогий Друже! Листоп., 1969

Ваш лист і Ваша стаття справили мені величезну приємність. Уже сама думка, що на другому кінці світу, в далекій Австралії тебе пам'ятають, радісно, а тут ще й стаття, до речі єдина в свойому роді, як у нас відзначають ювілеї в круглі і півкруглі дати, а тут відзначено навіть ювілей книжки! Дуже вдячний. Вашого вірша «Іванові Котляревському» прочитав з приємністю і запропонував одній нашій газеті, але сказали, що вірш запізнився. Може так, а може інакше. Книгу Смолича постараюсь дістати і, якщо десь дістану, то вишлю Вам негайно. Такі книжки. мемуарні, дуже швидко розходяться. Я ще не бачив книги.

Два дні тому був я у Києві. Готується до друку моя книжка «Опришки» і кілька оповідань в одній книзі. Десь на початку 70-го року повинна б вийти в світ, тоді Вам пришлю. Це буде третє видання «Опришків». Ця книга, як і «Чорне озеро» мала щастя, читали її залюбки.

Київ чудесне місто, дуже велике, гамірне. Мені довелося бачити досить багато европейських столиць, але кращої від Києва не бачив. Ще раз Вам дякую за ласкаву пам'ять... Бажаю Вам і Сім'ї здоров'я і щастя.

З глибокою пошаною В. Гжицький

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 22. 1. 1970

Вашу аерограму з новорічними побажаннями, за які складаю найсердечнішу подяку, одержав тільки сьогодні, тобто через 36 днів. Зрештою так довго йде до мене вся Ваша ласкава кореспонденція. Таким чином книжки я ще не одержав, але не трачу надії її одержати.

У цьому листі я постараюсь відповісти на Ваші питання вибачте, якщо це вийде надто лаконічно. Щодо моєї поїздки з О.Д.* помилились, їздив з іншими двома товаришами. Своє фото Вам вишлю. Дуже тішуся, що в Австралії існують українські школи, що там ще не забувають рідної Батьківщини і милої мови. Вдячний учителям і особисто Вам за працю на ниві рідної культури. У згаданій повісті багато біографічного. У шахті працював більше року. В газеті дійсно працював, але не редагував. Працював дуже недовго, усього 3-4 місяці. Новий рік зустрічав удома. На забави не ходжу, це мене втомлює. До речі, я не п'ю.

Питаєте, які письменники класики впливали на мене своєю творчістю. Улюбленим був В. Стефаник, але, крім Стефаника був Франко, з поеетів О. Одесь, Лепкий, Пачовський. Пачовський вчив мене у першому класі Станіславської гімназії. Учив української мови. Йому я також завдячую любов до прекрасного. Любив я дуже Лесю Українку, Винниченка, та всіх не перелічиш. З російських письменників обожав М. Гоголя, Чехова, з польських Міцкевича, Тетмаєра, Словацького. Їх я пізніше перекладав на українську мову.

В 1963 р. я побував на острові Куба. Жив у Гавані 12 днів, у 1965 році приїхав кораблем «Башкірія» і побував по 2-3 дні в Гельсінкі, Стокгольмі, Осло, Лондоні, Антверпені, Брюсселі, Гамбурзі, Копенгагені, Ростоці, Гданську, Гдині, Ризі. Це тривало з 29.5 по 19.6.

Коли пишеться, то пишу щодня, починаю зранку і можу працювати до пізнього вечора. Взагалі у мене правило сідати до праці щодня, але не завжди працюється плідно.

Бачив живого І. Франка і чув з його уст цілого «Мойсея». Ось і всі відповіді на всі Ваші питання. Дуже дякую за пам'ять про мене. Бажаю Вам і Родині здоров'я і щастя.

З пошаною В. Гжицький

P.S. Одержав за підписом Д. Чуб дві рецензії. Дякую.

---

* Олександер Довженко побував на Алтаї з метою фільмування.

Дорогий Дмитре Васильовичу! 18.2.1970

Сьогодні одержав Вашого листа з «Сторінкою молодечої творчости» і зразу відповідаю. Дуже відрадна справа така сторінка і величезна благородна робота. Не можу уявити, щоб десяти-тринадцяти років так добре грамотно і цікаво писали без Вашої редакції чи коректи. Бажаю Вам сил, здоров'я і дальших успіхів у цій праці.

Учора відбувся ювілейний вечір нашого найстаршого поета тов. Волощака, людини сліпої з 1914 року. Колись то на фронті першої імперіалістичної війни ворожа куля пролетіла перед самими очима і позбавила людину навіки бачити сонце і людей. Це страшна трагедія. Не уявляю навіть, якої мужності треба, щоб не покінчити з собою, а жити і ще творити!

Велика заслуга його дружини, що посвятила своє життя для нього. Мають гарну сім'ю, дітей на становищі, внуків. Йому сповнилось 80 років. Багато гарних слів було сказано на його вечорі. Признатись, схвилював мене цей вечір, адже мене через місяць майже чекає подібна процедура, а це дуже неприємна річ. Багато я дав би, щоб цього не було, але традиція, і нічого не вдієш.

За останні дні написав я новелу, що називається «Зірка». Колись, якщо її десь у якійсь газеті надрукують, вишлю Вам.

Цікавий я, чи Ви передплачуєте нашу київську «Літературну Україну»? Ще мене цікавить, але вже з іншої галузі, чи проблема кроликів ще актуальна в Австралії, чи вже ліквідували цю біду? Я люблю природу і мені цікаво, якими засобами боролись з навалою тих шкідливих гризунів? З деякими засобами боротьби я знайомий, найефективніший, здається, біологічний? Але це між іншим. У Вас весна, а у нас наступає сумна пора осені, а там і зима не за горами. Не люблю цих пір року, може тому, що в житті вже пізня осінь. До речі, є у мене п'єса під загол. «Пізньої осені», була надрукована в збірці п'єс кілька років тому. Знаю, що любите довгі листи, от я і написав довгого листа. Будьте здорові з Родиною.

Тисну руку. Ваш В. Гжицький

Дорогий Дмитре Васильовичу! 6. 3. 1970

Листа Вашого з двома оповіданнями одержав. Оповідання з приємністю прочитав. Все життя мене тягнуло в чужі сторони, головно в Африку, Австралію, Хотілося бачити людей, флору і фауну, але постарів, і юнацькі мрії не збулись. Бачив, правда, острів Кубу і легко уявив ситуацію Вашого оповідання, бо на Кубі бачив плантації тростини і ножі, якими кубинці рубають. Удава бачив також, але не на волі. Оповідання, про які згадували в попередньому листі, до мене не дійшли. А шкода.

Вичитав уже верстку «Опришків», сподіваюсь, що через 3-4 місяці одержу книжку. Тоді пришлю Вам. А наразі тисну руку і шлю Вам і родині найкращі побажання.

З пошаною В. Гжицький

* * *

Вельмишановний Дмитре Васильовичу! 14.3.1970

Нарешті, відібрав від фотографа свою карточку і з приємністю посилаю її Вам. Це найновіший знімок і близький до оригіналу. Буду радий, якщо дійде до Ваших рук. Крім аерограми від 17. 12. 69 р., я ще нічого від Вас не одержав. Довго йдуть листи, а книжки, мабуть, ще довше. Чекаю з нетерпінням виходу «Опришків», але, видно, не так скоро все робиться. Пишу зараз оповідання «Маланка». Не знаю, що з цього вийде. але пишу. У моєму селі жила колись стара дівка, Маланкою звали. Вона дала мені тему до оповідання.

У нас щонеділі передають по телебаченню т. званий «Клуб кіномандрівників». Недавно показували австралійських сумчастих звірків. Так мені захотілось побувати в Австралії, побачити їх. Я страшенно люблю все живе. Коли б там молодший, може б я добився такої подорожі, а зараз вже наче страшно. На цьому сьогодні закінчу.

Бажаю Вам і Родині усього найкращого.

З пошаною В. Гжицький

Дорогий Дмитре Васильовичу! 7. 4. 1970

Дякую за листа, писаного 25.2.70 з віршем «Поїзд до Сіднею», який я з приємністю прочитав. Не пам'ятаю, чи писав Вам, що одержав також Ваші оповідання «Розмова з папуасом» і «Це трапилося в Австралії». Прочитав їх з цікавістю, дякую. В останньому листі питали про автора «Мальви». Я сказав про це йому, і він обіцяв написати Вам про себе, отже писати про нього не буду. Одно скажу, що хлопець талановитий і перспективний. Посилаю Вам в цьому листі свою новелу «Маланка», надруковану у «Вільній Україні» 7.4.70. Буду радий, якщо Вам новела подобається. На цьому кінчу. Бажаю Вам усього найкращого.

З пошаною В. Гжицький

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 17. 4. 1970

Сьогодні одержав Вашого листа, писаного 1.4., а в ньому оповідання про ляп-ляп я прочитав з приємністю. У попередньому своєму листі я писав Вам, що вірш також дістав без пригод. Цікава Ваша згадка про лікаря Івана Сірка, що врятував чорну жінку і її сина, і тепер цей син називається Івасіко, тобто Іван Сірко! Цікаві випадки. В останньому листі я післав Вам вирізку з газети свою новелу «Маланка». Певне вже одержали?

Питаєте, що з «Кармелюком». Отже здав уже у В-во «Каменяр» тут, у Львові.. Коли воно вийде, важко навіть угадати. Обіцяють до мого ювілею, але я дуже сумніваюсь. Іваничук дуже зрадів, коли я йому сказав, що його «Мальви» цвітуть в Австралії і подобаються людям. Він написав Вам зразу листа, якого Ви також, певне, одержали?

Десь через 2-3 місяці вийде з друку книжка «Опришки» і кілька оповідань, яку я Вам негайно вишлю. В попередньому листі я, здається, описав Вам автора «Мальв». Народився він в 1929 році в Коломиї в сім'ї учителя. Невеличкого росту, гарний з лиця, чорнявий, худощавий,

зараз має невеличку борідку, як данину часові. Написав кілька повістей й оповідань. Хлопець перспективний і талановитий. Ось все, що Вас цікавило.

Міцно тисну руку. Привіт Родині.

В. Гжицький

P.S. Дуже мене втішив конверт з портретом Івана Котляревського. Молодці австралійці! ВГ.

Дорогий Дмитре Васильовичу! 23.5.1970

Учора я вислав Вам листа, а сьогодні одержав знов Вашого від 4.5. з оповіданням *За нами гналася смерть* і трьома гуморесками. Сподобалось мені оповідання, екзотичне для мене, природа описана в ньому не наша, а все ж цікава. Дуже мені сподобались гуморески. Аж кортить передрукувати їх у якійсь нашій газеті, але, мабуть, не вийде, автор не знаний. Все ж спробую. Дуже цікава вістка про Миклуху Маклая. Чи книжечка (на 75 ст.) написана українською мовою? Коли б матеріали, написав би про нього, але ж побувати в Новій Гвінеї не доведеться, а без цього вийшла б річ не правдива. Чомусь нема екскурсій у ту далеку країну, а так би хотілось побувати в Австралії і Новій Гвінеї, подивитись на ту цікаву фауну.

Ось Ви згадали про папуг, кукабар, курочок. Їх я тільки можу подивитись у телевізорі і то дуже рідко. Я писав Вам, що у нас щонеділі передають «Клюб кіномандрівників». Це дуже цікаві передачі. У першій половині наші радянські країни, а в другій — екзотика, отже іноді і австралійська фауна і флора.

Одержавши листа, я одразу подзвонив бородатому* і передав Вашу пораду зголити бороду. Зараз він не послухає, але згодом таки побачить, що вона його старить.

---

* Роман Іваничук, автор роману «Мальви» та інших цікавих творів.

Колись, у молодості, я носив баки на півночі й запустив борідку аля дядя Сем, потім, звичайно, зголив.

Питаєте, скільки сторінок машинопису має «Кармелюк». Отже 330. Як тільки вийдуть «Опришки», вишлю Вам негайно.

Оце і все. Привіт Родині. Міцно тисну руку.

Ваш В. Гжицький

*

Дорогий Дмитре Васильовичу! **28.5.1970**

Одержав Вашого листа, датованого 26.4. Дуже дякую. Постараюсь сьогодні написати довшого листа, відповісти на питання, що Вас цікавлять. Спершу: що я маю від Вас. Мушу сказати, що листи й оповідання доходять без перешкод...

Як виглядає моє щоденне життя? Ось так: встаю рано, о 6–7 год.. коли маю про що писати, пишу й до сніданку. Останнім часом я написав три новели: *Орися, Маланка,Онуфрій Дума* і *Пасажири.* Це після того, як здав у видавництві «Кармелюка». Сьогодні мав розмову з директором, обіцяв цього року видати. Закінчивши якусь річ, ходжу деякий час «порожній» і дуже його не люблю. Люблю, коли є творчий настрій. Вранці, по сніданку, іду у в-во, редакцію газети або в Спілку письменників. По обіді працюю до вечора. Увечорі звичайно іду з жінкою гуляти, кілометрів 5 туди й назад.

Здоров'я моє, як на поважний все-таки вік, зносне. Видно, й серце не погане, фактично ніяких серйозних недуг я не переніс. Не п'ю, не курю. Це мої доблесті...

Недавно, точніше рік тому, я побував у Польщі, жив у Варшаві, дивно мені було бачити чоловіків, молодих у довгих реверендах. У нас, направду, таких не побачиш. Я думаю, не образив Ваших почувань.

Питаєте, що в театрах. Театр ім. Заньковецької виїжджає на пару тижнів на гастролі, а в його приміщення приїде театр з Москви або з Ленінграда. В опері іде зараз опера Лятошинського «Золотий обруч». Ця опера була написана 40 років тому, по сценарію «Захар Беркут». Я її ще

не бачив, бо тільки разів два її поставили, але рецензії на неї гарні.

На Ваше прохання, я подзвонив Іваничукові. Він дуже втішився і дякує.

Десь за пару тижнів я, мабуть, зможу прислати Вам свою книгу «Опришки» і з ними в одній книжці кілька оповідань. До мого ювілею, як це і приємно, і сумно заразом, готуют'ся добрі люди. У шостому номері «Жовтня» буде видрукувана «Маланка», а в дев'ятому збірочка оповідань і стаття про мене. Крім того, готують теле-постановку, теж на цю тему. Працює над цим мій талановитий земляк — поет Лубківський і дружина Братуня Неля. редактор передач.

Не можу взятися до великої речі. Два роки тому почав повість на підставі подорожі, яку я відбув по Північній Европі. Я побував у дев'яти столицях, але робота не йшла. Написав 120 стор. і кинув. Чую, що не те, а фальші не виношу.

Питаєте про погоду. Мабуть, таки Ваша осінь, як наша весна щодо температури, бо краса у нас весняна. Недавно, тиждень тому, я побував у родичів, щодня ходив у ліс. слухав солов'їв, зозуль, туркавок, іволг, милувався чудовою природою. Ось Вам і довгий лист.

Бажаю Вам і Родині всього найкращого.

З щирою пошаною Ваш В. Гжицький

* *

ВШановний Дорогий Друже! 14.7.1970

Повернувшись з відпочинку над Балтійським морем, точніше з латвійської «Юрмаля» (узбережжя), а ще точніше з «Будинку творчості» в місцевісті Дубульти, застав Вашого приємного листа. Дуже дякую за Вашу участь в моїй справі, за клопоти, зв'язані з моїм ювілеєм, на які я не заслуговую.

Наші літ-спілки мають кілька будинків творчості, куди по путівках їдуть бажаючі. Я попробував північний будинок, бо спеки боюсь. Там якраз у цьому півнонсенні добре. були сонячні дні теплі, але не гарячі, як у Криму чи Кавказі. До речі у всіх тих місцевостях я вже був, і

жодна мені не заімпонувала. Як дочекаю майбутнього літа, поїду у Карпати. Там краса, ні з чим не зрівняна.

Згадавши Карпати, відповім Вам, як працював над «Опришками». Перебуваючи в Харкові з 1919 по 1933 рік включно, я дуже тужив по Галичині, по Карпатах, у яких я бував у юнацькі дні. Там зародилась ідея написати про Довбуша, і я написав роман «Довбуш». Але через пізні життьові катаклізми* рукопис пропав. Залишилось кілька розділів, які я друкував у журналі «Західня Україна». Тоді в Харкові я водив Довбуша по... карті. Повернувшись до Львова, я задумав написати «Довбуша» другий раз. Поїхав у Карпати, побував у тих місцях, де народився і воював славний отаман опришків. знайшов усі журнали, де друкувалися розділи з «Довбуша», використав їх частково, додав більшу половину нового матеріалу, а власне написав нове, книгу, назвавши її «Опришки» і чекаю третього видання, яке Вам надішлю негайно по одержанні.

Щодо Віри Вовк, то я знайомий з нею, подарував їй перше видання «Опришків». Її поезію я не сприймаю. Я люблю поезію класичну, а не штукарства в поезії, ребусів я розв'язувати не маю часу.

Щодо моїх спогадів, то, мабуть, їх ніхто не надрукує. Читати люблять, а от надрукувати... Післав їх у Харків у журнал «Прапор», післав ще в березні, але досі ніхто навіть не відповів, що одержав рукопис. Про мене буде стаття в «Жовтні». але аж у 10-му н. Там буде надруковано дві мої новели. Якщо в газеті з'явиться котра з новел, вишлю Вам.

Вам, певне, відомо, що Хоткевич також написав роман «Довбуш», але цілком в іншому пляні. Гнат Мартинович довго жив на Гуцульщині і дуже полюбив край і нарід. У нього чудові новели. Це була цікава і цінна людина. Багато він зробив для української культури. Він же написав школу (ноти) для бандури.

---

* В. Гжицький був заарештований 7-го грудня 1933 року і 21 рік пробув по в'язницях та засланнях, востанне аж у Республіці Комі, за полярним колом, працював у шахті протягом року та на інших тяжких роботах.

Тепер ще питання: як Вас по батькові? Забув, а листа, де Ви вже писали, знайти не можу, хоч бережу їх окремо. Будьте здорові, не хворійте.

Щиро Ваш В. Гжицький

* * *

Ювілейне запрошення *Без дати. 1970 р.*

Дмитрові Васильовичу Нитченкові.

Шановний товаришу!

Правління Львівської організації Спілки письменників України та дирекція Будинку вчених запрошують Вас на творчий вечір

ВОЛОДИМИРА ЗЕНОНОВИЧА ГЖИЦЬКОГО,

присвячений 75-річчю від дня народження письменника.

Вечір відбудеться 15 жовтня 1970 р. в Будинку вчених (вул. Міцкевича. 6). Початок о 18 год.

Програма вечора: Слово про письменника — кандидат філологічних наук С. М. Трофимук. Привітання. Концерт.

* * *

30. 10. 1970

Вельмишановний, дорогий Дмитре Васильовичу!

Насамперед сердечно дякую за теплі побажання в день мого 75-річчя, за статтю в газеті, за подарунок «Кольорова Австралія». Ви дуже і дуже люб'язні. Ваша приязнь просто розчулююча. Сердечна Вам дяка.

Хочу хоч частково задовольнити Ваше бажання: запит, як відбувся мій вечір. Без зайвої скромності. Мушу сказати, що відбувся урочисто, народу було багато, зал Будинку вчених не вміщав тих. які бажали мене привітати. Після змістовної доповіді кандидата наук С. М. Трофимука почалися офіційні привітання від різних установ. Художники подарували мені мій бюст, діти різних шкіл

дарували мені вишивки і квіти. Квітів було дуже багато.

Після офіційної частини був гарний концерт. В'ньому брали участь артисти опери і драми, студенти консерваторії й артисти філармонії. У дев'яти газетах, в тому числі одної польської, були статті і фото. Ваша шановна стаття десята. Одержав я 110 телеграм і 65 поздоровних листів. Сам не сподівався, що матиму стільки шанувальників. Оце стільки про вечір. По радіо були дві великі передачі про моє життя і творчість, а 2.11 має бути тригодинна передача по телебаченню.

Влітку я їздив з групою від телебачення по своїх рідних місцях і мене там знімали, а 2. 11 о год. 22,10 хв. покажуть мільйонам.

Останніми часами, може в зв'язку з цим світом (по суті неприємним, бо мати 75 років не дуже весело) я мало працював. Просто не було снаги. Думаю тепер, заспокоївшись, почну якусь працю. Думаю про спогади*. Хочу доповнити ті, що вже написав. І ще одно — хочу зібрати всі свої статті про природу, і ті, що вміщав в газетах у різні роки і постараюсь, якщо вдасться, видати окремою книжечкою.

На цьому кінчу. Бажаю Вам і Сім'ї щастя, здоров'я. А як Ваші очі? Що з ними?

Тисну руку Ваш В. Гжицький

Дорогий Дмитре Васильовичу! 6. 1. 1971

Ваш лист прийшов на самий Новий Рік. А японочка — просто чудо. Талановитий народ! Питаєте, чи я бачив щось подібного. Бачив, але коли і що не можу пригадати. Це не було жіноче личко, але те заднє тло було відтворене так, як на картці від Вас. Як її не вкрали в дорозі, аж дивно. Дуже Вам дякую.

---

* По смерті В. Гжицького його спогади потрапили з Видавництва до архіву, і ще й досі не видані.

Недавно переніс я невеличку, але неприємну операцію. Зняли мені ніготь на великому пальцеві лівої ноги. Два тижні посидів удома, бо не міг обутись. За той час викінчив оповідання. яке було закинув, бо не міг придумати кінця. Назвав його «Чужа дитина». Передав на радіо. Якщо приймуть, то сам прочитаю. Я досить добре читаю, а взагалі свої оповідання по радіо тільки сам. Якщо там пройде, віддам у «Вільну Україну». Коли там надрукують пришлю Вам.

Чого ж то «Пустинний берег» так довго подорожує? Щоб тільки де не загубився. В повісті описано двох мрійників, яким не важко помандрувати хоч на край світу. Я на цю повістку не багато важу, хоч для Вас може буде цікаво побути на півночі, особливо зараз, коли у Вас спека? До нас на Україну прийшла зима. Давно вона боролась з осінню. та не хотіла відступити панування, а довелось відступити. Снігу навалило за кілька днів гори. Усі снігочисні машини працюють день і ніч, вивозять сніг.

Свої спогади я пишу, працюю щодня, зробив собі норму, чотири листки канцелярської книги. До речі я, здається, не писав Вам, що пишу обов'язково в книзі. Навіть для малого оповідання роблю зшиточок і в ньому пишу. На окремих листках роблю тільки окремі нотатки, які потім переношу в текст оповідання в зошиті. Може все, що пишу. і не цікаве для Вас, але гадаю, що кожне слово рідною мовою, з Рідного Краю Вам повинно бути приємним.

На цьому кінчу. Здоров'я і щастя Вам і Родині у Новому році. Міцно тисну руку.

З пошаною Ваш В. Гжицький

*

Дорогий Дмитре Васильовичу! 26. 3. 1971

Сьогодні одержав Вашого листа, датованого 5. 3. 71 і зразу відповідаю, бо до Вас листи йдуть таки довгенько. Приємно мені, що повістка моя дійшла нарешті до Вас і Вам сподобалась. Щоб аж дуже, то не вірю. Повість призначалась для юного читача і малося на увазі північну

екзотику, яку хотілось показати українському юному читачеві. Тоді, коли я був у тих краях (на засланні — в Республіці Комі — (Дм. Н.) і досить довгий час прожив, бо майже чверть століття, край і люди виглядали, як я їх показав. Зараз там величезні зміни. Уже майже нема різниць між півднем і північчю, хіба кліматичні. Бурова — це свердловина, На бурових, важких «роторках і крелінах» пропрацював деякий час і в досить важких зимових умовах.

Все це, що пишете про книгу Бориса Антоненка-Давидовича і зв'язане з нею, правда, звичайно.

Кармелюк в одній книзі *Опришки* має вийти десь у травні-червні, але я не вірю. Дай Бог, щоб вийшов до моїх іменин тобто до жовтня.

Я закінчив у чорні працю над «Спогадами про минуле». Це буде книга розміром з 15 аркушів, таких як «Опришки». Спогади будуть доведені до 32 року, і це буде перша книга. Чи видрукують і коли — велике питання. Зараз я обробляю написане. Це досить приємна робота.

Цікавий, чому Ви писатимете до того «Азбуковника» (смішна назва). Чи Вас просили? Мені це було б дуже приємно. Якщо ласка, напишіть мені про це.

З першого квітня їду відпочивати над море, в Ялту. Там тепер цвіте метол, так гарно. У нас починається весна а сьогодні навіть календарна. Питаєте, чи я болільник футбола. Отже ні. Ніколи не дивлюсь в телевізор, коли грають футбол чи хокей. А на стадіоні не був взагалі.

Фізично почуваю себе незле, але літа таки дають себе взнаки. Бувайте здоровенькі. Дякую, що пам'ятаєте про мене. Вітаю Вашу сім'ю.

Щиро Ваш В. Гжицький

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 9. 7. 1971

Так, як Ви про мене, я почав серйозно турбуватися про Вас, про Ваше здоров'я. Якось справді, довго не було від Вас вістки. Сьогодні я вирішив було спитати, що з Вами, аж отримав Ваш лист, і все стало на місце. Я маю звичку відповідати на лист в день одержання, отже якийсь

Ваш лист, а може й мій, міг пропасти. Ви завжди пишете тільки про мої речі, отже вони мене засмутити не могли. Тепер відповім на основні Ваші питання. «Кармелюк» уже набраний і повинен вийти з друку через два місяці. Вийде в одній книзі з «Опришками». Не задоволений я з редакції, але що маю робити.

Післав я до Києва свої мемуари. Називаються «Великий сонях», а в дужках «Спогади про минуле». Хто читав, кажуть, що цікаве, а що скаже видавництво — не знаю. В друге видавництво післав переклад з польської «Пасажирка» Зофії Посмиш. Автор цієї повісті, дуже цікавої, до речі, просиділа тут роки в таборі знищення в Освенціні. Книга про цей табір.

Працював я над перекладом з приємністю. Зараз уже не маю нічого під руками, і це мене турбує. Закінчую перероблюю «Кару». Повикидав усі нашарування редактора і повість має інший вигляд. Думаю включити її в «Повісті і оповідання», які погоджуються видати в майбутньому році «Каменяр».

На з'їзді я був, маю на увазі київський, бо на московському не був. Зі Львова їздило всього три делегати. Коли прочитав, що у Вас почалась зима, то у самого мороз пішов по шкірі. Не люблю цю пору року. У нас почалось літо.

Цікавий, що про мене кажуть у тому «Азбуковнику»? Чому не енциклопедія, а якесь надумане слово? Я думаю, що Ви мені напишете, що там про мене буде.

Отже я наразі почуваю себе не погано, чого. як кажуть, і Вам бажаю! Міцно тисну руку.

Щиро Ваш В. Гжицький

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! 9. 3. 1972

Листа, а через день другого з рецензією, одержав. Дуже сердечно дякую. Але спершу хоч з запізненням, поздоровляю Вас з днем народження і славним 65-річним ювілеєм, бажаю Вам довгих літ здоров'я, творчої праці і щастя.

Вийшла у вид-ві «Каменяр» в серії «На добрий вечір», моя книжечка «Побачення». Вислав я її Вам два

дні тому, 27. 2, але гадаю, що лист дійде до Вас швидше, ніж бандероль.

Дуже вдячний, що популяризуєте мене серед прогресивної публіки, хоч може це мені і не на користь*. Я вже писав Вам, що у в-ві «Радянський письменник» лежить запланована до друку в 73 році моя мемуарна повість «Великий сонях», а у вид-ві «Дніпро» — переклад «Пасажирки» Зофії Посмиш (з польської). Ця річ має вийти цього року і, як вийде, вишлю Вам. Але коли це буде? На книжку доводиться чекати довгенько.

Зараз я працюю над повістю з сучасних часів. Пишу і питаю себе, чи ця тема буде кому потрібна? Словом пишу без ентузіазму. Почав я її кілька років тому, кілька разів починав і кидав, тепер знов узявся, а чи докінчу, певності не маю. Прийшла весна, скоро літо, кудись треба б поїхати, щоб нових вражень набратись, а ще досі не маю жодного плану. На море їхати не хочеться, санаторії покищо не для мене, не люблю я режиму санаторного, тягне кудись в ліс, в тайгу, а куди — сам не знаю. Можливо поїду на Волинь, на озера, а може в Карпати. Мені доконче треба якоїсь переміни в моїм монотоннім міськім житті, інакше я вже нічого не напишу. От такі мої гаразди. Здоров'я покищо дописує, за це дякую долі. А так що буде — побачимо.

Ще раз дякую за Вашу прихильність до мене, за Ваше добре слово. Ще раз бажаю Вам здоров'я і щастя. Міцно тисну руку.

З великою пошаною В. Гжицький

---

* Аналізуючи листи В. Ґжицького, можна спостерігати, як вони щодалі стають обережнішими. Відлига закінчилась: 25-го травня на засіданні ЦК партії України «звільнили від обов'язків» першого секретаря комуністичної партії Петра Шелеста, а призначили В. Щербицького. Почалися арешти та переслідування письменників. І трохи наполоханий Гжицький, побоюючись, що за листування зі мною може принести йому халепу, в одному листі навіть натякає, що «ми фактично незнайомі». Тим часом у пресі появилися гострі напади на книжку П. Шелеста «Україна наша радянська», що вийшла в 1970 році тиражем 100 тисяч примірників. Найбільше закидали Шелестові за те, що він дуже звеличив минуле України, а особливо Запорізьку Січ.

Через цю атмосферу листи почали надходити рідше і значно стримані.

Дорогий Дмитре Васильовичу! 4. 5. 1072

Сьогодні одержав Вашого листа, датованого 18. 4. і зразу ж відповідаю, бо листи йдуть таки поволі. А що книжка дійшла і то досить скоро, я дуже радий. Приємно було б прислати Вам більшу книжку, на жаль, нема. Хоч я не трачу надії, що цього року вийде, якщо не власна книжка, то хоч мій переклад. Я Вам дуже вдячний за Ваші турботи щодо мене. щодо реклями (пробачте, це не відповідне слово). але наразі не знайду іншого. Та й заголовок статті такий великий. Що ж, дякую ще раз.

Ви знаєте, що це справді неприємно, коли люди пригадують світові, скільки людині літ, але без цього, видко, не буває. Люди прихильні нам роблять. перш за все. приємність собі самим, і даремно ми із цим боремось. Я, наприклад, просив не робити мені ювілеїв, але не помогло! Вже тут кілька таких свят відбулось у Львові.

Ви такий активний працівник, що стільки у Вас сил і енергії. Хай Вам її вистачає на довгі роки. Щодо моїх, як Ви ласкаво назвали, полотен, то їх дістати неможливо. Мої книжки, на щастя, на полицях не залежуються, навіть ця маленька. що у Вас, давно вже пішла з крамниці.

Тепер щодо «Довбуша» — Гната Хоткевича. Цю книжку зараз важко дістати, але щоб хоч трохи зреванжуватись, посилаю Вам її, з моєї бібліотеки. Книга досить велика, буде що читати. Свої враження від книги, від її спеціяльної мови мені напишете. Мені здається, що Вам важкувато буде читати, але побачимо.

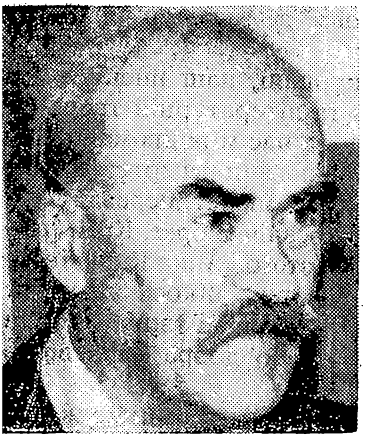
Він дуже любив гуцулів і прекрасно вивчив їх мову. Зрештою, Ви читали «Камінну душу», то пам'ятаєте його стиль. Зараз понесу на пошту листи і вкину, то швидше дійде. Тільки б книга не пропала, більше вже її не дістати!

На цьому й закінчу... До речі пригадав. У Львові йде моя п'єса «По зорі», написана в 1924 році і відновлена в честь піонерської організації.

Бажаю Вам і родині доброго здоров'я.

З щирою пошаною Ваш В. Гжицький

ОЛЕКСА КОБЕЦЬ (ВАРАВВА)
(1889 — 1967)

Олекса Варавва був знаний в літературних та читацьких колах. як Олекса Кобець, бо під цим псевдом друкував усі свої твори. Особливо — він став широко популярний по виході його знаменитого твору «Записки полоненого».

Народився він 27 березня 1889 року у славному Каневі в бідній селянській родині. Від 14 років віку він уже мусів сам заробляти на прожиття та згодом ще й допомагати матеріяльно батькам. Перше його оповідання «Під Новий Рік» було надруковане в газеті «Рада» в 1912 році, а в 1913 році вийшла його перша збірка під назвою «Ряст», де було поміщено 54 вірші.

З вибухом війни 1914 року він потрапляє на фінський фронт, де брав участь у жорстоких боях, а потім на півдні України, в Карпатах. де біля с. Буянів, Жидачівського повіту попав до австрійського полону і перебував у таборі в Фрайштадті. де зібралося близько 20 тисяч полонених — українців. Там дозволено було розгорнути національно-виховну і культурну роботу. Олекса Кобець став у центрі цієї праці. Туди ще були запрошені читати лекції професори: С. Смаль-Стоцький, О. Охримович, М. Сімович, М. Чайковський та інші.

В цьому таборі Кобець написав патріотичну п'єску «В Тарасову ніч», що й ішла не тільки в таборовому театрі, а (заходами Союзу Визволення України) була видана в 1917 році у Відні, й на сценах України. Поставив її й Микола Садовський у своєму театрі в Києві. В тому ж 1917 році у Відні вийшла його збірка віршів «Під небом чужим», яка була перевидана пізніше в Києві.

По війні Кобець повертається до Києва, де закінчив Вищий економічний інститут. У 1922 році стає редактором літературного двотижневика «Нова громада», в яко-

му друкувалися тодішні письменники Б. Антоненко-Давидович, Гр. Косинка, В. Підмогильний, Мих. Грушевський, Аг. Кримський, Є. Плужник та інші. Щоб придушити цей літературний рух, журнал разом з його редактором влада перенесла до Харкова, де змусили його заповнювати пропагандою.

Лишивши працю в тому журналі, наш письменник віддає багато уваги перекладам та літературній творчості. Як він сам пізніше розповідав, за час між двома війнами він переклав 50 опер, які заповнювали репертуар сімох оперних театрів, переклав також 15 оперет, переважно з німецької та французької мов та безліч лібрет. Крім цього, переклав відомі твори Льва Толстого «Анна Кареніна», «Війна і мир», та низку інших творів. Якось жартома він розповідав. що коли б усі ті друковані твори, що він переклав, скласти на великий віз, то добра пара волів не зрушила б його з місця.

У 1931 році виходить з друку його згадуваний уже чудовий твір «Записки полоненого» про його участь у війні, полон, втечі з полону та перебування в таборі Фрайштадту, де провадилася патріоти на виховна праця серед тисячів українців. Це не сподобалося владі, і твір, що вийшов одночасно двома виданнями: звичайне з тиражем 5 тисяч і масове в серії «Роман – газета» тиражем 200 тисяч примірників. Видання було сконфісковане, а Кобцеві почали закидати націоналізм. викликати до ҐПУ. Лише дякуючи головному прокуророві Ахматову, з яким Кобець колись працював на звичайній роботі. пощастило йому врятуватися від тих закидів.

У 1934 році Олекса Кобець видав роман «Люлі-люлі, дитино». а також сценарій «Червона хустина», за яким був створений фільм.

Коли почалась Друга світова війна, письменник не евакуювався, а лишився під німецькою окупацією, за що на нього та на Аркадія Любченка винесено було заочний смертний вирок. Дуже коротко він працював у тодішній газеті «Нова Україна» в Харкові. А з наближенням радянського фронту мусів евакуюватися на Захід. Після перебування в німецьких таборах переселенців, де займався культурною працею. редагував таборову газету. читав доповіді. Потім виїхав до Америки, де останні роки жив у м. Боффало з дружиною та двома синами. Ще у Ль-

вові, за порадою проф. М. Сімовича, написав великий збірник віршів для дітей і молоді «Сходить сонце». В Америці знайшовся робітник – українець, який позичив гроші на це видання. Збірник вийшов у 1961 році розміром 272 цторінки великого формату.

Я, ще з часу виходу його «Записок полоненого». які мені дуже сподобалися, був з ним у дружніх взаєминах, листувався і в Німеччині і тоді, коли він переїхав до Америки. Він прислав мені цю збірку віршів з написсм: *Моєму найдорожчому Другові Дмитрові Васильовичу Нитченкові. О. Кобець. Квітень 1961 року. В Америці.*

Крім цієї збірки, вийшли ще дві чи три невеличкі книжечки для дітей. Він паписав також частину спогадів, які через хворобу та обставини не міг закінчити й видати окремою книжкою. Вони друкувалися в «Українському слові» в Парижі. Свої вірші для літей О. Кобець друкував у різних виданнях. Він був, справді, щирим і палким українським патріотом. Мав дуже чутливе серце: гостро реагував на всяку несправедливість, часом на витребеньки редакторів та видавців, сварився з ними, виборював своє право. Був всебічно обдарований талантом, надзвичайно працьовитий, любив дітей і О. Кобець–Варавва навчав у двох школах. Це його вірш «Від синього Дону до сивих Карпат» композитор Михайло Гайворонський поклав на музику, і ця пісня стала улюбленою в Пласті. Відомо, що в архіві покійного письменника є ще чимало не друкований творів. Було б шкода, коли вони не побачать світу.

* * *

20. 12. 1955

Дорогий і незабутній Друже Дмитре!

Даруйте, що стареча пам'ять не затримала імени Вашого батенька (а може я й не знав?!), і доводиться звертатися отак просто, як бачите. А ще більше винен я перед Вами за таку довгу мовчанку: листа Вашого одержав ще десь серед літа (нашого, американського) — у червні чи що. а відповісти зібрався оце аж сьогодні, та й то поспіхом.

У мене тяжкі дуже побутові умови. Три роки я вже не працюю ніде — через похилий вік і кепський стан здо-

ров'я, ніде в Америці роботи не дають. Натомість, уже скоро два роки, я почав одержувати пенсію соцзабезпечення, яку виробив собі за перші три роки перебування в Америці. Працював на дуже й дуже для мого віку і фізичноро стану тяжкій роботі, але то вже — минуле.

Молодший син мій Олег був покликаний до американського війська, зразу, як приїхали, саме на початку корейської війни. Відбув три роки, на щастя, не в Кореї, а в Німеччині і повернувся сержантом і одружений з молоденькою німкенею. Йому тепер 23, а їй — 19-тий, і вже двоє діток. І доля судила мені (такі обставини) взяти на себе цілковитий догляд за перщою внучкою Орисею, що їй сьогодні 15 місяців, і всі ці місяці — це довгі безсонні мої ночі і невсипущі дні. Дуже виснажлива робота, але моральна втіха неоціненна. Дитина виростає на моїх руках, недавно почала вимовляти перші слова. І тепер, як прокинеться вночі — або мокра, або щось може присниться, то й гукає: *Діду-у-у!*, а для мене це якнайдосконаліша музика, хоч фізично дуже й дуже важко. Оце й є причина того, що я відійшов від усього. Коли в дит. журналах друкують часом, то з готової збірки, написаної ще у Львові в 1942 році, на пропозицію пок. проф. Сімовича. Та збірка світу так і не побачила. В Америці видав дві маленькі книжечки: *Христова ялинка* та *Коли задзвонить великодний дзвін* — канівську народню леґенду. У видання першої упхав усі свої заощадження за три роки гіркої праці, а повернення може й не дочекаюсь на цьому світі.

У 53-му році редаґував і сам складав від рядка до рядка, за допомогою старшого сина, весь матеріял журналу «Наша Церква» — напівлітературний. напіврелігійно-громадський. Дуже добре ім'я заслужив усюди. куди доходив. Але змушений був припинити, коли несподівано виявив. що місцевий піп (іменно піп, а не священик) підсунув мені, видаючи за власну творчість, писання московського єпископа, переклавши їх — погано — по-українському. Я той удар насилу пережив, але від журналу відмовився, і так він і вмер. І така мене зневіра до людей пойняла! Це ж бо не перший випадок у моєму житті. В Німеччині такий собі панок умовився, що я напишу для нього (від його імени) повість, і він заплатить мені

250 німецьких марок, які мені, ради дітей, були потрібні як повітря. Дав завдатку 50 марок та прислав з Австралії фунт смальцю і припинив листування. А тепер читаю, що його книжка„ вийшла як його праця... А його тільки й праці було, що дві години розповідав мені свої пригоди, які й лягли в основу повісти.

Прочитавши лиху рецензію в Вашій газеті Ви нею обгорнули Ваші книжки, які я одержав 19 листопада і за які сердечно дякую) я трохи заспокоївся — так йому й треба, тому безсоромному авторові! Шкодую. що не написав був ще гірше. Він же єдиного слова не написав. а книжку, либонь, видав під новим своїм ім'ям. Але нехай його судить його сумління та Всемогутній Бог.

Друга внучка народилась 19 листопада — в день, коли я дістав Ваші милі видання. Клопоту для мене не збільшилося. Але вже не звикати. Кепсько, що здоров'я ніяк нема і, коли Ви пишете, що Вам уже 50 років та й не хочете рухатись до Америки чи Канади, то хочеться гукнути Вам: *Любий Друже! Та Ви ж іще юнак! Ще тільки жити й жити та далі корисно й невтомно, як Ви вмієте, працювати для добра української культури.*

Мушу кінчати, бо кінчається папір. Питали Ви, чи не гніваюсь я на Вас. То бійтесь Бога! В розбурханому морі нашого скаженого віку — Ви найясніша зірка, що блиснула мені в Харкові. З Вашим пакунком грудкуватого цукру та сухарів врятували мені життя та дітям. Хіба це можна забути?!

Щиро Вас і всю родину Вашу вітаю. Ваші книжечки і альманах чудові. Дві ночі, не сплячи, читав і перечитував. Особливо талановиті в альманахові Ваші нариси. Пишіть, як маєте змогу, а я хоч і рідко, буду обзиватися, бо для мене важко вибрати час на писання.

Ваш Ол. Кобець

* * *

5. 3. 1959

Високоповажаний і дорогий Дмитре Васильовичу,
Друже мій незабутній!

...Цими днями гурток ентузіястів поставив за один вечір три веселі комедії: одну Чехова «Ведмідь» в перекладі

Стадника, прекрасна психологічна картинка, яку чудово було виконано. Другу «По ревізії» Кропивницького. і третю — маленьку інсценізацію пісні про Явтуха. І що ж би Ви думали? 25 присутніх дорослих і один підліток. Назбирали за квитки 25 з половиною долярів. А не менше, як три місяці праці вклали... Сумно!

Я не знаю, чи писав Вам, що закликала мене спілка «Слово» відвідати Нью-Йорк. Я трохи повагався, «как п'яница перед чаркой вина», — сказав би Пушкін, але потім згоду дав, от в день народження свого, 28 березня, сподіваюся зустрітися в Нью-Йорку в щільному гуртку з українськими письменниками Америки. Настоював, і мені обіцяли, щоб ніякого «бому», ніякого шелесту, ані галасу. Розповів їм дещо з життьових пригод на літературному тлі під советами, про українізацію опери, про мою роботу в кінематографії і, на закінчення. прочитав нарис, який сьогодні зветься «Вертайтесь додому» — про те, як було спровоковано генерала Юрія Тютюнника на повернення на соціялістичну батьківщину. Цей нарис увійде до моїх «Записок письменника», які під Вашим дружнім натиском та за порадами ще багатьох знайомих, між ними й М. Ореста та В. Дорошенка, я таки вже почав. Нарис був надрукований в українському правосл. календарі в Америці за 1953 чи 4-тий рік. Матеріял жахливий. Іде в формі сповіді-розповіді (мені персонально) провокатора, колишнього співтовариша Тютюнника - Заярного.

Те, що вже більш-менш оформлено для «Записок письменника» — це будуть переважно нотатки з письменницького та кінематографічного життя. Багато маю розповісти про Товариство драматургів і композиторів (УТОДІК), засноване елітою (Кулішем, Вишнею, Досвітнім, Дніпровським та іншими). Маю багато чого розповісти й про оперу і не менме про роботу на одеській кінофабриці про Довженка, Кавалерідзе, про картину «Сім наречених», що боротьба проти настановлення її — виразно антиукраїського, побічно спричинила й мою резигнацію з кіно-роботи і т. д. Але все це — справа майбутнього. Сьогодні найбільше заклопотаний підготовленням себе до зустрічі в Нью-Йорку. Боюся, щоб не засипатись. Але часом здається, що в голові стільки матеріялу, що виста-

чить не тільки на 40 хвилин, які мені приділено для розповіді.

Вашу книжку для д-ра М. Лози вчасно йому передав. У нього, сердешного, страшна трагедія: віз саночками на прогулянку свого старшого синка Ромчика 6 чи 7-річного. Хлопець підняв по дорозі якусь дротинку, ще й показав татові. Він порадив викинути і, не встиг одвернутися, як хлопець тією дротинкою виколов собі око. Після всіх лікувань, каже, що надії на зір майже нема. Хіба переможе природа, то й тим оком бачитиме тільки контури більших речей. Мені й дитини й нещасного батька так жаль (розповідаючи мені про це, ця доросла людина плакала, як дитя!), що на саму згадку волосся ворушиться на голові і самому хочеться не то що плакати, а вити з такого безглуздого, а такого жахливого випадку!

Ну, кінець. Сердечно вітаю, Ваш О. Кобець.

P.S. А Ви все таки даремно не подали аплікації до НТШ. Поле широке, а наукова праця, ой, як нам бракує.

Боффало, Америка, 7 квітня 1959

До Української Центральної Шкільної Ради Австралії та до Літературно-мистецького клюбу в Мельборні.

Дорогі і високошановні Земляки!

Сердечно дякую за Ваші теплі слова привітання й доброзичливі побажання в день річниці моєї скромної праці на тому самому полі, на якому й Ви самовіддано віддаєте свої сили для добра нашого лихою долею упослідженого народу.

То була, справді, невимовна втіха для старого серця — почути з далекого закутку земної кулі теплі, братерські слова, які наснажують і кличуть до останніх днів на землі не покладати рук, працювати, хоч і на найтяжчій роботі — для добра свого народу.

Ще й ще раз — гаряче українське спасибі.

Ваш О. Кобець(Варавва)

4. 10. 1959

Дорогий мій Друже, Дмитре Васильовичу!

Дуже давно не писав Вам, а все тому, що за хатніми клопотами, справді, нема коли вгору глянути. А відповідати Вам треба було вже давно. Насамперед, прочитав я в одному номері «Веселки» Вашого чудового вірша «Поїзд» чи «Потяг» — единий вірш на весь журнал, який вартий прочитання. Далі — в присланому Вами ювілейному числі «Вільної думки», яке перечитав — від рядка до рядка — ще два Ваших дуже гарних віршів. А взагалі весь матеріял «В.Д.» — це прекрасний матеріял про справді героїчну працю купки, дійсно, політичних еміґрантів, що невсипущо працюють для рідної культури. Честь і слава їм усім! Честь і слава й, зокрема, Вам, Дорогий Дмитре Васильовичу, за велетенську працю, яку над побудовою рідного шкільництва так виразно видно через усі ті минулі десять років! Заздрю Вашій юності, невгамовності та невтомності в праці. Щасти Вам, Боже, й надалі так! «Спасибі сердечні» скаже Вам колись український народ.

Мене оце з вересня запрягли ще й у парафіяльну школу 5-та та 6-та кляси. Покищо 25 дітей (бо щосуботи прибувають). Уже провчив три суботи. Моральне задоволення неоціненне! А приватних теж збільшилося: замість Люди, що виїхала і вже приїхала додому (Написала мені її мама, що все *дуже добре,* аж не віриться!), прибули нові дві дівчини — доньки нашого лікаря. Отже роботи маю по горло.

Всі 75 примірників «Записок полоненого», одержаних від Вінтоняка, у мене розійшлися. за винятком одного дефективного. У книгарні з 10 прим., пішло 8, залишилося 2 примірники.

«Записки письменника» загальмувалися, може, й надовго. Але продумую і надії на закінчення колись не втрачаю. Жодної рецензії в жодному українському органі нема. Як Ви це пояснили б? До Вінтоняка не писав і, мабуть, не писатиму — рука не підводиться. В кінці вересня його уповноважений на Америку прислав 50 дол. грошей, другі 50 обіцяв незабаром прислати. До Юрія Гавриловича я не звертався, бо це глибоко суперечить усій

моїй духовій структурі — ніколи в житті, здається мені, не шукав ні в кого ніяких протекцій... Хіба може на війні, коли Боярський поміг на мотоцикля сісти.

Дякую за оцінку Вашу «Записок полоненого». Чому не патріотичний кінець? Думаю, що не був би він на місці, — у всякому разі був би ненатуральний, а мені хотілося, щоб усе було так, як воно було. А видавець додумався аж до такого закінчення: *Піду на червону Москву, що гнобить мій народ* і т. д. Чи не шедевр мистецький, причеплений, як собачий хвіст? І таких додатків багато... Спокійно міг би написати ще й гасло: *Нехай живе* і т. д. Правда, з тих листів, що одержую від читачів, ніхто не закидає невдалого кінця, хоч і сам почуваю, що в первотворі (в сов. вид.) він був логічніший: там, доведений до відчаю, автор казав: *...піду на всіх пикатих, вирячкуватих, що позасідали в департаментах, які не забули ще «ять» вживати, а Кобцеві роботи не могли спромогтися дати.* Але це дрібниці. Пишіть як коли. Вибачайте, що довго затримуюсь з відповідями, несила. Сердечно вітаю і Вас, і родину!

Ваш О. Кобець

* *

15 грудня 1959

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Хоч і знаю, що Ви тепер саме страшенно заклопотані й обтяжені працею з Вашим учительським з'їздом, про який писали в останньому листі, проте, вирішив потурбувати Вас цим листом, щоб не думали, що я колись про Вас забуваю.

У мене становище побутове покищо не змінилося, тількищо в хаті вже тепер п'ятеро онуків (народилася 6-го грудня ще внучка), а в школі і з приватними учнями — так само без змін. Маю на своїй шиї 48 дітей, і маю досить клопоту, але приємного і втішного клопоту, який часто примушує забувати всі інші клопоти в світі.

Писали мені вже з двох місць, що читали мій нарис (то мав бути розділ із книжки «Записки письменника») *Незабутні дні і люди українського Ренесансу*, видрукова-

ний у паризькому «Українському Слові», а сам я, на жаль, ще й досі надрукованого не бачив, бо газети не передплачую, а в книгарні теж не передплачують для випадкових покупців. Чи Ви, випадково, не одержуєте «Українського Слова»? Питаю це для того, щоб, коли одержуєте, та читали, то написали б мені своє враження, бо кожну Вашу думку глибоко ціню і шаную. А сам я вже й не знаю — хіба напишу до редакції, щоб прислали ті (їх здається 3), де той розділ друковано.

А далі — примовк і не маю часу взятися продовжувати, хоч обов'язок сказати і своє слово про ті дні весь час мулить і не дає спокою. Не знаю, чи і коли зберуся. Із здоров'ям не все гаразд. На тому тижні ввечорі як схопило серце, то думав, що вже не викачаюсь. Але на ранок пройшло. Тільки ще одна безсонна ніч і саме перед школою, бо було в п'ятницю — на суботу.

Про «Записки полоненого» ще й досі ніхто, крім Вас та одного земляка з Київщини Івана Гая в «Прометеї» нічого не пише. Вся галилейська преса — як води в рот набрала. Наче й будь-якої згадки книжка не варта. Але це я пояснюю (для самовтіхи) тим, що справді вся преса й журналістика в Америці перебуває справді в лапах галилейського коліна, як у колишній Росії до революції була в пазурях дванадцяти колін ізраїльських. Говорячи про Америку, не вирізняю Волиняка, бо коли він сам і не галияленин, то з натури своєї, чи вдач — сім раз жид, помножений на сім. Отже, і звідти сподіватись чогось (я не кажу вже доброго, але хоч би згадки якої), нема чого.

Ганицька теж свої 10 прим. розпродала і виписала ще... 3 примірники. Як там іле у видавця, не знаю, бо з ним не листуюся.

Не дає мені спокою М. П. Юркевич, і з номера до номера все щось дрібненьке (для малят) витягне. А так — працюю тільки для школи та для школярів.

Як матимете час після з'їзду, то згадайте кількома словами, як же перейшов з'їзд. «Слово» закликає до Нью-Йорку на такі самі сходини в грудні, але де вже там мені рухатися! Пошлю їм привіт, та й усе. Пишіть. Сердечно Вас вітаю. Поспішаю на пошту. щоб здати цього листа.

Ваш О. Кобець

20 лютого 1960

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Добре, що Ви, нарешті, обізвалися. Фото Вашого з'їзду* одержав. Читав у «Свободі» допис про перебіг з'їзду, і серце тішилося.

Ввесь січень і ось уже лютий хворію. Відновилася з усіма її властивостями шлункова язва, якої повних шість років зовсім не відчував. Мав у січні один серцевий напад — думав, що край. Але зараз трохи поліпшало (кілька днів), як буде далі, не знаю. Єдина моя відрада — мої школярі. Приємно і радісно бачити, як тиждень за тижнем вони ростуть, насичувані духом рідного слова, рідного викладу про рідні їм справи українські.

Приємно і радісно було чути, як після Різдва переповідали, кожен перед клясною авдиторією, пригоди з Найдою із «На гадючому острові»**, як переповідали зміст «Христової ялинки»***, бо разом із Вашими 25 пр. я роздав їм і 25 пр. (тому те, а тому те) з завданням за свята перечитати й уміти переповісти зміст. От бачите, і це коштує багато більше, ніж ті 10 долярів, за які Ви сваритесь(§). Я радий, що вони дійшли до Вас, бо посилав під час, коли в Америці на пошті була повінь різдвяного листування.

Ви довго мовчали, то боявся, що і лист, і чек пропав. Тепер уже заспокоївся. Як іде Ваша праця із споминами? У мене внутрішні (побутові) умови не дають узятися до праці належно, і це мене дуже пригноблює. Тільки вчора дістав теплого листа (ніколи не сподівався) від Докії Гуменної з теплою оцінкою моїх «Записок», які вона дістала від мене недавно в обмін за її «Жадобу».

---

* О. Кобець має на увазі наш четвертий учительський з'їзд.

** Одно з перших моїх пригодницьких оповідань.

*** Книжка для дітей самого Олекси Кобця (Варавви).

(§) Я не сварився, а просив його не слати мені тих 10 долярів за мої книжки, оскільки він їх подарував своїм учням.

Орест* ігнорує, Юрій Гаврилович** мовчить. а я не набиваюся. Знайшов у Баффало одного спонзора, що може видати мою книжку для дітей. Як би мені була потрібна Ваша педагогічна порада й допомога!

Вітаю всю Вашу родину.

Ваш О. Кобець

* * *

19 квітня 1960

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Учора 18 квітня, одержав Ваше Великоднє привітання, за яке найгарячіше дякую. Вітаю Вас із усією Вашою родиною теплим українським «Христос Воскрес»! Перед тим справді одержав від Вас листа, на якого не спромігся досі відповісти, бо в моєму стані 24-х годин в добі не вистачає на все. Насамперед, з нового року різко погіршилося здоров'я, взяв мене під постійний нагляд тутешній лікар, наш українець з Галичини, дуже мила людина д-р Дорощак. Хотів був класти в лікарню, та я відпросився — поки хоч школи закінчать навчання. Його дві доньки теж у мене вчаться — дуже милі і здібні дівчатка, а те, що вони в мене вчаться. очевидно й поширює його глибоку увагу, ба, навіть симпатії його до мене, і я вже тепер певний, що він таки не дасть мені передчасно вмерти. Досі маю, поза всім, високий тиск крови — дуже поволі під дбайливим оком д-ра Дорощака, знижується, шлункова язва продовжує свою руїнницьку роботу, хоч, на честь докторові сказавши, він відразу припинив своїми заходами всякі прояви болів, що не давали мені спокою. Отже, надіюся, що далі буде краще. Отже, це — насамперед. Далі. Мав я в своїй парафіяльній школі 40 учнів, які, на очах протягом минулої зими, просто виростають, і це мене дуже тішить. Але за два тижні перед Великоднем

---

* Михайло Орест — поет, що жив і помер в Мюнхені, брат Миколи Зерова — поета, перекладача, неоклясика, літературознавця.

** Проф. д-р Юрій Бойко, який живе в Мюнхені.

звернулася до мене друга половина бофалівської української громади — галичани з уклінним проханням перебрати й їхню школу, яку вони. почавши організовувати ще з осени, аж тепер вирішили таки почати. Відмовитн ніяк не міг, бо били на патріотичні почуття: що ж нам робити, коли нема кому вчити?.. Ще 40 дітей, а згодом, може, буде й більше. Та 8 маю постійних, що ходять до мене додому. Отже, разом 88. Страшенна сила роботи, але й безодня втіхи та душевного задоволення. Далі: знайшов я в Боффало благословенну душу, одного емігранта-наддніпрянця, залізничного робітника-чорнороба, який погодився спонзорувати видання моєї нової книжки для дітей «Сходить сонце». Складається вона з 101 вірша (я їх називаю, може й дуже нахабно, «поезіями»), трьох казок та п'ятьох оповідань. Надумав собі побити рекорд (у дерзанні) в шуканні нового шляху для доступу української книжки до української дитини. Поділив книжку на 4 розділи: *Найменшим, Трохи старшим, Ще трохи старшим* і *Найстаршим*. І матеріял відповідно розташував. Думка така, що в кожній тепер еміґрантській родині є діти всякого віку, отже, батькові чи мамі легше буде купити одну книжку для всіх, ніж обходитися «метеликами» для різного віку дітей, бо ті метелики — раз, що губляться, а книжки на 320 сторінок так легко не загубиш, а, подруге, не матимуть тієї різнобарвности в матеріялі, що матиме їх велика книжка. Передмову має написати професор, д-р Г. Г. Ващенко — напевно, знаєте — педагог, і дуже відомий своїми виховними працями, педагог. За його згодою, я послав йому кілька тижнів тому примірник рукопису, і ось учора одержав, через сина — його вихованця по Мюнхенській духовній академії, листа з такими рядками: *Передайте Вашому татові, що я дуже високо розцінюю написану ним хрестоматію (це вже його власний вираз, бо я назвав книжку «декляматором - читанкою»). В кожному вірші, в кожному оповіданні, вміщених в ній, видно справжній письменницький талант і розуміння душі дитини...*

Він, бідака, дуже хворий, на одно око зовсім сліпий, а другим ледве бачить, проте, передмову вчасно обіцяє дати. І це мене надзвичайно тішить. Тим більше, що (знову мушу поплакати в жилетку!) з Марією Павлівною Юркевич, із якою багато років мав прекрасні взаємини, на

цьому грунті дійшло майже до розриву. Спочатку про передмову я просив її. Відмовилась на тій підставі, що, мовляв, ніколи нічого подібного не писала і «не вміє, мовляв, писати». Я делікатно, дуже делікатно заперечив це застереження, пославшись на чудову статтю її в журналі «Парафіяльна школа», що недавно почала видавати Консисторія УПЦ в Америці, а вона, слідом за тим, на день моїх іменин, з привітанням прислала карикатуру старого півня. Я замовк. Відчувши свою глибоку нетактовність, вона тричі писала ще, перепрошуючи — мовляв, я не маю почуття гумору. Тоді, в Великодньому привітанні, я написав, що *я знаю всякі прояви гумору: Остапа Вишні, Марка Твена, Бернарда Шоу, Миколи Гоголя і знаю ще шибеничний гумор — од Лукавого...*

От і дивіться, Дорогий Дмитре Васильовичу, як можуть рватися прекрасні взаємини між людьми (це ще один доказ на мою правоту в колишній нашій з Вами дискусії на цю тему). Бачите, коли б це зробила якась задрипана комсомолка, а не 82-річна поважна жінка, було б іще зрозуміле, а то ж треба було їй додуматись, (може й без лукавого наміру) до такої дурниці... І нема з ким поділитися справжнім горем своїм із цього приводу, то й вирішив оце написати Вам. Можете посміятися, покепкувати з цього епізоду, але я не можу його легко збути. І боюся, що й тут порвуться зв'язки, такі милі мені досі. Чи є в тому моя провина?

Праця над виготовленням до друку мого «декляматорa-читанки» забрала останні місяці повнотою, а тепер, як книжка вже в друкарні (друкуватиме Консисторія УПЦ в Америці), трохи мені розвиднілось, а як покінчу із школами (на початку червня), то вже візьмусь і за «Записки письменника», якщо до того часу нічого не станеться.

Тількищо одержав од Юрія Гавриловича листа (рік мовчав), пропонує мені ввійти в склад Всеукраїнського Ювілейного Шевченківського Комітету, який має організувати на пропозицію українців із Великої Британії. Ще не відповів йому, та й не знаю, чим би я міг там бути корисним.

Оце, здається, все, що міг Вам сказати. Дістав тільки недавно «Розстріляне Відродження» Лавріненка. Яка то

прекрасна, монументальна річ. І вона мені в великій пригоді стане в дальшій роботі над записками письменника.

Чого ж Ви мені не відповіли, як із Вашими спогадами? І чого не написали, як я просив, чи не знаєте від Вінтоняка, як взагалі пішли «Записки полоненого»? Три тижні тому я звернувся тут до його уповноваженого — просив написати про це, і прислати для розповсюдження ще 50 прим., — відповів, що він нічого сказати не може — листа переслав.

Ваш О. Кобець

* * *

22. 9. 1960

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Ніяких, звичайно, виправдувань за свою довгу мовчанку не маю і не буду ними туману напускати. Тільки в одне прошу глибоко вірити: мовчання моє ні в якому разі не стояло у зв'язку з чимось таким, про що Ви мені натякаєте в своєму останньому листі. Я вже колись писав Вам, що немає в світі і не буде ніколи причини, щоб я міг посваритися з Вами. Я не писав тому, що взагалі ручки в руки не брав — не писав ні до кого. Може це реакція на дике, незрозуміле поводження зі мною п. Ореста. Але уявіть собі: таки обізвався й він — через рік і 5 місяців. І то обізвався, коли йому щось було потрібно від мене. Оце недавно переслав листа, адвокатствуючи за редакцію «Самостійної України», з Мюнхену про щось там у справі статтів у справі спогадів про СВУ. Але ж у мене теж так запеклося серце, що відповім хіба через рік і 5 півмісяця, якщо взагалі відповім. Через нього я припинив роботу над спогадами, а він і через рік і 5 міс. ні словом не згадує про мій рукопис, *ним замовлений*, а пише якісь дурниці. Я пригадую, що й Ви мені не писали (не відповідали) щось із 4 місяці — від грудня до квітня, то може й тому не хотілось надокучати...

З моєю книжкою для дітей я дуже довірився друкарні Консисторії УПЦ в Америці, вплатив їй наперед 2.000 дол. (Дві тисячі), заручившись її листом, що книжка бу-

де готова 15 серпня. А сьогодні вона тільки верстається, а ще друкувати не починали. Ну, і уявіть мій стан — це дуже дратує. А здоров'я нема.

Літом з тиждень пробув в дитячому таборі, 60 миль від Боффало, трохи підправився був. а сьогодні — знову те саме. Дуже докучають головні болі, а вони, мабуть, від високого тиснення крови. Лікар дуже милий, намагається знизити, але нічого не виходить.

Була літом у Боффало М. П. Юркевич. Дуже гаряче доводила, що ніяк не хотіла скривдити мене, а вийшло (все сама визнає) по-дурному. Перед виїздом назад до Філядельфії обіцяла ще подзвонити, та так і поїхала. І так і не знаю, чи ми помирились, чи ні? А сил писати нема, о ні-ні. Трохи розважаюся школярами — навчання відновилося 10 вересня. Трохи в норму входить життя, але — здоров'я? Міцно Вас вітаю.

Ваш О. Кобець

* * *

9 листопада 1960

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

...У нас тількищо оце підрахували наслідки президентських виборів — переміг демократ Кеннеді, хоч я голосував і щиро хотів Ніксона — чогось мені здавалось, що він би був гостріший у ставленні до нашого спільного ворога — Москви. І тому на душі трохи прикро.

Тут тільки зараз оце починається зима, а, власне, пізня осінь частує поганою, мерзкою і пронизливо-мокрою погодою.

Дуже багато праці маю з школярами. І просто не знаю, що далі робити. Дехто каже, що рідко де в Америці батьки українських дітей аж так зацікавлені навчанням своїх дітей українознавства, щоб посилати їх приватно вчитися всього українського, як це робиться в Боффало. Не хочу брати за це заслуги на себе, але маю домашніх, тих, що приходять раз на тиждень на годину (а одна маленька аж тричі на тиждень) до мене додому, маю аж одинадцять душ. Та в чотирьох клясах двох шкіл (пра-

вославної і не-православної) 75-ро. Тож маю на своєму сумлінні 86 юних душ, яким треба прищеплювати і знання, і любов до рідного, якої багатьом починає вже бракувати через часткову байдужість батьків.

Задоволення з того відчуваю найвище. Взаємини з дітьми — для мене просто нечувані. 50 років підряд я, як заклятий, курив, шкодячи тим здоров'ю. А цього літа (на 51-му році куріння) сталося таке: у дитячому таборі Пласту підбігла до мене одна моя учениця з тих, що додому до мене ходять, дуже мила дівчинка 15 років, та, побачивши, що я наміряюся запалювати цигарку, кинулась на шию й прошепотіла: *Дідусю, я хочу, щоб ви довго — довго ще на світі жили, — покиньте курити!* — і палко поцілувала в щоку... в присутності її мами. То на мене справило таке враження, що пройняли сльози, і відтоді — я зарікся: вже четвертий місяць цигарки в роті не було, а дівчину благословляю в душі і денно, і нічно.

А це якось пішов до шпиталю провідати одну 10-річну ученицю, що лежала після операції апендициту: тільки я на поріг, а воно, бідне, — в сльози...

— Ти чого, Дарочко? Що з тобою? Тобі погано?

— Ні, ні, пане вчителю — то я від щастя, що ви прийшли відвідати...

А вийшовши з лікарні, прислала поштову чарівну лістівочку з мільйоном подяк... Для цього варто жити... І чому я не вчитель з юних літ? Котрий раз уже це повторюю...

А то ще весною був випадок. У день свята батька одна з трьох сестричок — учениць моєї не-православної школи, підходить несміливо в час зайнять до столика і кладе пакет, уникаючи зустрітися поглядом та й хоче утікати назад на місце. Я її зупинив:

— Що таке Ірусю?

— Та то... вам привітання...

Розкрив пакет, а там — чарівна листівка: *Татові,* а всередині — підписи всіх трьох сестричок і... доляр грошей... Подія мене дуже схвилювала. втішила, а доляровий подарунок роздратував. Я відмовився (дуже делікатно) від грошей, а вона в сльози... (16-тий рік). Довелося взяти й пообіцяти їй, що то доляр буде мені пам'яткою невитрачальною. То ще й сьогодні в моїй кімнаті стоїть на сто-

лі в чудовій золоченій рамці — листівка трьох сестричок із тим доляром усередині... Такі пригоди гріють старе серце та й підтримують похилі думи на високому щаблі.

Оце, мабуть, на цьому кінчу. Маю сьогодні безліч роботи. Я тепер усім своїм учням усі свої лекції даю передруковані на циклостилі. а їх же треба готувати.

Вітаю Вас якнайсердечніше. Пишіть, як маєте змогу. Привіт усій Вашій родині.

Ваш О. Кобець

P.S. Лікар, щоб виправдати свою неспроможність зменшити тиск крови, задіягнозував нову недугу: мовляв, голова у вас болить від ревматизму позвонка,... про який я ніколи в своєму житті не чув. О.К.

* * *

21 грудня 1960

Найкращі побажання з наступаючим Новим Роком і недалекими Різдвяними святами дорогому моєму другові Дмитрові Васильовичу з усією родиною!

Сьогодні оце вперше за багато місяців відчув подих першого вакаційного відпруження — троє моїх приходящих учнів виїхали до Канади на лещетарські розваги. і в мене трішечки поменшало роботи. А через кілька днів розпущу обидві свої школи й сидітиму хіба тільки на всяких звітових обчисленнях для адміністрації шкіл. Тому й дозволив собі, перед тим. як лягати спати, взятися, нарешті, за листа до Вас, щоб не виникли знов у Вас думки, що «перестав» писати.

Буду відповідати на те з Ваших запитів, що залишилося в пам'яті з Ваших листів, бо рідко коли заглядаю вдруге до листів, одержаних і пережитих.

Насамперед, про Ваш «Обрій» № 2. Я одним реченням якось писав, що альманах — чудовий. Перечитав його за цей час од рядочка до рядочка. і сьогодні можу свою першу оцінку відтвердити повнотою. Мало сказати «чудовий». Він — неперевершений в еміграційних умовах. Здається мені. що Ви перестрибнули ним навіть славетні Ваплiянтські та Літературно-ярмарківські збірники. Все,

що складає зміст альманаху — на місці, все серйозне. літературно-вартісне й історично безмірно цінне. Тільки один якийсь спогад (навмисне не заглядаю в книжку, щоб сказати, що саме, бо хочу все реферувати з пам'яти) — це про ті звірства, які чинили комуністи в українському селі — одна тільки ця річ викликала була якийсь натяк на не то що несмак. а на якусь утертість, шабльоновість (бо такого ж матеріялу — гори надруковано), але пізніше. в загальному розгляді всього матеріялу альманаху — і це проходить. Може, й справді ще й ще треба згадувати і стверджувати страхітливі діла іродів із Кремля на живому тілі нещасливого українського народу.

Та ще трохи дисонує з загальним змістом матеріял *звітного* характеру. Цього б я уникав. Але, маючи на увазі, що це ж — підсумки 10-тирічної праці — і це наче б то на місці. Прекрасна інформація про театр імени Леся Курбаса. З усякого погляду. Гарні поезії, хоч я й невеликий ентузіяст їх. Забагато віршів Онуфрієнкових, що мені не дали після перечитання анічогісінько. Чудовий юмористичний огляд діяльности активних культурних персонажів, ну і все інше.

Он наше «Слово» – спілка всеамериканська – вже кілька років збирається щось подібне видати, та й додумалась наостанку до того, щоб вициганювати з членів Спілки по 10 дол. на фонд. Витягли і з мене, хоч і як тяжко було мені це зробити з огляду на дорожнечу життя і мізерні заробітки. А Ви от якось умудрилися й без фондів. До речі, нечуване для Боффало явище: ті три примірники, що залишились у мене, я дав у книгарню пані Ганицької, і вже через тиждень їх усі в неї купили. Справді, нечувана річ.

Питали Ви мене, чому я називаю книгопродавську знижку христопродавською? Дуже просто. Автор, як це я знаю добре по собі, дістає, та й то з великими муками, чотири з чвертю відсотка вартости книжки, а христопродавець, нічого в справі появи на світ книжки не роблячи, цупить 40 або 45 відсотків. Що це, по-Вашому? І чи далеко заїде українська культура, коли *так* платитиме авторам і *так* — продавцям — гешефтарам?

Рішуче мені не подобається, що Ви вживаєте в «Обрії» назву танців *танками*. Це дуже ріже моє вухо, і коли

читаєш речення: а потім виступили з *танками,* так і дере мороз по шкірі; кого ж це гатити ними будуть?

Тішуся, що зустрів в альманасі ім'я Вашої донечки в ролі активної культурної працівниці. Нехай їй помагає Великий Бог Української Культури!

Щодо моєї книжки, то віз і досі там. Досі надрукували 6 аркушів (96 сторінок), друк гарний. вигляд імпозантний, професор Ващенко дуже розхвалив зміст у довжелезній передмові, але ж тягнуть, собачі душі, з друком, я не знаю чому і для чого. І дізнатись не можу: ніхто з адміністрації Консисторії не відповідає. І саме ця справа добиває мене, отруює останні дні життя на землі і, глибоко переконаний, таки зажене передчасно в могилу. Бо за всіх намагань заспокоїти себе, примиритися з тяжкою помилкою своєю (що їм дав друкувати). нічого з собою не можу зробити.

Цими днями договорився з Стефановичем (поетом), щоб перебрав од мене половину однієї школи (із 46 передаю йому 21), щоб трохи відтяжити себе. З цієї суботи він почне викладати. Довідався я, що бідує й шукає роботи, я запропонував, він з радістю погодився. Матиме щось 20 дол. на місяць. Він страшенно фізично занепав, став відлюдьком, і оце хіба може школа його витягне трохи на люди.

Оце, здається, й все, що міг Вам сьогодні написати. Пишіть, як маєте час і змогу. Буду відповідати в міру своїх можливостей. Як посуваються Ваші спогади? Дуже гарна форма викладу (коли судити з «чого плакав Сосюра»), хоч саме той розділ у мене викликав велике розчарування. Не тому, щоб я не любив чогось Сосюри, а «панталони» і «голі коліна», на мою думку, навіть у стократ дикішої публіки за комуністів, теж мусіли б викликати такі потягнення, які в Вашому розділі подано з боку микитенків та іншир ячейкістів. Це — бридка справа. А недавно читав у «Свободі» уривок сосюриного гимну на честь Хрущова. То вже після цього в мене ніяк не повернеться язик на виправдання його котячих сліз на зборах ячейки.

Всього, всього Вам найкращого.

Ваш О. Кобець

7 червня 1961

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Одержав Вашого листа з 1-го червня. Дуже дякую за замовлення ще 10 прим. «Сходить сонце». Тільки Ви з ними не поспішайте — я розраховував випродаж на чотири роки і, виходячи з того, й поширюйте помаленьку. Послав, за Вашою порадою, і п. Фокшанові 20 примірників, давши 25 відсотків знижки.

Питаєте, як іде поширення. А йде, на мою думку, покищо, дуже добре. За два місяці — квітень-травень, оце підрахував, розійшлося (і то без книгарень чи масових комісіонерів), без жодного оголошення в пресі (надалі вже дав до «Свободи» на 6 разів оголошення), розійшлося 329 примірників. Правда, чимало з того — наборг, на короткий кредит, але все ж розійшлося безпосередньо до споживача книжки. І це мене дуже тішить. До кого з знайомих не звернуся, не відмовляються, купують. Але недобре зробив високопреосвящений у Бавд-Бруку, де книжку друковано і де ще лежить коло 900 прим. накладу: 4-го червня там у них був всеамериканський здвиг українців з нагоди замурування в будовану там церкву цеглинок, привезених із Київської Софії й Печерської Лаври. Було кілька тисяч народу. Можна було б, без намагань продать щонайменше 100-200 примірників. Не виставив і не продавав ніхто, навіть жодної з раніше ними виданих релігійних та всяких інших книжок не додумалися пустити в продаж. Я, на жаль, поїкати не міг, але, щоб знав був, що таке може статися, був би ще потратив 40 дол. на дорогу, та таки поїхав.

Дуже Вам дякую за прекрасну рецензію, яка мене втішила більш за всі, що досі появилися. Шкода, що книжка ще не в Австралії, поки прибуде — рецензію забудуть. Але нічого не вдієте. У нас надходить літо (власне, оце кілька днів, як почалося, а весни зовсім не було — до останніх днів люті холоди з морозами і часто із снігами); отже, сподіватися, що книжка йтиме літом, нема чого — доведеться, мабуть, чекати вже осіннього, шкільного сезону.

Занепокоїло мене Ваше повідомлення про запнорений палець, що ніяк не вигоюється. Думаю, що зволікати з

тим далі ніяк не можна, бо, як перекинеться на кістку — може бути погана річ. А чому Ви не хочете другої операції, коли ніщо інше не помагає? Хіба є який риск? Вважайте, щоб пізніше не каятись. Дуже прикро мені було почути про все це, але тим гордіший за Вас, що Ви й у такій особистій ситуації знаходите час і змогу працювати для громади. Честь і хвала Вам, невтомному ратаєві нашого культурного Дикого Поля!

На сьогодні — це все. Гора невідписаних листів іще, а вже пізно. Вітаю Вас і всю родину якнайгарячіше. Мовні дискусії лишаю на колись.

Ваш О. Кобець

* * *

29 червня и961

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Трохи я запізнився знову з відповіддю на Вашого останнього листа. Починаючи від 16-го червня (в цей день відбувся в Боффало мій літературний вечір) не було дня з просвітком. То конференція виховників шкіл, то випуск шкіл (закінч. шкільного року), то вечір проголошення наслідків Шевченківських змагань з українознавства, про які багато треба б писати, але надіюся, що прочитаєте в «Свободі» — обіцяв написати туди професор Залеський, то підготовка до таборування з школярами й двома внучками, то хатні клопоти, то розсилка книжок і т. д.

Можу похвалитися, що на сьогодні пішло вже в люди 403 прим. і 10, які був послав Вінтонякові на його замовлення, попросив повернути назад, як не хоче 25%. Покищо мовчить. 24.6 був у Торонто на великому з'їзді українців Канади й Америки. Користуючись з того, що там якийсь сумівець продавав розкладені на столі книжки Клена, Франка, Грушевського та інші, попросив його взяти й моїх кілька на продаж. Десять тисяч або й більше народу траплялося, щохвилини, проходячи повз той книжковий базар, а до вечора продали лише один прим., а інших іще менше. Отак ото працюй для такого народу, Дорогий Дмитре Васильовичу! Хоча я не журюся, щодня приходять листи — замовлення на один-два прим. Дав

оголошення в «Свободі», може, це допоможе. Дам іще в «Вільному слові» в Торонті, хоч це й коштує добрі гроші, але нічого не вдієш.

Був 24-го в Тнронті на трирічних загальних зборах ОПДЛ*, згадували добрим словом Вас, Ви прислали уповноваження в числі інших 15-ох членів, а присутніх було 8. Враження сумне: бідні вони матеріяльно, хоч і багатирі духом. На Дитячу Енциклопедію надійшло... 47 замовлень. Про діячів дитячої літератури книжка, кажуть, готова, та нема за що видавати. Капіталу у них 400 долярів, та ще й хворим членам допомагають грошима, зокрема, кажуть, зараз тяжко хвора в лікарні Перелісна та ше хтось. Ну, бувайте здорові.

Ваш О. Кобець

* * *

18 серпня 1961

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Після повернення з цілomісячного таборування додому, майже втратив притомність: дійшло до того, що й дні погубив, і навіть не пам'ятаю, чи писав Вам, чи відписав своечасно на Ваш лист, та нагадали про те, що треба писати — хто б Ви думали? — «Українські Вісті» з Нового-Ульму. Несподівано літунською поштою одержав од них чергове число газети, де цілком передруковано (чи, може Ви заново написали?) Вашу рецензію на «Сходить сонце». Яка то сердечна оцінка, скажу я Вам *щиро!* Цими днями у «Вільному Слові» в Торонто В. В. Дорошенко теж умістив рецензію, але куди їй до Вашої! Почав за здравіє, а закінчив трохи-трохи не за упокой. Але то — ціла історія. Я йому колись давав рукопис і просив його думки. На

---

* Перелісна Катерина (1902 — ?) — дитяча письменниця й педагог, родом з Харкова. З 1919 по 1931 рік друкувала у пресі Харкова вірші та рецензії. 1927 року книжка оповідання «Одарка». З 1944 року в Німеччині та США. Збірки віршів для дітей у США: «Для малят про звірят» (1952), «Ой, хто там» та «Три правди» (1967) - оповідання.

диво, він поставився дуже холодно, пророкував, що ніяке в світі видавництво в такому вигляді книжки не видасть і наговорив узагалі всяких дурниць: *хіба тепер орють кіньми? — треба про трактори співати! Хіба в Америці сплять під зорями на сіні?* (це про окремі віршики), і т. д. Я ще тоді відповів йому, що совети вже сорок років змушують поетів оспівувати трактори й комбайни, а з того, крім бензинового смороду, мовляв, нічого не виходить. Отже, й тепер: три чверті всієї, досить великої, рецензії — суцільні дитарамби на адресу автора, а тоді: *а чому було б не видати так, як Іванна Савицька видає — з кольоровими ілюстраціями, на доброму папері (наче в мене папір недобрий?), а чому не окремими чотирма книжечками? А чому казки не ілюстровані?* — так далі. Таке зло взяло, що хотів був написати сварливого листа, але вже кілька днів перетравлюю ту його писанину і, сподіваюся, відбуду безжурним, незлобивим висміянням такого способу оцінки книжки; хочу запитати його, чому він не порадив авторові, крім Савицької, ще з Івана ІвановичаСитіна (в Москві колись) узяти приклад — той багато ілюстрував свої видання кольоговими малюнками, а видавав *Єрусланів Лазаровичів* та *Бовів Королевичів*. Що там понавидавала Савицька, я не знаю, але глибоко вірю, що писанина її недалеко, мабуть, відскочила від «Єрусланів»... Але це так собі, між іншим — літературний відступ.

Книжки до сьогодні пішло вже 462 примірники. Консисторія УПЦ розіслала обіжника до всіх парафій (це вже вдруге), де рекомендує книжку як *читанку* на кілька років наперед для всіх учнів парафіяльних шкіл. Може це зрушить покупця і книжка в шкільному сезоні піде ширше. До речі, як там справа у пана Фокшана? Чи він уже одержав моїх 20 примірників, та чи щось пішло? Як матимете нагоду, довідайтеся і напишіть. Чи дійшли також до Вас другі 10 примірників, послані, здається, разом із Фокшановими? Над «Записками письменника» працюю інтенсивно, скільки вистачає сил та ще непогаслого запалу. Треба сказати, що таборування цього року дуже мене втомило і вимотало — і фізично, і духово. І після табору оце вже третій тиждень видихаю, валяючись у ліжку часом цілими днями (не з ліньків, а з страшної втоми). Серце працює дуже погано. Маю дуже багато дрібного листу-

вання у зв'язку з поширенням книжки, але зате й досвіду життьового набираюся щодалі більше. Багато, дуже багато втішного — з зворушливих листів покупців книжки, особливо мамів, а чимало й прикрощів.

Цими днями до мене звернувся п. Кропив'янський із Денверу, Кольорадо з пропозицією помогти йому зв'язатися з місцевим УККА, щоб улаштувати літературний вечір М. Ореста. Я в той же день радо відгукнувся. Головою УККА у нас мій великий симпатик д-р М. Лоза, і він пообіцяв зробити все. Вечір має бути 19 листопада, але без присутности автора. Доповідь про п. Ореста і його творчість читатиме п. Кропив'янський (рівно одну годину) і ніяких деклямацій, бо доповідач просто цитуватиме відповідні матеріяли в своєму викладі.

«Вільне Слово» в Торонто недавно видрукувало прихильну замітку про мій літ. вечір у Боффало, що його влаштували молодечі організації теж під патронатом УККА.

Це, здається, всі новини. Привіт Вам і всім Вашим!

Ваш О. Кобець

* * *

26 квітня 1962

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Повірте мені, що з одержанням останнього Вашого листа, мав якнайщиріший намір — сісти та й зараз відповісти, щось у ту мить перешкодило, щось перешкоджало й день-у-день по тому, отак, мабуть, уже з два тижні. Сьогодні, нарешті, примусив себе таки сісти й відписати. Ви запитували в своєму останньому листі, чи не взявся б я проредаґувати якусь там роботу. Ні, Дорогий Дмитре Васильовичу. Причин на це багато. Найголовніша — це гіркий, болюччий досвід із неславної пам'яті Андрієнком. Не хочу ще раз наштовхнутися на будь-які неприємності, завжди можливі в такому альянсі. Та й часу бракує абсолютно. Оце кілька днів перепочиваю, розпустивши учнів на Великодні Свята, але на плечах — безліч роботи: на решту два місяці, що залишаться після Свят, треба наготувати потрібну кількість лекцій, треба готуватися

до річного звіту за дві школи та до закінчення шкільного року взагалі. А фізичних сил бракує. Дуже швидко втомляюсь, особливо за машинкою.

Я не знаю, чи писав Вам, що в день похорону Сірого Лева, на тризні по ньому, в залі під церквою, де було понад 500 присутніх, я продеклямував свого вірша на його смерть і заслужив бурю оплесків. Та не тільки це: «Свобода» того вірша надрукувала, надрукував якийсь плас товий бюлетень, потім, на першій сторінці ч. 1-2 пластового органу «Пластовий Листок» за цей рік теж появився той твір, і вже в газетах читаю — то там, то там, з тієї чи іншої нагоди якоїсь юнацької імпрези, того вірша деклямують. А в самому Боффало авторитет мій тією однією тільки річчю надзвичайно виріс. Це — тішить. Але не тішить те, що все ще мушу день і ніч гнутися над роботою для шкіл і школярів, щоб наскладати потрібні для зарплати боргу за книжку суми грошей. На сьогодні ще винен 1200 долярів, але вже 500 маю на книжці, які мушу вислати п. Чорнокосинському, що поїхав із Боффало на Фльоріду доживати днів своїх, 1-го липня цього року. Надходжень за книжку майже нема. В березні і квітні прийшло 8 долярів. На 330 долярів книжок розіслано по книгарнях (за згодою книгарень) в Америці й Канаді. На початку квітня нагадав усім листівками, питаючи, як справа з продажем. Відповіла єдина з усіх книгарень — книгарня — Свободи —, що з 10-ох примірників, посланих їй на початку червня минулого року, продано 1 прим. Решта просто не відповідає. Тому й клопіт мені з виплатою боргу, тому мушу, висолоплюючи з перенатуги язика, коптіти над працею. І навіть боюся подумати про те, що доведеться ще не менше, як рік, отак розпинатися, щоб заробити на повернення боргу. Чи витримаю фізично, не знаю. А певности нема. Часто думаю рішуче покинути на наступну зиму школи, залишити собі кількох домашніх студентів. але, правду кажу, боюся. Бо виявитися перед позичкодавцем банкрутом — це було б останнє, чого не можу собі дозволити.

Я дуже втішений Вашою невсипущою активністю в громадській і видавничій роботі. Дуже приємно було почути, що маєте намір випустити наступне число альманаху. Працюйте, Дорогий Дмитре Васильовичу, поки ще хоч

найменша змога є, а все, що зробите — зарахується ще на цьому світі. ще за Вашого життя на ньому. Ви просили копію того мого листа з 16-го січня, шо до Вас не дійшов. Пришлю, може й незабаром пришлю, але це треба в закритому конверті.

Христос Воскрес!

Ваш О. Кобець

* * *

12 червня 1962

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Дуже тяжко Ви вразили мене останньою звісткою про стан з Вашими очима. В чому ж справа? Чи то так несподівано сталося, чи вже давніше почалося?.. В таких випадках людина не може обійтися без якоїсь, може й марної дружньої поради. Так оце й я. Пригадав. що десь читав чи чув, що стан очей взагалі залежить від споживання печінки. Тим більше, що сам наочно колись переконався, що справді якийсь контакт між станом очей та споживанням того роду м'яса, існує. В 1914-му році, коли я був у фінляндському війську і наш полк перекинули до фінської столиці Гельсінкі — тримати в місті «караул», одного вечора раптом почали ходити напомацки, натикались одне на одного, падали, метушилися, як маленькі цуценята в кублі. Виявилося, що то був напад так званої «курячої сліпоти». Негайно вжитими заходами: зварено було цілі гори волячої чи ще якоїсь там печінки, наказано всім їсти досчочу, і за кілька годин сліпоту як корова язиком злизала. Отже, певно, печінка має в собі якісь вітаміни, що їх забракло людям на той час. А взагалі — то дуже й дуже прикра річ, особливо в Вашому стані, коли вже й читати стає неможливо. Коли я похвалився звісткою з своїм старшим сином, він одразу нагадав стан професора Ващенка в Мюнхені, що вже кілька років читає з великими труднощами тільки через дуже побільшуване скло. Рятуйтеся, Дорогий Дмитре Васильовичу, поки ще молодий, бо, рівняючи до мене, Ви ж таки — юнак.

А оце недавно одержав од Володимира Вікторовича Дорошенка такого гнітючого листа, що волосся на голові

заворушилося: каже почуваю непотрібність дальшого життя на землі. Що таке, — такий зразок непохитного людського дуба, і докотився до таких думок. Написав йому, що міг на втіху, звертаючи увагу на величезну користь для української культури кожного дня його плодотворчого життя, але все то безсилі слова, сам це відчував пишучи, коли мова йде про такого в моїй уяві, кремезного духом велетня — невтомного досі працівника. Отже, не западайте духом, Дорогий Дмитре Васильовичу, українському народові і Ви, і Ваш дорогоцінний зір іще дуже й дуже потрбні. Опираючись на це переконання, тримайтеся, вживайте яких тільки можливо заходів для рятування ясности й тривкости Вашого зору.

... 10 примірників «Сходить Сонце» теж сьогодні посилаю, коли вже настоюєте, хоч і дуже-дуже мені прикро, що Ви виявляєте таку до мене філантропію. Річ це в наш вік просто нечувана. Сердечно вітаю Вас і всю родину. Пишіть!

Ваш О. Кобець

* * *

25 березня 1965

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

... Мені в лютому місяці підвезло: централя СУМА заповзялася видати циклостилевими брошурами мої лекції українознавства — разом 145 лекцій: з історії українського народу, з історії української літератури, з граматики і географії. Дали 25 долярів, а всього мають заплатити 100.

Отже, матеріяльно в мене стало краще. Уже всі лекції їм здав — обіцяють випустити до 1 червня цього року. Для внутрішнього вжитку СУМА (для їхніх виховників і членів). Попрацював я цілий лютий місяць, щоб підготувати лекції до друку. Виговорив для себе 25 примірників. Як вийдуть. пришлю Вам для ознайомлення. Друкував, як оце й цього листа, одним пальцем лівої руки — це дуже втомлює і забирає багато часу.

Я Вам, Дорогий Дмитре Васильовичу, з цим листом посилаю копію свого листа до Леоніда Полтави — нехай

у Вас, може збережеться, а може коли й пригодиться. Один письменник недавно написав мені про нього багато прикрого, просто хотілося б послати й того листа Вам для ознайомлення — може пошлю з наступним листом.

Оце й усі мої новини. Здоров'я ні трохи не ліпшає — доведеться, мабуть, і на той світ калікою вирушати, та я вже примирився. А з очима, назагал, добре. Після відвідин одного спеціяліста, який залив мені очі якоюсь рідиною, що на кілька годин цілком була мене осліпила, стало краще, і я читаю чи не по 16-18 годин на добу. Бо що було б робити інакше?

На сьогоднішній Різдвяній ялинці наша парафіяльна школа (православна) випустила на сцену аж 15 декляматорок і декляматорів — виключно з моїми писаннями. Запрошували мене послухати, та де ж мені? Хіба б хто на руках заніс. Але я, втішений тим рідкісним явищем, послав усім декляматорам по примірнику «Сходить Сонце», і потім одержав від дітей і вчителів подячного листа.

У зустрічах з письменниками з того боку, на мою думку, нічого страшного нема, коли б усі наші зустрічальники глибоко усвідомили, що то, насамперед, плянована з Москви глибоковорожа розвідка, хоч їм і так шпигунів не бракує, а потім — теж плянований намір розкласти, розсварити письменницьке еміґранство, чого вже до великої міри й досягнено.

Дома мене не відвідує ніхто. В Боффало є один поет Олекса Стефанович — цей нерідко заходив у минулому, коли я був йому потрібний у справах лекцій з українознавства, а коли ця потреба у нього відпала, відпала й охота навідуватись до каліки. В навечір'я нового року подзвонив десь із чужого телефона (свого він не має), та оце недавно запитав, чи не можна в мене ознайомитися із змістом збірника «Слово», а я ще й сам у кінці лютого його не мав. Оце й усе. Він якийсь взагалі нелюдним — живе, як затворник. А більше в Боффало нікого з письменників нема.

Ну, закінчую, бо дуже втомився. Вся моя родина і я вітаємо Вас, а я дуже дякую за те, що не забуваєте. Привіт!

Ваш О. Кобець

4. 8. 1965

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Дякую за лист. Дуже тішуся Вашою працею. Мої лекції з історії українського народу (43) і української літератури (56) вийшли двома зошитами в червні. А граматику і географію все ще чекаю, щоб вислати Вам усі чотири.

Я вже писав Вам, як мені тяжко листуватися — тож не чекайте листів. Ящо зо мною цось станеться, Вам напише син, а тепер він на вакаціях. Мені все ще дуже тяжко...

Привіт Вам і родині.

Ваш О. Кобець

* * *

23. 11. 1965

Дорогий Друже мій, Дмитре Васильовичу!

Сьогодні послав Вам три випуски свого курсу, а граматику обіцяють надрукувати аж у кінці грудня. Дуже зрадів Вашому листові, а від мене не чекайте, уже не можу сидіти за столом, тільки лежу в ліжку або в глибокому кріслі.

Сердечно вітаю Вас із днем Вашого народження і бажаю здоров'я. Листа цього пише внучка Леся-Ненсі. Пишіть. Синам немає коли. Привіт.

Ваш О. Кобець

ВИДАТНИЙ ПРОЗАЇК УЛАС САМЧУК (1905 — 1987)

З Уласом Самчуком я познайомився в Харкові. Під час німецької окупації він кілька разів приїздив з Луцька до Києва, а одного разу завітав і до Харкова. Хтось із нашого невеликого гурту повідомив і мене, що в приватному мешканні одного з письменників відбудеться зустріч.

На цій зустрічі Улас Самчук розповів присутнім про ситуацію під німецькою окупацією на Волині, зокрема у Луцьку та в Західній Україні, як іде боротьба повстанців проти німців, про пляни німців щодо України.

Ближче довелося познайомитися і бути в приязних взаєминах з ним уже в Німеччині, в таборі переміщених осіб, у Старому Ульмі та в Корнталі. Про ці зустрічі ширше я згадую у своїх спогадах «Від Зінькова до Мельборну».

Народився Улас Самчук в 1905 р. на Волині, в селі Дермань в заможній селянській родині. Закінчивши гімназію в Крем'янці, виїхав у 1927 році до Польщі, студіював у Бреслявському університеті, а пізніше у Празі в Українському Вільному Університеті.

Друкуватися почав у 1925 році, зокрема в — Літературно-Науковому Вісникові. Окремою книжкою вийшла збірка оповідань «Віднайдений рай» (1936). У 1941 році повернувся на Волинь, де був редактором газети «Волинь». У 1944 році уже був у Німеччині, де став одним з організаторів літературної організації МУР. А в 1948 році переїхав до Канади, де також разом з іншими організовує Об'єднання Українських Письменників «Слово», 1954.

Одним з кращих його творів став тритомний роман «Волинь» (1932-1937) де широко зображене сільське життя Волині. У 1934 році виходить його роман «Марія», де

показав голод в Україні, організований Москвою. Уласа Самчука не даром називають літописцем боротьби українського народу за свою волю. Один за другим виходять його романи «Юність Василя Шеремети» (1946-47), з життя молоді, де є багато автобіографічного, з незакінченої трилогії «Ост» вийшли два томи: «Морозів хутір» (1948) та роман «Темнота» (1957), де автор відтворив підсовєтську дійсність. У романі «Чого не гоїть вогонь» він змальовує героїчні дії УПА, а життя української еміґрації бачимо в романі «На твердій землі» (1967). Доля української сучасної людини показана в спогадах «П'ять по дванадцятій» (1954), «На білому коні» (1965) та «На коні вороному» (1975). Далі виходить з друку його роман «Втеча від себе» — про часи кривавої репатріяції і, нарешті, «Живі струни» — про наших славних кобзарів.

Закінчуючи, варто підкреслити, що з письменників, які жили в Німеччині, а потім у Канаді й Америці, з літературної праці жили тільки Улас Самчук, Іван Багряний та Григорій Костюк. А що Улас Самчук мав провідне місце в нашій поцейбічній літературі, то бачимо з того, що ще в Німеччині під час опиту читачів через анкети надруковані в пресі, найпочитнішими виявилися Улас Самчук та Іван Багряний, які здобули майже однакову кількість голосів.

Коли я був у 1982 році в Торонто на 6-му з'їзді ОУП «Слово», Улас Самчук запросив мене до себе. Багато розповідав про свою творчість, про минуле життя ще в Дермані, про таємні відвідини упівців у лісі поблизу Луцька, про своїх ботьків тощо.

Років 10 тому Уласа Самчука висунули були в кандидати на нобелівську нагороду, але для цього бракувало його видань в перекладі на англійську мову. Зрештою, його роман «Ост» («Морозів хутір») був уже перекладений, але, на жаль, не побачив світу, і ця ідея не була довершена. Але не минуло багато часу, як і Улас Самчук помер, 9. 7. 1987 р. в Торонто, а через кілька років в Торонто в старечому домі і його дружина Таня.

Дорогий Дмитре Васильовичу! Торонто, 28.12.1954

Цілу вічність нічого від Вас не мав. Здається, минулого року дістав Вашу книжку, але без адреси, бо ми вже там не живемо, а поки я дістав нову Вашу адресу, то знов пройшло досить часу. Чи Ви дістали мого листа? У мене вийшла невеличка книжечка — щоденник «П'ять по дванадцятій», яку я Вам вишлю, а наступного року, сподіваюсь, вийде «Ост» том II. Живемо так собі, але видержати можна. Я звичайно, на письменницькому хлібі, а тому порівняно живемо скромно. Таня працює...

Вітаємо Вас усіх дуже і дуже сердечно. Галя, мабуть, уже велика. Привіт п. Марії.

Ваш завжди Улас Самчук

❀ ❀ ❀

Лондон, 8. 6. 1975

Сердечний привіт з Лондону. Гуляю по Европі, багато вражень. Заїду також до Штутґарту. Зустрічі з нашими людьми. Завжди Вас згадую.

Ваш завжди Улас Самчук

❀ ❀ ❀

Дорогий, далекий Друже! 1. 4. 1976

Нам з Танею дуже приємно дістати від Вас вістку, а до того добру, що все у Вас гаразд... Ми знаємо, що Ви там ведете чи не всю українську акцію на тому далекому континенті. Честь Вам і слава!

У нас покищо також все гаразд... Я весь погруз у спогади минулого, і все це хочеться записати для майбутнього. Жили ми у винятковій добі і не добре буде, коли б це відійшло безслідно. Тепер почав ще одну книгу спогадів, властиво «щоденник» з нашого царства ДіПі, що починається з Оффенбаху біля Франкфурту і кінчається у Цуффенгавзені біля Штуттґарту, де ми з Вами подвиза-

лися у різних ролях... А маю вже готову книжку з часів своєї молодости, яку думаю також десь друкувати...

З друком у нас не так то весело, головне, немає кому редагувати, робити коректу і продавати... Авторові все це не дуже хочеться робити, а до того, я, наприклад, не маю до того кебети... Тому у моїх книжках чимало помилок, яких можна було б уникнути при добрій коректі. Але є, як є. Хай з помилками, аби було. Колись, хтось, десь це знайде і виправить...

Ви згадуєте про нашу розмову з Багряним. Це гарно. Пришліть мені з неї відбитку. У мене багато тут матеріялів — записники, листи, протоколи, але я все збираю і збираю. Моя робоча кімната нагадує шопу, куди скидають хури всілякого шпарґалля. А тепер все це дуже цікаво читати...

Тепер, я Вам дуже вдячний за Ваші книжки. Це речі дуже вартісні, особливо цікава для мене «Елементи теорії літератури й стилістики», бо, признаюсь на старість у мене все забулося з часів школи, і я, під цим оглядом, зовсім здичів. «Стежками пригод» для молоді річ чудова... Але ми з Танею прочитали це з приємністю.

Тепер ми Вас гарно вітаємо, Вас, пані Марію, Лесю і Галю, яку я завжди уявляю маленькою, але яка, чую, має вже своїх Галь... Повний щирої до Вас приязні,

Улас Самчук

•

Дорогий Дмитре Васильовичу! Торонто, 19.12.1979

Дістав Вашого чудового листа давніше дістав Ваші три книжки (про Б. Антоненка-Давидовича і підручник) і мені нестерпно соромно, що я так кволо на це реаґую. Причини: мій вік, мої артритичні руку, моє завантаження листуванням, творчою працею, — поїздки, відчити, зустрічі і т. д. Старий вже я... Наближається 75-ка. Колись міг більше і краще. Вийшли дві книги: «Плянета ДіПі» і «Слідами піонерів» (про нашу Америку), на столі ще два великих машинописи в роботі...

Вам, дорогий Дмитре Васильовичу, честь і слава, що Ви ще можете рухатись і багато зробити. Минулого літа в Мюнхені я зустрівся з австралійцями, і всі вони особливо підкреслюють Вашу діяльність...

Мої книги виходять з помилками. Знаю. Письменник мого розміру потребує фахове видавництво, редактора, коректора. У нас цього нема. Ще на малу брошуру нас сяко-тако хватить. На більшу книгу — зась. Але хай буде з помилками, але буде! Це головне. Помилки хтось-колись виправить, а зміст піде у віки... Нашим завданням є — залишити по собі слід у слові – і то у слові солідного вияву.

Мене спокушали також поїхати до Австралії. Пан Свідерський та інші... Але якось мені тут не щастить. З різних причин.

Тішуся, що моя стара «Волинь» знаходить все нових читачів. Навіть в Австралії. Передайте Вашій Галі від мене привіт. Чи вона мене ще пам'ятає? З Тодьом*, ми бачимося часто, навіть недавно в Нью-Йорку. Він тепер великий пан. Працює у НАССА.**

Ми з Танею цієї осени похворіли артритизмом. Паскудна справа. Інколи руки відмовляються функціонувати. Не висилаю тепер книжок, бо тяжко мені їх пакувати... Все, що мав на руках, — роздав, і ось сам не маю, наприклад, «Плянети»... Вже ось два місяці чекаю на посилку.

Роблю підсумки своєї роботи, хочеться докінчити дещо нескінчене маю багато статтей, репортажів, есеїв, загублених у поточній пресі і т. д.

У нас недавно був Гр. Костюк і мав у нашому «Слові» доповідь про Антоненка-Давидовича. Було чимало публіки, творчість Давидовича викликає зацікавлення, особливо «За ширмою»... Всі ті поети і письменники (т. зв. радянські) роздвоєні ідеологічно, і це буде їм клопотом там і тут і на довгий час. Їм приходилось служити двом богам, а боги, в таких випадках, взаємно нетерпелимі. І нетолерантні.

---

* Тодьо — син літературознавця Гр. Костюка.

** НАССА — Національна Авіяційна Космічна Адміністрація.

А тим часом, ми з Танею вітаємо Вас обох з пані Марією, дуже сердечно і бажаемо щастя й здоров'я в Новому Році. З пошаною до Вас,

Улас Самчук

P.S. Пишете, що почали читати «На твердій землі». У тій книзі, сторінка 65 зовсім коректурно збабрана. Посилаю Вам виправлену, яку можете використати...

* * *

Дорогий Дмитре Васильовичу! Торонто, 6.12.1985

Вашого листа і Вашого англомовного Шевченка давненько одержали, вельми Вам за це вдячні, але з відповіддю, як бачите, ганебно поволі. Причина: я тепер визрів до стану повного дідуганства, зо всіма його реґаліями і виконую режим шпиталю, дарма що сиджу дома і навіть рухаюсь при допомозі крісла на колесах. Головне моє зайняття — боротьба з болями і, розуміється, на щось інше не буває часу... Ось воно як!

Таня тримається краще, але її функція — господарство. Це нас тримає «на ногах»...

Дуже тішуся, ко Ви (також мого віку) все ще бушуєте по видавництвах. Гарно, похвально, неоцінимо. Австралія (українська) Вас не забуде!

Мої земляки, розуміється, древляни та дуліби, завзялися перевидати мою бідну «Марію». Це ніби, щоб зачепити моє 80-ліття. Маю рукопис спогадів «Моя границя», уривок якої друкувався у збірнику «Слово». Це ніби і все.

І будьте здорові! Гарно — прегарно Вам вдячний за спогад. Таня Вас також вітає щиро. Мусите знати, що це жива учасниця Довженкової «Землі». На плянеті все ще існують чудеса!

Наближаються свята Різдва та Нового Року. Вітаємо з цього приводу і бажаемо «всі святки святкувати і за рік діждати». Будьте здорові і щасливі.

Ваші, Таня і Улас Самчук

P.S. Ага! Чули ми, що Ви з Вашим внуком вельми образили «Літературну Україну»* Нічого. Затреться. Буле час, і воно принесе добре жниво. Зі мною це вже стара і безперервна процедура — страшать, але мені не страшно.

У. С.

Дорогий Дмитре Васильовичу! 3. 6. 1972

Дуже Вам дякую за «Новий обрій» ч. 4. Хвилюючий подарунок з далекої Австралії. Приємно бачити наше слово з того таємного для нас континенту. А Вам ще раз подяка, що Ви це робите. Колись наші нащадки подякують Вам ще більше. Там Ви піонери, а тому все, що лишається про Вас в друці, буде розцінюватись колись на вагу брильянтів. Бажаю побільше описів та спогадів про Ваше життя. Спогади колись читатимуться з великим захопленням...

Привіт Вам і Вашій родині від нас обох.

З пошаною Улас Самчук

** Це Улас Самчук жартує з приводу ультрабрехливої статті якогось співробітника «органів» О. Фединського (певно псевдо). Він надрукував пасквіль у «Літературній Україні» ч. 7 з 14 лютого 1985 року про мого онука Юрка під назвою «Вояж з подвійним дном», де «копнув» і мене грішного. А про мого онука Юрка Ткача написав стільки брехні і фальші, що, читаючи, ми всі реготали. Написав, нібито Юрко мав фотоапарат з «спеціяльними лінзами» для фотографування військових об'єктів, що він шпигун, мав завдання від націоналістів з Австралії. І це в той час, коли в Юрка був старий батьків фотоапарат.*

В цьому брудному дописі згадав і про мене, що я нібито під час німецької окупації був редактором газет, співпрацював з гітлерівцями. А я, прийшовши з німецького полону, надрукував тільки кілька статтей в харківській «Новій Україні». Це були про русифікацію, арешти письменників, про голод, організований Москвою і про Б. Грінченка. Отже то був типовий пасквіль тих часів. Але «Літературна Україна», звичайно, не могла відмовити в надрукуванні такому авторові з «авторитетної» установи.

ЗМІСТ

	Стор.:
Д-р Марко Павлишин З епістолярної скарбниці Дмитра Нитченка	V
Трішки про листи письменників	1
Іван Багряний	3
Моє листування з Винниченком	32
Василь Гайдарівський	52
Сатирик і гуморист Анатоль Гак	62
Анатоль Галан (Калиновський)	87
Володимир Ґжицький	130
Олекса Кобець (Варавва)	151
Видатний прозаїк Улас Самчук	181

КНИЖКИ ДМИТРА НИТЧЕНКА - ЧУБА

ШЕВЧЕНКО В ЖИТТІ. *На чужині,* Реґенсбурґ, 55 стор. 1947 *

ЦЕ ТРАПИЛОСЬ В АВСТРАЛІЇ. *Українське В-во,* Сідней, 64 стор. 1953 *

НА ГАДЮЧОМУ ОСТРОВІ. *Ластівка,* Мельборн, 24 ст. 1953. Вид. 2-ге 1958. *

ВОВЧЕНЯ. *Ластівка,* Мельборн, 16 стор. 1954. *

В ЛІСАХ ПІД ВЯЗЬМОЮ. *Дніпрова Хвиля,* Мюнхен. 108 стор. 1958. Вид. 2-ге доповнене, *Ластівка,* Мельборн, 130 стор. 1983. *

ЖИВИЙ ШЕВЧЕНКО. *Дніпрова Хвиля,* Мюнхен, вид. 2-ге, 1963. Вид. 3-те, доповнене, *Ластівка,* Мельборн, 155 стор. 1983. *

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИСНИЙ СЛОВНИК. *Ластівка,* Мельборн, 176 стор. 1968. *

УКРАЇНСЬКИЙ ОРТОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК. *Ластівка,* Мельборн. Вид. 2-ге, 176 стор. 1975.

СТЕЖКАМИ ПРИГОД. *Просвіта,* Мельборн, 119 стор. 1975.*

ЕЛЕМЕНТИ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ І СТИЛІСТИКИ.
Просвіта, Мельборн, 86 стор. 1975. *
Ластівка, Мельборн. Вид. 2-ге, виправлене і доповнене. 136 стор. 1979.

З НОВОҐВІНЕЙСЬКИХ ВРАЖЕНЬ. *Українська Видавнича Спілка,* Лондон, 128 стор. 1977. *

Б. АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ. Життя і творчість. *Ластівка,* Мельборн, 32 стор. 1979. *

ЛЮДИ ВЕЛИКОГО СЕРЦЯ. *Ластівка,* Мельборн, 250 стор. 1981. *

НА ЖИТТЬОВОМУ І ТВОРЧОМУ ШЛЯХУ В. ГЖИЦЬКОГО. *Слово,* Канада, 1978. *

У ДЗЕРКАЛІ ЖИТТЯ Й ЛІТЕРАТУРИ. *Ластівка,* Мельборн, 200 стор. 1982. *

ЯК МОСКВА РУСИФІКУЄ УКРАЇНУ. *Ластівка,* Мельборн, 1982. *

ВІДЛУННЯ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ В СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ І УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ. *Київ,* Канада, 1982. *

200 ЛИСТІВ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА. *Ластівка,* Мельборн, 272 стор. 1986. *

ВІД ЗІНЬКОВА ДО МЕЛЬБОРНУ. *Байда,* Мельборн, 407 стор. 1990.

ЛИСТИ ПИСЬМЕННИКІВ. Передмова д-ра М. Павлишина. *Ластівка,* Мельборн, 200 стор. 1992.

So this is Australia. *Ластівка* Мельборн, 101 стор. 1980.

New Guinea impression. 104 стор. 1981.

West of Moscov. 110 стор. 1983.

Shevchenko the man. 159 стор. 1985.

How Moscov russifies Ukraine. *Ластівка,* 48 стор. 1985.*

* — Книжки, позначені зіркою, випродані.

Замовляти: 36 Percy St. Newport, Vic., Australia 3015